

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΜΣ ΔΙΕΘΝΕΣ & ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ:

ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ:

«ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Σύγχρονες μορφές νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες
δραστηριότητες - Νομικό πλαίσιο και αξιολόγηση**

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Επίκουρη Καθηγήτρια κ. Τσόλκα Όλγα

ΣΚΕΥΗ ΔΗΜΗΤΡΑ ΝΕΦΕΛΗ

ΑΜ: 2122Μ010

ΑΘΗΝΑ, ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2023

Τριμελής Επιτροπή

Όλγα Τσόλκα, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπουσα)

Ανάργυρος Πασσάς, Ομότιμος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Νικόλαος Λίβος, Επίκουρος Καθηγητής Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου
Αθηνών

Copyright © Δήμητρα-Νεφέλη Σκεύη, 2023

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα. Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ευχαριστώ πολύ τους αγαπημένους μου για τη στήριξη και την πνευματική καθοδήγηση.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΑ

βλ.	Βλέπε
επ.	Επόμενα
Ε.Ε.	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΚΤ	Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
κλπ.	και λοιπά
ΜΧΠ	Μονάδες Χρηματοοικονομικών Πληροφοριών
Ν.	Νόμος
παρ.	Παράγραφος
π.χ.	παραδείγματος χάριν
σελ.	Σελίδα

ΑΓΓΛΙΚΑ

AML	Anti Money Laundering
CFT	Combating the Financing of Terrorism
FATF	Financial Action Task Force (Ειδική Μονάδα Οικονομικής Δράσης)
ICAR	International Centre for Asset Recovery (Διεθνές Κέντρο για την Ανάκτηση Περιουσιακών Στοιχείων)
IRS	Internal Revenue Service
MiCA	Markets in Crypto-assets
ML	Money Laundering

TF	Terrorist Funding
----	-------------------

Περίληψη

Η διεθνοποίηση της οικονομίας και η εξέλιξη της τεχνολογίας, έχουν αναμφίβολα διανοίξει νέες οδούς εγκληματικότητας στους επίδοξους παραβάτες. Η πολυπλοκότητα των σύγχρονων συναλλαγών, συνδυαστικά με την αδυναμία έως και ολιγωρία παρακολούθησης των εξελίξεων, επιτρέπει στο οικονομικό έγκλημα να μεταλλάσσεται και να εξελίσσεται.

Υπό το φως των ανωτέρω παραδοχών, η παρούσα εργασία παραθέτει δύο από τις πιο διαδεδομένες πρακτικές νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, ή κατά την προσφυή έκφραση «ξεπλύματος μαύρου χρήματος», τις υπεράκτιες εταιρείες και τα κρυπτονομίσματα.

Ειδικότερα, στην Ενότητα Α παρουσιάζεται το κλασικό, πλέον, παράδειγμα της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες μέσω της ίδρυσης υπεράκτιων εταιρειών. Καταδεικνύεται λοιπόν πως, μολονότι η ίδρυση και η λειτουργία υπεράκτιων εταιρειών έχει συνδεθεί με νομιμοποίηση παράνομων εσόδων, δεν έχει αποτραπεί η χρήση τους προς τον αθέμιτο αυτό σκοπό. Όσο οι αρμόδιες αρχές ολιγωρούν, τόσο το δαιδαλώδες σχήμα των εικονικών εταιρειών θα χρησιμοποιείται ανεξέλεγκτα και ατιμώρητα για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες. Από την άλλη πλευρά, το δεύτερο παράδειγμα σκιαγραφεί μια εξ ολοκλήρου νέα πρακτική «ξεπλύματος μαύρου» χρήματος μέσω της απόκτησης, χρήσης και ανταλλαγής κρυπτονομισμάτων. Επομένως καθίσταται σαφές πως το έγκλημα, εκμεταλλευόμενο την τεχνολογική πρόοδο, αναπτύσσεται συνεχώς προς νέες κατευθύνσεις. Η πρόταση των «παραδειγμάτων εργασίας» αποσκοπεί στην οριοθέτηση του ευρύτατου ζητήματος της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομη δραστηριότητα και την στοχευμένη ανάλυση των αναφευομένων προβλημάτων. Παράλληλα καταδεικνύει την ανάγκη συνεχούς παρακολούθησης των εξελίξεων για την αποτελεσματική καταπολέμηση του εγκλήματος.

Την παρουσίαση των παραδειγμάτων, ακολουθεί η ανάλυση του νομικού πλαισίου για την καταπολέμηση του «ξεπλύματος μαύρου» χρήματος, το οποίο αποτελεί έγκλημα υψηλού οικονομικού οφέλους με σοβαρές συνέπειες για το

χρηματοπιστωτικό σύστημα. Συνεπώς, στην Ενότητα Β παρουσιάζονται οι νομοθετικές πρωτοβουλίες που έχουν λάβει χώρα σε διεθνές και ενωσιακό επίπεδο. Ειδικότερα, αρχικά παρουσιάζεται η διεθνής και ευρωπαϊκή νομοθεσία, ανεξάρτητα από το αν η νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες συντελείται μέσω υπεράκτιων εταιρειών, κρυπτονομισμάτων ή άλλων μεθόδων. Εν συνεχεία, γίνεται ειδική αναφορά στην εφαρμογή της νομοθεσίας κατά του «ξεπλύματος μαύρου» χρήματος επί των υπεράκτιων εταιρειών και των εικονικών νομισμάτων, καθώς πρόκειται για επίκαιρο και σύγχρονο ζήτημα που χρήζει εγγύτερης επισκόπησης.

Τέλος, η εργασία ολοκληρώνεται με τα συμπεράσματα επί των ενοτήτων Α και Β.

Λέξεις-κλειδιά:

Νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, υπεράκτιες εταιρείες, εικονικά νομίσματα, κρυπτονομίσματα, διεθνές νομικό πλαίσιο, ενωσιακό νομικό πλαίσιο.

Summary

The internationalization of the economy and the development of technology have undoubtedly opened up new avenues of crime for would-be criminals. The complexity of modern transactions, combined with the impossibility or even poor monitoring of developments, allows financial crime to mutate and evolve.

In the light of the above assumptions, this paper lists two of the most widespread practices of money laundering, offshore companies and cryptocurrencies.

In particular, Section A presents the classic example of money laundering through the establishment of offshore companies. It is therefore demonstrated that, although the establishment and operation of offshore companies has been linked to money laundering, their use for this illicit purpose has not been prevented. As long as the competent authorities are neglectful, the labyrinthine scheme of shell companies will be used without control and with impunity to launder proceeds from illegal activities. On the other hand, the second example outlines an entirely new practice of money laundering through the acquisition, use and exchange of cryptocurrencies. Therefore, it becomes clear that crime, taking advantage of technological progress, is constantly developing in new directions. The presentation of the case studies at the beginning of the paper aims to delineate the broad issue of money laundering and analyse the problems raised in a targeted manner. At the same time, it demonstrates the need for continuous monitoring of developments in order to effectively combat crime.

The presentation of the examples is followed by the analysis of the legal framework for combating money laundering, which is a crime of high economic benefit with serious consequences for the financial system. Consequently, Section B presents the legislative initiatives that have taken place at an international and European level. In particular, international and European legislation is initially presented, regardless of whether money laundering is carried out through offshore companies, cryptocurrencies or other methods. Subsequently, special reference is made to the application of anti-money laundering legislation to offshore companies and virtual currencies, as this is a current and modern issue that needs a closer look.

Finally, the paper concludes with the conclusions on sections A and B.

Keywords:

Money laundering, offshore companies, virtual currencies, cryptocurrencies, international legal framework, european legal framework.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	12
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: Παραδείγματα σύγχρονων μορφών νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες.....	15
1. Το παράδειγμα των υπεράκτιων εταιρειών – Offshore Companies	15
1.1 Ορισμός.....	15
1.2 Σκοπός Ίδρυσης.....	17
1.3 Η νομιμοποίηση παρανόμων εσόδων μέσω υπεράκτιων εταιρειών.....	19
1.4 Τρόποι νομιμοποίησης παρανόμων εσόδων μέσω υπεράκτιων εταιρειών	20
2. Το παράδειγμα των κρυπτονομισμάτων	21
2.1 Εννοιολογικά στοιχεία	21
2.2 Ιστορική εξέλιξη	22
2.3 Εισαγωγή στον τρόπο λειτουργίας	24
2.4 Σκοπός δημιουργίας	26
2.5 Αντιδιαστολή κρυπτονομισμάτων από το νόμιμο χρήμα	27
2.6 Νομιμοποίηση παράνομων εσόδων μέσω κρυπτονομισμάτων.....	29
2.7 Τρόποι νομιμοποίησης παράνομων εσόδων μέσω κρυπτονομισμάτων	30
2.8 Δικαστικές υποθέσεις.....	33
2.8.1 Υπόθεση ΗΠΑ κατά Ulbricht	33
2.8.2 Υπόθεση Liberty Reserve.....	34
2.8.3 Υπόθεση δικτύου QQAazz.....	35
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Νομικό πλαίσιο κατά της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες.....	37
Εισαγωγή	37
3. Διεθνείς προσπάθειες καταπολέμησης της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες	38
3.1 Οι Συμβάσεις του Ο.Η.Ε.....	38
3.2 Οι νομοθετικές πρωτοβουλίες του Συμβουλίου της Ευρώπης.....	40
3.3 Ειδική Ομάδα Κρούσης για τη Χρηματοοικονομική Δράση (Financial Action Task Force - FATF).....	42
3.4 Το Ινστιτούτο Διακυβέρνησης Basel (Basel Institute on Governance).....	45
4. Ενωσιακό νομικό πλαίσιο για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και ενσωμάτωση στην ελληνική έννομη τάξη	46
4.1 Οι νομοθετικές πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	46
4.1.1 Η 1 ^η Οδηγία της ΕΕ (1991/308/ΕΟΚ)	47

4.1.2 Η 2 ^η Οδηγία της ΕΕ (2001/97/ΕΚ).....	49
4.1.3 Η 3 ^η Οδηγία της ΕΕ (2005/60/ΕΚ).....	51
4.1.4 Η 4 ^η Οδηγία της ΕΕ (2015/849).....	54
4.1.5 Κανονισμός 2015/847/ΕΕ.....	60
4.1.6 Η 5 ^η Οδηγία της ΕΕ (2018/843).....	61
4.1.7 Η 6 ^η Οδηγία της ΕΕ (2018/1673).....	64
5. Νομικό πλαίσιο κατά της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες μέσω υπεράκτιων εταιρειών	66
5.1 Διεθνείς πρωτοβουλίες αντιμετώπισης των υπεράκτιων εταιρειών ως μέσο νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες.....	66
5.2 Ενωσιακό νομικό πλαίσιο για την καταστολή της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες μέσω υπεράκτιων εταιρειών	68
5.3 Ελληνικό νομικό πλαίσιο για τη Νομιμοποίηση Εσόδων από Παράνομη Δραστηριότητα μέσω υπεράκτιων εταιρειών.....	70
6. Ενωσιακό νομικό πλαίσιο κατά της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες μέσω κρυπτονομισμάτων	73
6.1 Οδηγία 2007/64/ΕΚ για τις υπηρεσίες πληρωμών	73
6.2 Οδηγία 2015/2366 για τις υπηρεσίες πληρωμών	74
6.3 Οδηγίες 2000/46/ΕΚ & 2009/110/ΕΚ για το ηλεκτρονικό χρήμα.....	75
6.4 Οδηγία (ΕΕ) 2015/849 για την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες.....	77
6.5 Οδηγία (ΕΕ) 2018/843 για την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες.....	78
6.6 Κανονισμός (ΕΕ) 2023/1114	82
6.7 Europol	83
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	85
Βιβλιογραφία	93
Ελληνική.....	93
Αγγλική	98

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας και η πολυπλοκότητα των οικονομικών συναλλαγών, έχουν αναμφίβολα διανοίξει νέες οδούς εγκληματικότητας στους επίδοξους παραβάτες. Η δυσκολία κατανόησης λειτουργίας του σύγχρονου κόσμου που διαμορφώνεται, η οποία σε ορισμένες περιπτώσεις ενδέχεται να μεταφραστεί μέχρι και σε απροθυμία παρακολούθησης των εξελίξεων, δίνει τον απαραίτητο χώρο και χρόνο στο έγκλημα να μεταλλάσσεται και να εξελίσσεται.

Το αδίκημα της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα, που αποτελεί και το ζήτημα που εξετάζω σε αυτή την εργασία, δεν θα μπορούσε βεβαίως να παραμείνει ανεπηρέαστο. Αρκεί να αναλογιστεί κανείς τις διεθνείς προεκτάσεις του «ξεπλύματος μαύρου» χρήματος, όπως είθισται να ονομάζεται η νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα στην καθομιλουμένη, και το τεράστιο αρνητικό αντίκτυπο αυτού στη χρηματοπιστωτική σταθερότητα και την εν γένει εύρυθμη λειτουργία της παγκόσμιας. Υπό τη σκοπιά δε της οικονομικής ανάλυσης του δικαίου, το παραγόμενο οικονομικό κέρδος της εγκληματικότητας είναι μία από τις βασικότερες γενεσιουργές αιτίες πληθώρας αδικημάτων. Κατ' επέκταση η αποσύνδεση του εγκλήματος από το παραγόμενο εξ αυτού οικονομικό όφελος, θα συνέβαλε καθοριστικά στην καταστολή της εγκληματικότητας, αποτελώντας σύμφωνα με την οικονομική προσέγγιση του δικαίου αποτελεσματική μορφή αντεγκληματικής πολιτικής.

Από τη μία πλευρά η νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα εκμεταλλεύτηκε την ίδρυση υπεράκτιων εταιρειών και σχημάτων σε υπεράκτιες δικαιοδοσίες. Οι εξωχώριες αυτές εταιρείες, έχοντας σύνθετη και περίπλοκη δομή, αποσκοπούν στη συσκότιση της παράνομης προέλευσης των εσόδων, νομιμοποιώντας τα, μέσω περίπλοκων οικονομικών «διαδρομών» και επανεισάγοντάς τα ως καθόλα νόμιμα στο χρηματοπιστωτικό σύστημα. Από την άλλη το «ξέπλυμα μαύρου» χρήματος εκμεταλλεύθηκε την πρόοδο της τεχνολογίας για να αναπτυχθεί προς εξ ολοκλήρου νέες κατευθύνσεις. Ειδικότερα από την πρώτη στιγμή της δημιουργίας εικονικών νομισμάτων, υπό την ειδικότερη μορφή τους ως κρυπτονομισμάτων, πριν ακόμη υπαχθούν σε οποιαδήποτε νομοθετική

ρύθμιση, χρησιμοποιήθηκαν από τους εγκληματίες για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες. Μέχρι σήμερα, έχει υπολογισθεί πως δισεκατομμύρια ευρώ και δολάρια έχουν διακινηθεί μέσω εικονικών νομισμάτων από άγνωστους αποστολείς προς άγνωστους παραλήπτες, με τις συναλλαγές να λαμβάνουν χώρα σε ένα εξ ολοκλήρου διαδικτυακό περιβάλλον, νομιμοποιώντας κατ' αυτό τον τρόπο παράνομα έσοδα και δυσχεραίνοντας το έργο των αρμόδιων αρχών για την αντιμετώπιση του φαινομένου. Συνεπώς όσο το ποινικό δίκαιο αδυνατεί να συμβαδίσει με τις εξελίξεις, τόσο οι υπεράκτιες εταιρείες όσο και τα κρυπτονομίσματα, θα χρησιμοποιούνται ανεξέλεγκτα και ατιμώρητα για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες.

Υπό το φως των ανωτέρω παραδοχών, η παρούσα εργασία εκκινά από την παρουσίαση δύο σύγχρονων και διαδεδομένων πρακτικών νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, ή κατά την προσφυή έκφραση «ξεπλύματος μαύρου» χρήματος, την ίδρυση υπεράκτιων εταιρειών, καθώς και την απόκτηση, χρήση και ανταλλαγή κρυπτονομισμάτων. Η παρουσίαση των υποθέσεων εργασίας στην Ενότητα Α κρίθηκε σκόπιμη και λειτουργική, καθώς κατ' αυτό τον τρόπο θα γίνει αντιληπτό το πρόβλημα καθώς και το πραγματικό μέγεθος αυτού. Θα αναλυθεί διεξοδικά κάθε ένα από τα παραδείγματα, θα παρουσιασθεί ευσύνοπτα ο τρόπος λειτουργίας τους, τα χαρακτηριστικά τους που ευνοούν την νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, καθώς και οι βασικές διαδικασίες και τρόποι «ξεπλύματος μαύρου» χρήματος που αυτά μεταχειρίζονται. Επομένως η πρόταξη των «παραδειγμάτων εργασίας» γίνεται με σκοπό την ανάδειξη του ευρύτατου προβλήματος της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομη δραστηριότητα και την στοχευμένη ανάλυση των αναφυσόμενων προβλημάτων.

Ειδικότερα, στην Ενότητα Α παρουσιάζεται το κλασικό, πλέον, παράδειγμα των υπεράκτιων εταιρειών. Συγκεκριμένα καταδεικνύεται πως μολονότι η χρήση αυτού του μέσου νομιμοποίησης είναι γνωστή εδώ και δεκαετίες στο ευρύ κοινό, δεν έχει ακόμη αποτραπεί η καταφυγή σε αυτό ως αποτελεσματική μέθοδο νομιμοποίησης παράνομων εσόδων. Το δεύτερο παράδειγμα των κρυπτονομισμάτων σκιαγραφεί μια εξ ολοκλήρου νέα πρακτική «ξεπλύματος μαύρου χρήματος», η οποία άργησε

πολύ να ορισθεί νομοθετικά, επιτρέποντας έως και πολύ προσφάτως την χρήση της για σκοπούς αθέμιτους.

Στην Ενότητα Β αναλύεται το θεσμικό πλαίσιο που έχει αναπτυχθεί εν γένει για την καταπολέμηση του αδικήματος της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα και ειδικότερα σε άμεση αναφορά με τις δυο υποθέσεις εργασίας που αναλύθηκαν στην Ενότητα Α. Συγκεκριμένα, προκειμένου να υπάρξει ορθή και συστηματική επισκόπηση του ζητήματος, στην αρχή παρουσιάζεται η διεθνής και ευρωπαϊκή νομοθεσία για την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες εν συνόλω, ανεξάρτητα από το αν αυτή συντελείται μέσω εξωχώριων εταιρειών ή κρυπτονομισμάτων. Η συνολική αυτή επισκόπηση της νομοθεσίας είναι απαραίτητη για τους εξής λόγους. Κατά πρώτον, βασικός σκοπός της εργασίας είναι να αξιολογήσει την νομοθεσία κατά της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες ως προς την αποτελεσματικότητα της ιδωμένη υπό το πρίσμα των δυο υποθέσεων εργασίας. Ωστόσο η αξιολόγηση αυτή απαιτεί, όχι αποσπασματική παράθεση της νομοθεσίας κατά του «ξεπλύματος μαύρου» χρήματος, αλλά συνολική επισκόπηση της, προκειμένου να αναδειχθεί κατά πόσο η νομοθεσία ανά τα χρόνια παρακολούθησε ή όχι τις εξελίξεις, ανταποκρίθηκε ή όχι στα συνεχώς νέα δεδομένα. Κατά δεύτερον, η αντιμετώπιση του «ξεπλύματος μαύρου» χρήματος μέσω εξωχώριων εταιριών και μέσω κρυπτονομισμάτων περιλαμβάνεται στο ευρύτερο νομοθετικό πλαίσιο κατά της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα, καθώς αποτελούν επιμέρους μέσα τέλεσης του ιδίου αδικήματος, γεγονός που καθιστά επιβεβλημένη την ανάλυση της νομοθεσίας.

Εν συνεχεία, μετά την παρουσίαση του νομοθετικού πλαισίου κατά της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα, ακολουθεί μια πιο εξειδικευμένη προσέγγιση της ήδη αναλυθείσας νομοθεσίας αναφορικά με το ζήτημα της χρήσης των εξωχώριων εταιριών και των εικονικών νομισμάτων προς το σκοπό «ξεπλύματος μαύρου» χρήματος, καθώς πρόκειται για ένα ρηξικέλευθο ζήτημα που χρήζει εγγύτερης επισκόπησης.

Τέλος, η εργασία ολοκληρώνεται με τα συμπεράσματα επί των ενοτήτων Α και Β. Επιχειρείται μια εκτενής αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας της νομοθεσίας και

των «αντανακλαστικών» του ενωσιακού νομοθέτη απέναντι στις εξελίξεις στον τομέα της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες. Επιπροσθέτως παρουσιάζονται ερευνητικά και δημοσιογραφικά δεδομένα που καταδεικνύουν την σημασία αντιμετώπισης της χρήσης των εξωχώριων εταιρειών και των κρυπτονομισμάτων ως μέσα «ξεπλύματος μαύρου» χρήματος. Καταλήγει δε στο συμπέρασμα πως οι προαναφερόμενοι στο πρώτο μέρος της παρούσας Διπλωματικής μέθοδοι νομιμοποίησης εσόδων από παράνομη δραστηριότητα, καταδεικνύουν, εάν επιθυμούμε την αποτελεσματική καταπολέμησή του φαινομένου, την ανάγκη συνεχούς παρακολούθησης των νέων δεδομένων και εξελίξεων.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: Παραδείγματα σύγχρονων μορφών νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες

1. Το παράδειγμα των υπεράκτιων εταιρειών – Offshore Companies

1.1 Ορισμός

Κατά πρώτον ο αγγλικός όρος «offshore» εταιρεία έχει αποδοθεί στα ελληνικά με διάφορους εννοιολογικά παράλληλους ή ταυτόσημους όρους όπως εξωχώρια, υπεράκτια, υπερόρια ή υπερπόντια εταιρεία¹. Εν προκειμένω οι όροι εξωχώρια και υπεράκτια εταιρεία, οι οποίοι είναι και οι επικρατέστεροι στα νομικά κείμενα, θα χρησιμοποιηθούν με ταυτόσημο εννοιολογικό περιεχόμενο.

Στην Ελλάδα ο πρώτος ορισμός της «εξωχώριας εταιρείας» δόθηκε στο Νόμο 3092/2001 «Απλουστεύσεις και βελτιώσεις στη φορολογία εισοδήματος και κεφαλαίου και άλλες διατάξεις». Συγκεκριμένα, το άρθρο 5 παράγραφος 7 του Νόμου 3092/2001 προσέθεσε στο τέλος της περίπτωσης στ' της παραγράφου 1 του

¹ Παμπούκη Χ. (2001) , Οι Υπεράκτιες (Offshore) εταιρείες στο ελληνικό ιδιωτικό διεθνές δίκαιο, *Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών*, σελ. 965 επ. .

άρθρου 31 του Κώδικα Φορολογίας Εισοδήματος (ΚΦΕ) του 1994² εδάφιο, το οποίο όριζε πως «εξωχώρια εταιρεία εννοείται η εταιρεία που έχει την έδρα της σε αλλοδαπή χώρα και με βάση τη νομοθεσία της οποίας δραστηριοποιείται αποκλειστικά σε άλλες χώρες και απολαμβάνει ιδιαίτερα ευνοϊκής φορολογικής μεταχείρισης».

Ειδικότερα η αιτιολογική έκθεση του φορολογικού νόμου 3091/2002³ αναγράφει ότι: «ως εξωχώριες (offshore) έχει επικρατήσει διεθνώς να θεωρούνται εταιρείες που δεν έχουν δραστηριότητα στη χώρα στην οποία φέρονται ότι έχουν την καταστατική τους έδρα και των οποίων οι μετοχές ή τίτλοι παραστατικοί ιδιοκτησίας είναι κατά κανόνα ανώνυμοι. Για τις χώρες αυτές έχει επικρατήσει διεθνώς ο όρος φορολογικός παράδεισος, γιατί επιτρέπει τη μη φορολόγηση της εξωχώριας εταιρείας ή τη φορολόγησή της κατά τρόπο ευνοϊκό».

Εν συνεχεία οι μεταβολές που επέφερε ο ν. 3842/2010⁴, οδήγησαν στην οριστική απάλειψη του όρου της εξωχώριας εταιρείας από το κείμενο του νόμου. Πλέον μια υπεράκτια εταιρεία αντιμετωπίζεται από την ελληνική φορολογική νομοθεσία σύμφωνα με το α. 65 του Κώδικα Φορολογίας Εισοδήματος⁵. Έτσι οι εξωχώριες εταιρείες αντιμετωπίζονται βάσει του κράτους στο οποίο βρίσκεται η καταστατική τους έδρα, και συγκεκριμένα βάσει του αν αποτελεί κράτος μη συνεργαζόμενο στον φορολογικό τομέα, ή κράτος με προνομιακό φορολογικό καθεστώς.

Ο ισχύον Κώδικας Φορολογίας Εισοδήματος, Ν. 4172/2013, κωδικοποιημένος με τον Ν. 5100/2024, κατήργησε, με το άρθρο 72 παρ. 25, τον Ν. 2238/1994, όμως στο θέμα των εξωχώριων εταιρειών κινήθηκε στο πλαίσιο του Ν. 3842/2010, όπως αναλύθηκε ανωτέρω. Για πρώτη φορά εισήγαγε στην ελληνική εσωτερική νομοθεσία κανόνες για την αποτροπή της φοροαποφυγής των εγχώριων εταιρειών

² Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (1994), Νόμος 2238/1994: «Κύρωση του Κώδικα Φορολογίας Εισοδήματος» (ΦΕΚ/Α/151/16.9.1994)

³ Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (2002), Νόμος υπ' αριθμ. 3091/2002 «Απλουστεύσεις και βελτιώσεις στη φορολογία εισοδήματος και κεφαλαίου και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ/Α/330/24.12.2002), διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.kodiko.gr/nomologia/download_fek?f=fek/2002/a/fek_a_330_2002.pdf&t=0458fd0921b2556de243903e5639d6cd (τελευταία επίσκεψη 20/11/2023)

⁴ Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (2010), Νόμος υπ' αριθμ. 3842/2010: «Αποκατάσταση φορολογικής δικαιοσύνης, αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ/Α/58/23.4.2010)

⁵ Το άρθρο 65 τροποποιήθηκε κατά σειρά από τους ν. 3842/2010, ν. 4172/2013 και το ν. 4549/2018.

μέσω της μεταφοράς των εσόδων σε θυγατρικές που βρίσκονται σε χώρες με χαμηλή φορολογία.

Οι προαναφερθείσες νομοθετικές πρωτοβουλίες καταδεικνύουν πως στην ελληνική (φορολογική) έννομη τάξη οι υπεράκτιες εταιρείες συνδέονται κατά βάση με την έννοια του «φορολογικού παραδείσου», καθόσον η πλήρης απουσία ή η χαμηλή φορολόγηση συνιστά το κύριο γνώρισμα των υπεράκτιων (offshore) δικαιοδοσιών⁶. Από την άλλη είναι εμφανής η προσπάθεια νομοθετικής αντιμετώπισης των υπεράκτιων εταιρειών σχεδόν αποκλειστικά υπό το πρίσμα του φορολογικού δικαίου, καθώς οποιαδήποτε αναφορά στην ελληνική έννομη τάξη σε υπεράκτιες εταιρείες ή δικαιοδοσίες περιέχεται σε φορολογικούς νόμους. Παράλληλα παρατηρείται η απουσία ρύθμισης των λοιπών προβλημάτων που απορρέουν από τις υπεράκτιες εταιρείες, με σημαντικότερο εκ των οποίων τη χρήση αυτών ως μέσο νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες.

1.2 Σκοπός Ίδρυσης

Η δράση μιας υπεράκτιας εταιρείας μπορεί να εκτείνεται σε πλήθος κατηγοριών δραστηριοτήτων, μεταξύ άλλων εισαγωγές-εξαγωγές και εν γένει διεθνή εμπορική δραστηριότητα, αγορές ακινήτων, χρηματοδότηση άλλων εταιριών, αγορές μετοχών και διενέργεια σχετικών επενδυτικών κινήσεων, ναυτιλιακές επιχειρήσεις, δημιουργία συναλλαγματικών λογαριασμών σε τράπεζες και παροχή υπηρεσιών^{7,8}.

Βασικός σκοπός της δημιουργίας υπεράκτιων εταιρειών είναι η εκμετάλλευση του ιδιαίτερα ευνοϊκού φορολογικού καθεστώτος της χώρας επιλογής εγκαθίδρυσης. Το κράτος όπου θα ιδρυθεί μια τέτοια εταιρία μπορεί να επιλεγθεί ανάμεσα από ένα πλήθος οικονομικών κέντρων της παγκόσμιας κοινότητας τα οποία διαθέτουν ειδική

⁶ Μπώλος Α. (2013), Εξωχώριες εταιρείες (offshore companies) και ελληνική έννομη τάξη, Νομικό Βήμα, σελ. 937.

⁷ Oshri, I. (2011), *Offshoring Strategies: Evolving Captive Center Models*, Massachusetts Institute of Technology: MIT Press Ltd.

⁸ Δούβης, Π. (2008), *Offshore δραστηριότητες*. Αθήνα: Ιδιωτική έκδοση.

φορολογική πολιτική με χαμηλή ή και καθόλου φορολογία, επονομαζόμενα στην καθομιλουμένη ως «φορολογικοί παράδεισοι»⁹.

Ιστορικά, παρατηρείται πως ο τύπος των εταιρειών αυτών πρωτοεμφανίστηκε και μετέπειτα άνθισε σε μικρά κράτη της διεθνούς κοινότητας, τα οποία λόγω τοποθεσίας δεν γνώριζαν την απαραίτητη οικονομική ανάπτυξη ώστε να ανταγωνιστούν τα υπόλοιπα κράτη στο πλαίσιο της παγκόσμιας οικονομίας¹⁰. Άρχισαν, επομένως, να παρέχουν κίνητρα για την ίδρυση εταιρειών στο έδαφος τους με σκοπό να προσελκύσουν επιχειρήσεις που ήθελαν να μειώσουν το φορολογικό τους βάρος. Παραδείγματα τέτοιων κρατών είναι, μεταξύ άλλων, ο Μαυρίκιος, ο Παναμάς και οι Νήσοι Κέιμαν. Επομένως είναι συχνό μικρά κράτη να θεσπίζουν ευνοϊκή νομοθεσία για την ίδρυση και την ανάπτυξη υπεράκτιων εταιρειών αποσκοπώντας κατά κανόνα στην ενίσχυση της οικονομίας τους και την εξασφάλιση επάρκειας σε οικονομικούς πόρους ώστε να επιβιώσουν στην παγκόσμια οικονομία. Παρέχουν, λοιπόν, τα απαραίτητα μέσα στους επιχειρηματίες που επιδιώκουν να δραστηριοποιηθούν στο έδαφος τους, κυρίως μέσω της εξασφάλισης χαμηλής φορολογίας ή ακόμα και πλήρους φορολογικής απαλλαγής¹¹. Η νομοθεσία των κρατών αυτών προβλέπει συγκεκριμένα κανονιστικά πλαίσια που ευνοούν τόσο τις διαδικασίες ιδρύσεως μίας υπεράκτιας εταιρείας όσο την μετέπειτα παροχή διευκολύνσεων για την ανάπτυξη της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Συνεπώς, λόγω των ευνοϊκών αυτών ρυθμίσεων, αυξήθηκε κατακόρυφα η ίδρυση επιχειρήσεων στους «φορολογικούς παραδείσους», όπου οι χαλαροί φορολογικοί κανονισμοί και τα ηθελημένα νομικά κενά συχνά επιτρέπουν την ανεξέλεγκτη ροή των χρημάτων.

Πέραν της αποφυγής της προβλεπόμενης υψηλής φορολογίας της χώρας μόνιμης διαμονής των ιδρυτών, ένας συχνός στόχος της ιδρύσεως μίας υπεράκτιας εταιρείας είναι η συγκάλυψη παράνομων εσόδων, το «ξέπλυμα» δηλαδή «μαύρου» χρήματος. Για παράδειγμα, οι Νήσοι Κέιμαν, που συγκαταλέχθηκαν στους

⁹McCann H. (2006), *Offshore Finance*, Cambridge: Cambridge University Press, pp. 27 & 53.

¹⁰Vlcek W. (2008), *Offshore Finance and Small States: Sovereignty, Size and Money*, Hampshire & New York, Palgrave Macmillan

¹¹Shaxson, N. (2011), *Treasure Islands: Uncovering the damage of offshore banking and tax havens*, New York: Palgrave Macmillan.

«φορολογικούς παραδείσους», αποτελούν υπερπόντιο έδαφος του Ηνωμένου Βασιλείου, στο οποίο αν και είναι ευρέως γνωστό πως διεξάγεται νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, φιλοξενούνται μερικές από τις μεγαλύτερες τράπεζες, εταιρείες και hedge funds του κόσμου, άμεσα συνδεόμενες με το οικονομικό κέντρο του Λονδίνου¹².

Η σύγχρονη πραγματικότητα δείχνει πως υπάρχει τεράστια απώλεια φορολογικών εσόδων στην παγκόσμια οικονομία¹³. Ωστόσο, ο ακριβής υπολογισμός των χρηματικών συναλλαγών που διεξάγονται μέσω υπεράκτιων εταιρειών με σκοπό την αποφυγή της φορολόγησης δεν μπορεί να διακριβωθεί, εξαιτίας του αυξημένου πλαισίου μυστικότητας¹⁴.

1.3 Η νομιμοποίηση παρανόμων εσόδων μέσω υπεράκτιων εταιρειών

Τα χαρακτηριστικά και ο τρόπος λειτουργίας των υπεράκτιων εταιρειών, συνδυαστικά με τη μυστικότητα και τη «χαλαρότητα» του νομοθετικού πλαισίου (ή έστω την πεποίθηση «χαλαρότητας») στις εν λόγω χώρες, τις καθιστά κατάλληλο μέσο για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες¹⁵.

Η νομιμοποίηση εσόδων μέσω υπεράκτιων εταιρειών συνήθως εκμεταλλεύεται τις πολύπλοκες εταιρικές δομές και διαδικασίες αυτών, στοχεύοντας στην απόκρυψη της πραγματικής πηγής του χρήματος από τις αρμόδιες αρχές καταστολής της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες. Ταυτόχρονα το καθεστώς αδιαφάνειας που επικρατεί στους φορολογικούς «παραδείσους», στην

¹²Όπως ανωτέρω υποσημείωση, Shaxson, N. (2011), *Treasure Islands: Uncovering the damage of offshore banking and tax havens*, New York: Palgrave Macmillan, pp. 75-78.

¹³Οι κυβερνήσεις χάνουν αναγκαία φορολογικά έσοδα από ορισμένες από τις μεγαλύτερες εταιρείες στον κόσμο: ποσό που κατά συντηρητική εκτίμηση αγγίζει περίπου το 4-10% των παγκόσμιων εσόδων από φόρο εισοδήματος εταιρειών ή σε δολάρια 100-240 δισεκατομμύρια ετησίως. Βλ. OECD (2023), *Ending offshore profit shifting*, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://www.oecd.org/about/impact/ending-offshore-profit-shifting.htm> (τελευταία επίσκεψη 13/10/2023)

¹⁴Δουβής, Ε. Παναγιώτης (2008), *Offshore δραστηριότητες*, Αθήνα, Ιδιωτική Έκδοση, σελ. 45.

¹⁵Wright, R. (2002), "The Hiding of Wealth: The Implications for the Prevention and Control of Crime and the Protection of Economic Stability", *Journal of Financial Crime*, Vol. 9, No. 3, pp. 239-243.

πλειοψηφία των περιπτώσεων, σε συνδυασμό με την έλλειψη δικαιοδοτικού ελέγχου επί τρίτων χωρών, δυσχεραίνει ουσιαστικά το έργο των αρμόδιων ελεγκτικών αρχών ως προς τον εντοπισμό εσόδων προερχομένων από παράνομες πηγές.

1.4 Τρόποι νομιμοποίησης παρανόμων εσόδων μέσω υπεράκτιων εταιρειών

Υπάρχουν διάφοροι τρόποι «ξεπλύματος» χρήματος που σχετίζονται με υπεράκτιες εταιρείες, άλλοι περίπλοκοι και άλλοι πιο απλοϊκοί στη σύλληψή τους.

Μια βασική μέθοδος νομιμοποίησης των εσόδων είναι η δημιουργία εικονικών επιχειρήσεων. Πρόκειται για εταιρείες που υπάρχουν μόνο στα «χαρτιά», χωρίς πραγματική επιχειρηματική δραστηριότητα, οι οποίες χρησιμοποιούνται για να καλύψουν τη ροή χρημάτων που προέρχονται από παράνομες πηγές. Μια άλλη μέθοδος είναι η διεξαγωγή ψευδών-εικονικών συναλλαγών. Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει ψευδείς λογαριασμούς, ψευδείς συναλλαγές ή υπερτίμηση/υποτίμηση περιουσιακών στοιχείων. Οι πλασματικές αυτές κινήσεις των χρημάτων μεταξύ ανύπαρκτων λογαριασμών δυσχεραίνει την ανίχνευση της πραγματικής προέλευσης τους. Συχνή ακόμα μέθοδος νομιμοποίησης εσόδων είναι η σκόπιμη δημιουργία περίπλοκων δομών συναλλαγών που περιλαμβάνουν πολλαπλούς εμπλεκομένους και συνδέσεις με διάφορες χώρες, με σκοπό να καθίσταται δύσκολη η ανίχνευση της παράνομης πηγής των χρημάτων. Τέλος γνωστή τακτική νομιμοποίησης είναι η συνεργασία με διεθνείς εταιρείες, η οποία αποσκοπεί στην ενσωμάτωση παρανόμων εσόδων σε λειτουργίες πολυεθνικών επιχειρήσεων που έχουν θυγατρικές εταιρείες σε «φορολογικούς παραδείσους»¹⁶.

¹⁶ Shaxson, N. (2011), *Treasure Islands: Uncovering the damage of offshore banking and tax havens*, New York: Palgrave Macmillan.

2. Το παράδειγμα των κρυπτονομισμάτων

2.1 Εννοιολογικά στοιχεία

Τα κρυπτονομίσματα αποτελούν ένα είδος εικονικού νομίσματος. Το εικονικό νόμισμα έχει οριστεί από την Ομάδα Χρηματοοικονομικής Δράσης «ως μέσο ανταλλαγής», ή ως μια λογιστική μονάδα, ή ως ένα μέσο αξίας, χωρίς να είναι νόμιμο χρήμα (δηλ. όταν προσφέρεται σε πιστωτή, αποτελεί έγκυρη και νόμιμη προσφορά πληρωμής) σε οποιαδήποτε δικαιοδοσία¹⁷.

Τα εικονικά νομίσματα χρησιμοποιούνται για την πραγματοποίηση ψηφιακών συναλλαγών και συνήθως διακρίνονται σε τρεις τύπους¹⁸. Ο πρώτος τύπος περιλαμβάνει τα εικονικά νομίσματα που αναπτύσσονται εντός κλειστού συστήματος, τα οποία δεν μπορούν να αποκτηθούν με νόμιμο χρήμα, ούτε αντιστρόφως να μετατραπούν τα ίδια σε νόμιμο χρήμα¹⁹. Παραδείγματος χάρη, ένα εικονικό νόμισμα κλειστού τύπου που σχετίζεται μ' ένα βιντεοπαιχνίδι, όπως το World of Warcraft, μπορεί να χρησιμοποιηθεί μόνο εντός των πλαισίων του συγκεκριμένου παιχνιδιού.

Ο δεύτερος τύπος περιλαμβάνει τα εικονικά νομίσματα που αποκτώνται με νόμιμο χρήμα, χωρίς ωστόσο να είναι δυνατό να μετατραπούν εκ νέου σε αυτή τη μορφή²⁰. Παραδείγματος χάρη, πρόκειται για την περίπτωση κατά την οποία ένας χρήστης

¹⁷βλ. FATF (2014), *FATF REPORT, Virtual Currencies Key Definitions and Potential AML/CFT Risks*, p. 3, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Virtual-currency-key-definitions-and-potential-aml-cft-risks.pdf> (τελευταία επίσκεψη 10/10/2023)

¹⁸ Θεοδωράκης Ν. (2018), Η Χρήση Κρυπτονομισμάτων για Παράνομες Δραστηριότητες και Σχετικές Νομοθετικές Πρωτοβουλίες, *The Art of Crime*, διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <https://theartofcrime.gr/%ce%b7-%cf%87%cf%81%ce%ae%cf%83%ce%b7-%ce%ba%cf%81%cf%85%cf%80%cf%84%ce%bf%ce%bd%ce%bf%ce%bc%ce%b9%cf%83%ce%bc%ce%ac%cf%84%cf%89%ce%bd-%ce%b3%ce%b9%ce%b1-%cf%80%ce%b1%cf%81%ce%ac%ce%bd%ce%bf%ce%bc/> (τελευταία επίσκεψη 20/11/2023)

¹⁹Παραδείγματος χάρη, όταν γίνεται εξόρυξη ενός bitcoin χρησιμοποιώντας την ισχύ ενός προσωπικού υπολογιστή και στη συνέχεια, ο χρήστης ανταλλάζει το bitcoin και αγοράζει άλλα εικονικά νομίσματα, π.χ. Ethereum.

²⁰ Κατ' αυτόν τον τρόπο το νόμιμο χρήμα (EUR) μετατρέπεται σε εικονικό νόμισμα (αεροπορικά μίλια) που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την αγορά αγαθών ή υπηρεσιών (π.χ. εξαργύρωση μιλίων για πτήσεις). Ωστόσο τα αεροπορικά μίλια, τα εικονικά δηλαδή νομίσματα, δεν μπορεί να μετατραπούν ξανά σε νόμιμο χρήμα (EUR).

λόγου χάρη πληρώνει με Ευρώ και αγοράζει ταξιδιωτικά μίλια για το πρόγραμμα αφοσίωσης σε μια αεροπορική εταιρία.

Ο τρίτος τύπος εικονικών νομισμάτων - που μας απασχολεί στην παρούσα εργασία – αφορά περιλαμβάνει τα αμφίδρομα εικονικά νομίσματα. Αμφίδρομο τύπο εικονικών νομισμάτων συνιστούν τα κρυπτονομίσματα, όπως το bitcoin, τα οποία είναι εφικτό τόσο να αγορασθούν έναντι νόμιμου χρήματος όσο και να ανταλλάγουν εκ νέου σε νόμιμο χρήμα.²¹ Από άποψη χρηστικότητας, τα εικονικά νομίσματα αμφίδρομου τύπου υπερέχουν των άλλων δυο καθώς παρέχουν ευελιξία στον κάτοχο τους και εξυπηρετούν πολλαπλούς σκοπούς.

2.2 Ιστορική εξέλιξη

Η λέξη «κρυπτονόμισμα» (cryptocurrency) χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά το 1998 από τον Wei Dai στη λίστα αλληλογραφίας των Cypherpunks.²² Στη λίστα αυτή, τον Οκτώβριο του 2008 ένας άγνωστος (κατ' άλλη άποψη μία ομάδα δυτικής προέλευσης), υπό το ψευδώνυμο Satoshi Nakamoto, δημοσίευσε μια έκθεση (white paper) με το όνομα «Bitcoin: Ένα ηλεκτρονικό ταμειακό σύστημα peer to peer» («Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System»)²³. Η έκθεση αυτή, η οποία μετέπειτα κατατέθηκε και δημόσια, περιελάμβανε τις πρώτες προδιαγραφές του Bitcoin (BTC), ενός πλήρως αποκεντρωμένου ψηφιακού νομίσματος, αποσυνδεδεμένου από τον κρατικό έλεγχο των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και των κρατικών αρχών²⁴, το οποίο θα λειτουργεί πάνω σε μια τεχνολογία η οποία ονομάζεται Blockchain και η οποία θα ελέγχει τη δημιουργία του και τις συναλλαγές του μέσω της κρυπτογραφίας.

²¹Κλασική περίπτωση κατά την οποία ένας χρήστης πληρώνει Ευρώ για να αποκτήσει Bitcoin, το οποίο και πουλάει εν συνεχεία για να αγοράσει Ευρώ.

²²Nasdaq (14/06/2018), Bitcoin Magazine, "The Genesis Files: If Bitcoin Had a First Draft, We iDai's B-Money WasIt", διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://www.nasdaq.com/articles/the-genesis-files-if-bitcoin-had-a-first-draft-wei-dais-b-money-was-it-2018-06-14> (τελευταία πρόσβαση 29/9/2023)

²³Bitcoin (2023), Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System, Satoshi Nakamoto, διαθέσιμη στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf> (τελευταία πρόσβαση 29/9/2023)

²⁴Haynes A., Yeoh P. (2020), Cryptocurrencies and Cryptoassets: Regulatory and Legal Issues, Abingdon & New York, Informa Law from Routledge, p. 27

Τον Ιανουάριο λοιπόν του 2009 γεννήθηκε το πρώτο κρυπτονόμισμα, το Bitcoin²⁵. Στην αρχή της κυκλοφορίας του, άξιζε μόλις λίγα λεπτά του ευρώ και βασικός τρόπος απόκτησης του δεν ήταν η αγορά με νόμιμο χρήμα. Συγκεκριμένα, η «εξόρυξη» ενός bitcoin δινόταν ως επιβράβευση στους χρήστες οι οποίοι είχαν αφιερώσει την υπολογιστική ισχύ του υπολογιστή τους, δαπανώντας χρόνο και ηλεκτρική ενέργεια, για την επικύρωση συναλλαγών μέσα από το Blockchain. Επικύρωση περισσότερων συναλλαγών, συνεπαγόταν και «εξόρυξη» περισσότερων bitcoin ως επιβράβευση. Χρειάστηκε λίγο περισσότερο από μια δεκαετία ώστε η αξία του Bitcoin να ξεπεράσει κάθε προσδοκία, φτάνοντας στις 9 Νοεμβρίου 2021 την αστρονομική τιμή των 67.617,02\$ το ένα.

Η πρώτη αγορά προϊόντος με bitcoin έγινε στις 22 Μαΐου 2010, επρόκειτο για μια πίτσα την οποία ο χρήστης πλήρωσε 10.000 bitcoin, κρυπτονομίσματα τα οποία σήμερα αντιστοιχούν κατά προσέγγιση σε 400.000.000 ευρώ²⁶. Από το 2017 το bitcoin άρχισε να εδραιώνεται στην αντίληψη του ευρύ κοινού ως «νόμιμο χρήμα», ενώ σήμερα μπορεί να χρησιμοποιηθεί για πληθώρα συναλλαγών, όπως η αγορά αγαθών και υπηρεσιών. Παράδειγμα της ευρείας χρήσης του είναι η δυνατότητα πληρωμής των διδάκτρων φοίτησης σ' ένα εκπαιδευτικό ίδρυμα²⁷. Ωστόσο, συνολικά παγκοσμίως θα διατεθούν μόνο 21 εκατομμύρια bitcoin σε καθορισμένες χρονικές περιόδους, γεγονός που καθιστά την προσφορά του πεπερασμένη.

Αξιοσημείωτο είναι πως το bitcoin, όπως άλλωστε και κάθε κρυπτονόμισμα, μπορεί να παρουσιάσει τεράστιες διακυμάνσεις σε εξαιρετικά σύντομο χρονικό διάστημα. Μια τυπική ημέρα συναλλαγών μπορεί να συνεπάγεται απώλεια ή κέρδος 10% της συνολικής αξίας του²⁸. Αυτή ακριβώς η μεγάλη αυξομείωση της αξίας του, καθιστά το bitcoin, και κάθε κρυπτονόμισμα, μια ριψοκίνδυνη επένδυση, δυνάμενη να αποφέρει κέρδος ή να εξανεμίσει το κεφάλαιο του επενδυτή.

²⁵ Πέρα από το bitcoin, σήμερα έχουν δημιουργηθεί και κυκλοφορούν ένα πλήθος κρυπτονομισμάτων, όπως το Ethereum, το Litecoin, το Dogecoin, το Bitcoin Cash, το Monero.

²⁶ Pinkerton, J. (14/11/2023), US News Money, The History of Bitcoin, the First Cryptocurrency, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://money.usnews.com/investing/articles/the-history-of-bitcoin> (τελευταία πρόσβαση 15/09/2023)

²⁷ Το Πανεπιστήμιο της Λευκωσίας Κύπρου πρωτοπόρησε ως το πρώτο πανεπιστήμιο που δέχτηκε την καταβολή διδάκτρων σε bitcoin: <https://www.unic.ac.cy/blockchain/>

²⁸ Haynes A., Yeoh P. (2020), Cryptocurrencies and Cryptoassets: Regulatory and Legal Issues, Abingdon & New York, Informa Law from Routledge, p. 23

2.3 Εισαγωγή στον τρόπο λειτουργίας

Τα κρυπτονομίσματα αποτελούν μια ομότιμη (peer-to-peer) αποκεντρωμένη εξ ολοκλήρου ψηφιακή μορφή νομισμάτων, η οποία βασίζεται στην τεχνολογία Blockchain για να καταγράφει δημόσια και να διασφαλίζει (με χρήση κρυπτογραφίας) την μοναδικότητα της κάθε συναλλαγής που λαμβάνει χώρα.

Η τεχνολογία Blockchain μπορεί να παρομοιαστεί με μία βάση δεδομένων, όπου τα δεδομένα αποθηκεύονται ανάμεσα σε πολλούς διαφορετικούς ηλεκτρονικούς υπολογιστές και στην οποία καταγράφονται, σε πραγματικό χρόνο, όλα τα διαθέσιμα υπόλοιπα Bitcoin, καθώς και όλες οι συναλλαγές που λαμβάνουν χώρα. Ο διαμοιρασμός των δεδομένων σε συνδυασμό με την πρόσβαση και το δικαίωμα επεξεργασίας σε πραγματικό χρόνο, διασφαλίζει τη διαφάνεια και την ασφάλεια των συναλλαγών και προσφέρει τη δυνατότητα σε άγνωστους μεταξύ τους ανθρώπους, οι οποίοι δεν εμπιστεύονται ο ένας τον άλλον, να μοιραστούν οποιασδήποτε μορφής δεδομένα.

Όλη η λειτουργία των κρυπτονομισμάτων βασίζεται στη χρήση της τεχνολογίας Blockchain, μιας «αλυσίδας κατανεμημένης εγγραφής»²⁹, όπως αποδίδεται στα ελληνικά. Η αλυσίδα αυτή αποτελείται από κουτιά (blocks), τα οποία αποθηκεύουν τα δεδομένα -σύνολο από ψηφιακές πληροφορίες- που εισέρχονται, και συνδέονται μεταξύ τους στη σειρά σχηματίζοντας μια αλυσίδα (chain)³⁰. Κάθε κουτί δεδομένων είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με το προηγούμενο αλλά και το επόμενο πάνω στην αλυσίδα. Συνεπώς, εάν ένα κουτί προστεθεί επιτυχώς σε αυτή, δεν μπορεί να παραμετροποιηθεί, δηλαδή να αλλοιωθεί.

Η δημιουργία των καινούργιων blocks που προστίθενται στην αλυσίδα γίνεται με τη διαδικασία της εξόρυξης (Mining) από τους Εξορύκτες (Miners). Με απλά λόγια, οι εξορύκτες είναι άνθρωποι που χρησιμοποιούν τους υπολογιστές τους για να λύσουν

²⁹ Το blockchain έχει επίσης οριστεί ως "Ένας άφθαρτος ψηφιακός κατάλογος οικονομικών συναλλαγών που μπορεί να προγραμματιστεί για να καταγράφει όχι μόνο τις χρηματοπιστωτικές συναλλαγές, αλλά σχεδόν όλα τα χρήματα σε κυκλοφορία", Don and Alex Tapscott, Blockchain Revolution (2016), σελίδα 4.

³⁰Το Blockchain προκύπτει από τις λέξεις **Block (κουτί) + Chain (αλυσίδα) = Blockchain**.

πολύπλοκους μαθηματικούς γρίφους, η λύση των οποίων «ξεκλειδώνει» το επόμενο Block και το προσθέτει στην αλυσίδα³¹. Ωστόσο, η απαραίτητη αυτή διαδικασία για τη διασφάλιση της ομαλής και σωστής λειτουργίας του blockchain είναι ενεργειακά κοστοβόρα³². Πιο αναλυτικά, η απαιτούμενη ισχύς του υπολογιστή συνεπάγεται πολύ υψηλά ποσοστά κατανάλωσης ενέργειας, η οποία με τη σειρά της οδηγεί σε «υπερφουσκωμένους» λογαριασμούς ρεύματος. Ως ανταμοιβή της προσφοράς της ισχύος του υπολογιστή του εξορύκτη και της συνεπαγόμενης ενεργειακής κατανάλωσης, ώστε να προστεθεί το επόμενο «κουτί» στην αλυσίδα, αυτός λαμβάνει μία ποσότητα κρυπτονομισμάτων. Εδώ θα πρέπει να αναφερθεί πως η έννοια της «εξόρυξης» αφορά «αλυσίδες κατανεμημένης εγγραφής» με Consensus μηχανισμούς οι οποίοι ονομάζονται Proof of Work, χαρακτηριστικό παράδειγμα των οποίων είναι τα δυο πιο γνωστά κρυπτονομίσματα παγκοσμίως, το Bitcoin και η τωρινή έκδοση του Ethereum.

Η αποκέντρωση του συστήματος επιτυγχάνεται μέσω των κόμβων (Nodes), οι οποίοι αφορούν όλους όσους συμμετέχουν σε μια «αλυσίδα κατανεμημένης εγγραφής» και διατηρούν ένα ανανεωμένο αντίγραφο αυτής στην συσκευή τους, καθώς όπως προαναφέρθηκε αυτή δεν ανήκει σε έναν συγκεκριμένο άνθρωπο ή εταιρεία, αλλά είναι διαμοιρασμένη σε όλους όσους επιλέγουν να διατηρούν αυτό το αντίγραφο της αλυσίδας. Οι κόμβοι αυτοί του Bitcoin χρησιμοποιούν την αλυσίδα block για να διακρίνουν νόμιμες συναλλαγές Bitcoin από προσπάθειες να ξαναχρησιμοποιηθούν τα νομίσματα που έχουν ήδη δαπανηθεί αλλού. Κάθε φορά που πρόκειται να εγκριθεί μια νέα συναλλαγή κρυπτονομισμάτων, ο κόμβος που είναι συνδεδεμένος στο δίκτυο επικυρώνει την εν λόγω συναλλαγή, δημιουργώντας ένα μπλοκ το οποίο θα προστεθεί στην αλυσίδα ("blockchain").

³¹ Haynes A., Yeoh P. (2020), Cryptocurrencies and Cryptoassets: Regulatory and Legal Issues, Abingdon & New York, Informa Law from Routledge, σελ. 11

³² Haynes A., Yeoh P. (2020), Cryptocurrencies and Cryptoassets: Regulatory and Legal Issues, Abingdon & New York, Informa Law from Routledge, σελ. 243. Dilek, S. & Furuncu, Y. (2018), "Bitcoin mining and its environmental effects", 12/05/2018, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/641972>, (τελευταία επίσκεψη 01/12/2023).

Πρακτικά, ένα κρυπτονομίσμα είναι ένας αριθμός που βρίσκεται σε μια ηλεκτρονική βάση δεδομένων. Η δημόσια αυτή βάση δεδομένων είναι ένας κατάλογος όπου καταγράφεται δημόσια το σύνολο των συναλλαγών μεταξύ των χρηστών, αντίγραφο δε του καταλόγου διατηρούν όλοι οι συμμετέχοντες στο αποκεντρωμένο αυτό δίκτυο. Την ίδια διαδικασία καταγραφής των συναλλαγών και των οικονομικών στοιχείων των πελατών τους σε ηλεκτρονική βάση δεδομένων ακολουθούν και οι τράπεζες, πρόσβαση όμως σε ολόκληρη τη βάση αυτή έχει μόνο η ίδια. Ακριβώς αυτή η πρόσβαση όλων των χρηστών που βρίσκονται συνδεδεμένοι στο δίκτυο στο αρχείο των συναλλαγών του κάθε χρήστη καθιστά τις συναλλαγές μέσω κρυπτονομισμάτων διαφανείς, ενώ ταυτόχρονα δημιουργεί σταθερότητα.

Οι συναλλαγές κρυπτονομισμάτων περιλαμβάνουν έναν τυχαία παραγόμενο αλφαριθμητικό κωδικό (αναγνωριστικό) ο οποίος καθιστά τα δεδομένα των χρηστών και τις συναλλαγές ψευδώνυμα. Ως εκ τούτου, τα κρυπτονομίσματα παρέχουν αυξημένη προστασία μέσω μιας διαδικασίας ψευδωνυμοποίησης, και όχι ανωνυμοποίησης³³. Αναλυτικότερα για να χαρακτηρισθούν ως πλήρως ανώνυμες οι συναλλαγές κρυπτονομισμάτων θα πρέπει να είναι αδύνατο να εντοπιστούν οι συναλλασσόμενοι. Ωστόσο στην πράξη η ταυτοποίηση των συναλλασσομένων δεν είναι ακατόρθωτη αλλά πολύ δύσκολη³⁴.

2.4 Σκοπός δημιουργίας

Από την απαρχή της δημιουργίας των κρυπτονομισμάτων, βασικός σκοπός ήταν η δυνατότητα χρήσης τους χωρίς υποβολή προσωπικών στοιχείων, χωρίς χωρικούς και χρονικούς περιορισμούς καθώς και η διενέργεια τόσο μικρών όσο και πολύ μεγάλων συναλλαγών με ελάχιστο ή και καθόλου κόστος. Επίσης, το λογισμικό Blockchain βασίζεται σε ανοιχτό κώδικα, γεγονός που επιτρέπει ελεύθερα στον καθένα να τον ελέγξει, να τον βελτιστοποιήσει ή να τον αντιγράψει. Παρέχεται,

³³ Η πεποίθηση περί ανωνυμίας καταρρίφθηκε μετά το κλείσιμο του Silk Road και τις συλλήψεις που ακολούθησαν.

³⁴ Cian, H., Li, Z., (2016), The Role Decentralised Non-Regulated Virtual Currencies Play in Facilitating Unlawful Financial Transactions.

λοιπόν, η δυνατότητα στους χρήστες να έχουν ενεργή ανάμιξη στη διακίνηση και αποθήκευση των κρυπτονομισμάτων.

Ωστόσο, η κρατούσα αντίληψη περί πλήρους ανωνυμίας των χρηστών των κρυπτονομισμάτων, η οποία αποτέλεσε βασικό λόγο δημιουργίας τους και μετέπειτα διάδοσης και χρήσης τους για ύποπτες συναλλαγές, έχει πλέον σε μεγάλο βαθμό καταρριφθεί³⁵. Πιο συγκεκριμένα, στην έννοια της ανωνυμίας υπάγεται τόσο το *η έννοια της ιδιωτικότητας* όσο και *η έννοια της άδηλης ταυτότητας*. Η *ιδιωτικότητα* αφορά στο δικαίωμα των πολιτών να προστατεύονται κυρίως από μια ενδεχόμενη παραβίαση της προσωπικής τους σφαίρας από φορείς συλλογής και επεξεργασίας των προσωπικών τους δεδομένων. Από την άλλη πλευρά, η *άδηλη ταυτότητα* αφορά κυρίως στην τήρηση της ανωνυμίας ατόμων, τα οποία επιδιώκουν να αποκρύψουν την πραγματική τους ταυτότητα και να αποφύγουν την παρακολούθησή τους από τις αρμόδιες αρχές³⁶. Εν κατακλείδι καμία συναλλαγή με κρυπτονομίσματα δεν είναι εντελώς ανώνυμη και επομένως οι εγκληματίες πάντοτε παίρνουν το ρίσκο να ανιχνευθεί η ταυτότητά τους μέσω των συναλλαγών που πραγματοποιούν. Ωστόσο η ψευδωνυμία που προσφέρουν δεν παύει να ισχύει μέχρι και σήμερα, δυσκολεύοντας ή καθιστώντας αδύνατη την ανίχνευση των συναλλασσομένων προσώπων-κατόχων τους.

2.5 Αντιδιαστολή κρυπτονομισμάτων από το νόμιμο χρήμα

Το Bitcoin, το πρώτο κρυπτονόμισμα που δημιουργήθηκε ποτέ, έφερε επανάσταση ως το πρώτο εξ ολοκλήρου ψηφιακό νόμισμα διακινούμενο μονάχα μέσω Internet χωρίς να υπάρχει σε φυσική μορφή. Ειδικότερα τα ψηφιακά νομίσματα πρέπει να

³⁵ Βλ. κατωτέρω στην υποενότητα 2.8.1 την υπόθεση ΗΠΑ κατά Ulbricht. Ο Ulbricht ήταν ο δημιουργός μιας ιστοσελίδας στο «σκοτεινό» διαδίκτυο, του “Silk Road”, ο οποίος, μαζί με πολλούς άλλους χρήστες αυτής, συνελήφθη για την παράνομη δράση του. Η δυνατότητα σύλληψης ανωνύμων υποθετικά χρηστών, κατέρριψε εν τοις πράγμασι τον μύθο περί πλήρους ανωνυμίας.

³⁶ Θεοδωράκης Ν. (2018), Η Χρήση Κρυπτονομισμάτων για Παράνομες Δραστηριότητες και Σχετικές Νομοθετικές Πρωτοβουλίες, *The Art of Crime*, διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <https://theartofcrime.gr/%ce%b7-%cf%87%cf%81%ce%ae%cf%83%ce%b7-%ce%ba%cf%81%cf%85%cf%80%cf%84%ce%bf%ce%bd%ce%bf%ce%bc%ce%b9%cf%83%ce%bc%ce%ac%cf%84%cf%89%ce%bd-%ce%b3%ce%b9%ce%b1-%cf%80%ce%b1%cf%81%ce%ac%ce%bd%ce%bf%ce%bc/>

αντιδιαστέλλονται από το παραστατικό χρήμα ή αλλιώς fiat money (παραδείγματος χάρη Ευρώ και Δολάριο^{37,38}). Η θεμελιώδης διαφορά τους έγκειται στη διαδικασία έκδοσης, ελέγχου και πιστοποίησης. Τα ψηφιακά νομίσματα εκδίδονται ανεξάρτητα από τον έλεγχο της κεντρικής εξουσίας και του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Αντλούν την αξιοπιστία τους μέσα από την υποκείμενη τεχνολογία blockchain που στηρίζει και επαληθεύει τις συναλλαγές μεταξύ χρηστών χωρίς την ανάγκη κάποιου τρίτου μέρους. Ακριβώς αυτή η απουσία κεντρικής αρχής ελέγχου ή επιβεβαίωσης των συναλλαγών αποτελεί ένα από τα βασικά πλεονεκτήματα των κρυπτονομισμάτων.

Απεναντίας, το παραστατικό ή αλλιώς «παραδοσιακό» χρήμα εκδίδεται, ελέγχεται και πιστοποιείται από μια κεντρική αρχή, την Κεντρική Τράπεζα κάθε χώρας, η οποία είναι αποκλειστικά υπεύθυνη για την έκδοση και την κυκλοφορία των εθνικών νομισμάτων, εφαρμόζοντας την επίσημη εθνική νομισματική πολιτική. Πρόκειται επομένως για μια απολύτως κεντροποιημένη και συστημική διαδικασία, κατά την οποία πάντοτε μεσολαβεί ένας τρίτος -μεσάζοντας-, λόγου χάρη μια εμπορική τράπεζα, προκειμένου να μεταφερθεί η επιθυμητή κάθε φορά αξία από τον έναν συναλλασσόμενο στον άλλο. Και μολονότι το παραστατικό χρήμα διακινείται ευρέως σε ψηφιακή μορφή, παραδείγματος χάρη με τη μορφή πιστωτικών και χρεωστικών καρτών, που αποτελούν πλέον αναπόσπαστο κομμάτι των καθημερινών συναλλαγών, επουδενί συνιστά «εξ ολοκλήρου ψηφιακό χρήμα».

³⁷ Σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 8 της Οδηγίας (ΕΕ) 2018/843 για την τροποποίηση της οδηγίας (ΕΕ) 2015/849 σχετικά με την πρόληψη της χρησιμοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες ή για τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας, και για την τροποποίηση των οδηγιών 2009/138/ΕΚ και 2013/36/ΕΕ, παραστατικό νόμισμα είναι: «τα κέρματα και χαρτονομίσματα τα οποία αναγνωρίζονται ως νόμιμο χρήμα, και το ηλεκτρονικό χρήμα μιας χώρας που γίνεται δεκτό στις συναλλαγές στη χώρα έκδοσής του.»

³⁸ Η αρχή Οικονομικού Εγκλήματος των ΗΠΑ ορίζει ως fiat ή νόμιμο χρήμα το «νόμισμα ή χαρτονόμισμα των Ηνωμένων Πολιτειών ή αλλοδαπής χώρας που [i] έχει οριστεί ως νόμιμο χρήμα και [ii] κυκλοφορεί στην αγορά και [iii] συνήθως χρησιμοποιείται με αποδέκτη ως μέσο ανταλλαγής στη χώρα έκδοσης.». Βλέπε FinCEN, 2013, p. 1, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.fincen.gov/sites/default/files/shared/FIN-2013-G001.pdf>

2.6 Νομιμοποίηση παράνομων εσόδων μέσω κρυπτονομισμάτων

Παρά την καινοτομία τους, έχει κατά καιρούς ασκηθεί σκληρή κριτική στα κρυπτονομίσματα, καθώς ο τρόπος λειτουργίας τους συνδυαστικά με τα ανωτέρω χαρακτηριστικά τους, τα κατέστησαν έφορο έδαφος για την ανάπτυξη νέων μορφών νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα. Οι εγκληματίες, εδώ και τουλάχιστον μια δεκαετία από την πρώτη εμφάνισή του Bitcoin στην παγκόσμια οικονομία το 2008, εκμεταλλεύθηκαν την δυσκολία ή και αδυναμία ανίχνευσης των πραγματικών κατόχων των κρυπτονομισμάτων, την ταχύτητα των συναλλαγών καθώς και την απουσία συστηματικής και ενιαίας νομοθέτησής τους.

Πράγματι τα τελευταία χρόνια τα κρυπτονομίσματα, όπως το Bitcoin, έχουν αποκτήσει τη φήμη εργαλείου έκνομης δραστηριότητας, το οποίο επιλέγουν οι εγκληματίες. Οι σχεδόν ανώνυμες ψηφιακές συναλλαγές τα καθιστούν τόσο εύκολα στη διακίνησή τους όσο και το νόμιμο χρήμα. Ενδεικτικό μάλιστα είναι πως μέχρι και η καταβολή λύτρων που ζητούνται από εγκληματικές οργανώσεις μπορεί να γίνει υπό τη μορφή κρυπτονομισμάτων λόγω της σχεδόν ανώνυμης φύσης τους³⁹. Εύστοχα άλλωστε έχει ειπωθεί πως «Αν ο Al Capone ήταν ζωντανός σήμερα, έτσι θα έκρυβε τα χρήματά του»⁴⁰.

Τα παράνομα κέρδη «μεταφέρονται» μέσω κρυπτονομισμάτων γρήγορα, φθηνά και με μεγάλη διακριτικότητα, καθιστώντας πλέον τα κρυπτονομίσματα ασφαλέστερη μέθοδο συγκριτικά με τα μετρητά για την πρόσδοση νομιμοφάνειας στα παράνομα έσοδά και την διακίνηση των εν λόγω εσόδων σε διάφορες περιοχές του κόσμου.

³⁹Παραδείγματος χάρη η περίπτωση Wannacry. Βλ. Europol (2017), Wannacry Ransomware, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://www.europol.europa.eu/wannacry-ransomware> (τελευταία επίσκεψη 10/12/2023)

⁴⁰Stratiev, O., 2018. Cryptocurrency and Blockchain, How to Regulate Something We Do Not Understand, *Banking & Finance Law Review*, 33(2): 173-212

2.7 Τρόποι νομιμοποίησης παράνομων εσόδων μέσω κρυπτονομισμάτων

Η σε μεγάλο βαθμό ανωνυμία που χαρακτηρίζει τις συναλλαγές με κρυπτονομίσματα σε συνδυασμό με τις διαφορές στη νομοθετική αντιμετώπιση τους ανά δικαιοταξία τα καθιστούν κατάλληλο μέσο για νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες. Οι εγκληματίες εκμεταλλεύονται το σχεδόν ανώνυμο αυτό σύστημα συναλλαγών, για να αποκρύψουν τις έκνομες δραστηριότητές τους από τις ρυθμιστικές και διωκτικές αρχές.

Βασικός λόγος της χρησιμοποίησης των κρυπτονομισμάτων για την νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, είναι η απουσία επαρκών μέτρων «γνωριμίας με τον συναλλασσόμενο» (Know Your Client - KYC), πρακτική που τηρείται απαρέγκλιτα από τα παραδοσιακά τραπεζικά ιδρύματα. Ειδικότερα οι οντότητες που εμπλέκονται σε συναλλαγές με κρυπτονομίσματα δεν υπόκεινται στις ίδιες αυστηρές κανονιστικές απαιτήσεις, επιτρέποντας σχεδόν πλήρη ανωνυμία και δυσχεραίνοντας τον έλεγχο της πραγματικής ταυτότητας των συναλλασσομένων χρηστών.

Στα ανταλλακτήρια bitcoin⁴¹ η αγοραπωλησία κρυπτονομισμάτων με χρήση μετρητών μέχρι πρόσφατα πραγματοποιείτο χωρίς εξακρίβωση στοιχείων. Η προμήθεια δε συναλλαγής ήταν σημαντικά υψηλότερη, συγκριτικά με αυτή που χρέωναν τα εξουσιοδοτημένα ανταλλακτήρια. Πρακτικά, τα ανταλλακτήρια, χωρίς να απαιτούν πληροφορίες «γνωριμίας με τον συναλλασσόμενο», ήταν δυνατό να μετατρέπουν μεγάλες ποσότητες μετρητών, πιθανώς παράνομα κτηθέντων, σε bitcoin. Μετά την επιβεβαίωση της συναλλαγής στο ανταλλακτήριο, ο αγοραστής λάμβανε την αξία των μετρητών του σε κρυπτονομίσματα, προβαίνοντας με επιτυχία στην τοποθέτηση νομιμοποιημένων εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και σε αντίστοιχη εισαγωγή «καθαρών» μετρητών στο χρηματοπιστωτικό σύστημα⁴².

⁴¹Το bitcoin χρησιμοποιείται χάριν παραδείγματος λόγω της ευρείας χρήσης του.

⁴²Στην πράξη όταν ένα νόμισμα μετατρέπεται σε ψηφιακό νόμισμα, επιτρέπει απλές μεταφορές στο εξωτερικό εκτός των επίσημων τραπεζικών ιδρυμάτων. Τα μέλη μιας εγκληματικής οργάνωσης αποκτούν κατ' αυτό τον τρόπο την δυνατότητα επαναπατρισμού παρανόμων ποσών σε άλλες χώρες

Άλλη μέθοδος νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες είναι οι αυτόματες ταμειολογιστικές μηχανές (ATM) bitcoin. Οι εν λόγω μηχανές επιτρέπουν την αγορά bitcoin με μετρητά ή κάρτες δώρων, απαιτώντας είτε ελάχιστες ανεπιβεβαίωτες πληροφορίες «γνωριμίας με τον συναλλασσόμενο», είτε καθόλου πληροφορίες. Επομένως οι δράστες αγοράζουν εύκολα με τη χρήση χρεωστικών καρτών ή πιο συχνά μετρητών κρυπτονομίσματα από ειδικά ATM bitcoin. Καταφέρνουν με αυτό τον τρόπο να αποθηκεύουν τα παράνομα έσοδά τους, υπό τη μορφή κρυπτονομισμάτων, σε ανώνυμους λογαριασμούς, ελαχιστοποιώντας τον κίνδυνο να καταστούν αντιληπτοί από τις διωκτικές αρχές. Για την ανταλλαγή bitcoin με μετρητά χρεώνουν προμήθεια περίπου 10-15%, ενώ μερικές φορές η ολοκλήρωση της συναλλαγής απαιτεί μόνο την εισαγωγή ενός τηλεφωνικού αριθμού. Αξίζει να αναφερθεί πως το πρώτο bitcoin ATM λειτούργησε το 2014, ενώ αυτήν τη στιγμή υπάρχουν περίπου 30.000 ενεργά ATM σε όλο τον κόσμο⁴³. Η θεσμοθέτηση και η επικείμενη θέση σε ισχύ της ευρωπαϊκής νομοθεσίας για την ενίσχυση της ασφάλειας των κρυπτονομισμάτων και την καταπολέμηση της χρήσης τους ως μέσο για παράνομους σκοπούς επρόκειτο μεταξύ άλλων να καταστήσει υποχρεωτική την δήλωση των στοιχείων του κατόχου των κρυπτονομισμάτων.

Επιπρόσθετος τρόπος νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες μέσω κρυπτονομισμάτων είναι οι λεγόμενες υπηρεσίες «πλυντηρίων» για bitcoin, οι οποίες ενισχύουν το απόρρητο των συναλλαγών σπάζοντας τους δεσμούς μεταξύ της αρχικής και της τελικής διεύθυνσης χρησιμοποιώντας πολλά ενδιάμεσα «πορτοφόλια», χρεώνοντας ένα τέλος συναλλαγής⁴⁴. Ειδικότερα «αναμειγνύουν» την πραγματική πηγή και τον προορισμό των bitcoin, διαιρώντας τα ποσά σε μικρότερες επιμέρους πληρωμές που πραγματοποιούνται ταυτόχρονα. Οι μίκτες

χωρίς τον φόβο παρεμπόδισης ή ανίχνευσής τους από τις διωκτικές αρχές. Αντίστροφα, καθίσταται δυνατή η μετατροπή του νομίσματος σε bitcoins σε ξένες δικαιοδοσίες με περιορισμένους ελέγχους νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και η εν συνεχεία αποστολή σε αποδέκτες στις ΗΠΑ. Επιπλέον, ημεδαποί και αλλοδαποί φορείς μπορούν να χρησιμοποιούν bitcoin για χρηματοδότηση της τρομοκρατίας (FATF, 2015).

⁴³Συγκεκριμένα σύμφωνα με το Radar Coin ATM: <https://coinatmradar.com/charts/growth/>, στις 03/12/2023, υπήρχαν 33.193 ενεργά ATM παγκοσμίως και 1.574 στην Ευρώπη.

⁴⁴Η έκθεση είναι διαθέσιμη στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://www.europol.europa.eu/publications-events/publications/cryptocurrencies-tracing-evolution-of-criminal-finance> (τελευταία επίσκεψη 10/12/2023)

αυτοί αποσκοπούν στην συσκότιση των συναλλαγών με bitcoin, ώστε αυτές να μην κινούν την προσοχή των διωκτικών αρχών και των λοιπών χρηστών. Ως αποτέλεσμα οι συναλλασσόμενοι πραγματοποιούν πολλαπλές συναλλαγές και συμμετέχουν στην εκταμίευση διαφορετικών ποσών από διαφορετικούς αποστολείς. Παραδείγματος χάρη ο Α στέλνει 1 bitcoin στον Β, το οποίο διαμοιράζεται σε 10 ισόποσα 0.10 bitcoin, τα οποία στέλνονται από άλλους λογαριασμούς και ενώνονται πάλι στον τελικό προορισμό τους ώστε να περιπλέξουν την συναλλαγή καθιστώντας την μη ανιχνεύσιμη. Νέα κρυπτονομίσματα, όπως το Monero, έχουν ενσωματωμένες υπηρεσίες μίξης συναλλαγών αυξημένης ανωνυμίας για τους χρήστες τους.

Άλλη μέθοδος απόκρυψης της παράνομης πηγής των εσόδων που μετατρέπονται σε κρυπτονομίσματα είναι η χρήση «αχυρανθρώπων» εκ μέρους των δραστών. Οι «αχυράνθρωποι» είναι άτομα με καθαρά ποινικά μητρώα που εμφανίζονται ως κάτοχοι των κρυπτονομισμάτων, αντί των πραγματικών, προκειμένου οι δράστες να καλύψουν καλύτερα τα «ίχνη» τους. Παρόμοιο σκοπό συσκότισης εξυπηρετούν και τα πολυμερή δίκτυα καθώς και οι συχνές συναλλαγές μεταξύ διαφορετικών ηλεκτρονικών πορτοφολιών (e-wallets).

Η ταχύτατη ολοκλήρωση των συναλλαγών καθώς η πληθώρα μεταφορών που ενδέχεται να λάβουν χώρα με σκοπό τον αποπροσανατολισμό της έρευνας, καθιστά τα κρυπτονομίσματα την καταλληλότερη ίσως μέθοδο διακρατικής μεταφοράς παρανόμων εσόδων. Ειδικότερα η διαδικασία συγκάλυψης της εγκληματικής προέλευσης των ιχνών είναι απλή. Τα παράνομα έσοδα από εγκληματικές δραστηριότητες χρησιμοποιούνται για την αγορά κρυπτονομισμάτων (κυρίως Bitcoins). Με τη σειρά τους τα ίδια τα Bitcoins χρησιμοποιούνται για την αγορά ή την ανταλλαγή με άλλα κρυπτονομίσματα σε διαφορετικές αγορές, απομακρύνοντας το τελικό περιουσιακό προϊόν από την αρχική πηγή του. Την δυσκολία ανίχνευσης της πορείας του χρήματος που βρίσκεται πλέον υπό τη μορφή κρυπτονομισμάτων επιτείνει η ανυπαρξία διεθνούς νομοθετικής ρύθμισης και αντιμετώπισης του ζητήματος καθώς και η εναλλαγή πολλαπλών δικαιοδοσιών. Εν συνεχεία τα άλλα κρυπτονομίσματα μετατρέπονται εκ νέου σε Bitcoins και στη συνέχεια ως κατ' επίφαση «καθόλα» νόμιμα κρυπτονομίσματα σε πραγματικό

συνάλλαγμα στα κατάλληλα ανταλλακτήρια. Η ως άνω απλοϊκά περιγραφείσα διαδικασία προσδίδει νομιμοφάνεια στα παράνομα έσοδα, τα οποία χωρίς πλέον κανένα κίνδυνο μπορούν να τοποθετηθούν σε τραπεζικούς λογαριασμούς ή e-wallets και να επανεισαχθούν ως νόμιμο χρήμα στην εθνική και παγκόσμια οικονομία.

Τέλος, νομιμοποίηση παρανόμων εσόδων πραγματοποιείται και μέσω διαμεσολαβητών οι οποίοι αγοράζουν αντικείμενα από δημοφιλείς ιστοσελίδες, όπως η Amazon⁴⁵. Ειδικότερα ο πελάτης δημιουργεί μια λίστα προϊόντων, τα οποία εν συνεχεία αγοράζονται με νόμιμο χρήμα από τον διαμεσολαβητή. Μόλις ο πελάτης λάβει τα προϊόντα του, πληρώνει τον διαμεσολαβητή σε bitcoin, προσθέτοντας μια προμήθεια 10-15% στην τιμή αγοράς των προϊόντων. Οι ως άνω συναλλαγές δεν κινούν υποψίες στις δικωτικές αρχές, καθώς το Amazon όπως και άλλες παρεμφερείς πλατφόρμες, δεν εφαρμόζουν αυστηρά προγράμματα «γνωριμίας με τον συναλλασσόμενο».

2.8 Δικαστικές υποθέσεις

2.8.1 Υπόθεση ΗΠΑ κατά Ulbricht

Η πιο γνωστή υπόθεση χρήσης bitcoin ως μέσο νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες είναι η υπόθεση Ηνωμένες Πολιτείες κατά Ulbricht⁴⁶. Ο Ulbricht ήταν δημιουργός του «Δρόμου του Μεταξιού», μιας ηλεκτρονικής πλατφόρμας στο «σκοτεινό» διαδίκτυο. Στην πλατφόρμα λάμβαναν χώρα παράνομες δραστηριότητες όπως εμπορία ναρκωτικών, κλεμμένων προσωπικών δεδομένων και όπλων. Η νομιμοποίηση των παρανόμων εσόδων λάμβανε χώρα

⁴⁵ Θεοδωράκης Ν. (2018), Η Χρήση Κρυπτονομισμάτων για Παράνομες Δραστηριότητες και Σχετικές Νομοθετικές Πρωτοβουλίες, *The Art of Crime*, διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση:

<https://theartofcrime.gr/%ce%b7-%cf%87%cf%81%ce%ae%cf%83%ce%b7-%ce%ba%cf%81%cf%85%cf%80%cf%84%ce%bf%ce%bd%ce%bf%ce%bc%ce%b9%cf%83%ce%bc%ce%ac%cf%84%cf%89%ce%bd-%ce%b3%ce%b9%ce%b1-%cf%80%ce%b1%cf%81%ce%ac%ce%bd%ce%bf%ce%bc/> (τελευταία επίσκεψη 20/11/2023)

⁴⁶ Casetext (2023), United States v. Ulbricht, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://casetext.com/case/united-states-v-ulbricht-6> (τελευταία επίσκεψη 20/10/2023)

μέσω ενός ανταλλακτηρίου κρυπτονομισμάτων. Κατά τη διάρκεια της δίκης του υποστήριξε πως τα bitcoin πρέπει ν' αντιμετωπίζονται ως "περιουσία" και όχι ως "νόμισμα" και συνεπώς δεν έχει τελέσει το αδίκημα της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες καθώς οι συναλλαγές που έλαβαν χώρα δεν είναι «χρηματοοικονομικές συναλλαγές». Αν και η υπηρεσία εσωτερικών εσόδων των ΗΠΑ (IRS) στις 21 Μαρτίου 2014, εξέδωσε την Οδηγία 2014-14 που ορίζει το εικονικό νόμισμα ως ιδιοκτησία και όχι χρήμα, το Δικαστήριο έκρινε ότι η νομοθεσία περί νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες «είναι αρκετά ευρεία ώστε να συμπεριλαμβάνει τη χρήση bitcoin στις χρηματοπιστωτικές συναλλαγές. Συνεπώς οτιδήποτε αντίθετο απ' αυτό είναι μη λογικό.». Η ως άνω απόφαση επικυρώθηκε σε δεύτερο βαθμό τον Μάιο του 2017. Πρακτικά η λογική της απόφασης είναι πως εφόσον το bitcoin χρησιμοποιείται για «ξέπλυμα βρώμικου» χρήματος, ο δικαστής δεν έχει άλλη επιλογή παρά να το συμπεριλάβει στα υπάρχοντα νομοθετήματα, ακόμη και αν εκ πρώτης όψεως δεν καλύπτουν τα κρυπτονομίσματα.

Τη στιγμή της σύλληψης και καταδίκης του ιδρυτή της ιστοσελίδας βρέθηκαν στην κατοχή του κρυπτονομίσματα αξίας περίπου \$2.000.000, ενώ υπολογίζεται πως κατά τη διάρκεια της λειτουργίας της η ιστοσελίδα διευκόλυνε την πώληση παράνομων προϊόντων και υπηρεσιών συνολικής κατά προσέγγιση αξίας 9,5 δισεκατομμυρίων bitcoin.

2.8.2 Υπόθεση Liberty Reserve

Μία ακόμα γνωστή περίπτωση ξεπλύματος «βρώμικου» χρήματος με τη βοήθεια των κρυπτονομισμάτων αποτελεί αυτή της εταιρείας Liberty Reserve. Επρόκειτο για μία εταιρεία με έδρα την Κόστα Ρίκα, η οποία έχει χαρακτηριστεί από τις Αμερικανικές Αρχές ως το μεγαλύτερο «πλυντήριο μαύρου» χρήματος στον κόσμο⁴⁷. Η Liberty Reserve λειτουργούσε ως κανονική τράπεζα, χρησιμοποιώντας

⁴⁷ Cloherty, J. (29/05/2013), ABC News, *Black Market Bank' Accused of Laundering \$6B in Criminal Proceeds*, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://abcnews.go.com/US/black-market-bank-accused-laundering-6b-criminal-proceeds/story?id=19275887> (τελευταία επίσκεψη 10/12/2023)

κρυπτονομίσματα ώστε να μην υπάγεται σε κανένα νομοθετικό καθεστώς ή υποχρέωση συμμόρφωσης στους τυπικούς κανόνες λειτουργίας ενός χρηματοπιστωτικού ιδρύματος. Η εταιρεία είχε σε λειτουργία διαδικτυακή πλατφόρμα, μέσω της οποίας ο οποιοσδήποτε μπορούσε να δημιουργήσει τραπεζικό λογαριασμό, παρέχοντας το όνομα, τη διεύθυνση e-mail και την ημερομηνία γέννησης του, χωρίς ωστόσο να απαιτείτο η προσκόμιση οποιουδήποτε αποδεικτικού ταυτότητας, ώστε να γίνει διασταύρωση των πληροφοριών ή της προέλευσης των ποσών. Η δε προμήθεια ανοίγματος και χρήσης του λογαριασμού ήταν μόλις 1%. Στη συνέχεια η Liberty Reserve έστελνε τα κεφάλαια του ενδιαφερομένου σε χώρες όπως το Βιετνάμ, η Ρωσία κτλ που δεν διαθέτουν αυστηρή τραπεζική εποπτεία και τα μετέτρεπε σε «ψηφιακά νομίσματα» όπως το αποκαλούμενο «δολάριο Liberty Reserve» ή το «ευρώ Liberty Reserve», ένα είδος λογιστικού χρήματος για να χαθούν τα ίχνη των συναλλαγών. Κατ' αυτό τον τρόπο, η συγκεκριμένη εταιρεία επέτρεπε ουσιαστικά σε δράστες οικονομικών και άλλων εγκλημάτων να διατηρούν την ανωνυμία τους, προσφέροντάς τους μία σχετικά ασφαλή λύση στο ζήτημα της πρόσδοσης νομιμοφάνειας στα παράνομα έσοδά τους. Μετά από αρκετά χρόνια ερευνών εκ μέρους των διωκτικών αρχών των ΗΠΑ, ανακαλύφθηκε ότι περισσότερα από 6.000.000.000 δολάρια, προϊόντα εγκληματικών συμπεριφορών, είχαν διακινηθεί μέσω της συγκεκριμένης εταιρείας⁴⁸.

2.8.3 Υπόθεση δικτύου QQAAZZ⁴⁹

Η υπόθεση του δικτύου QQAAZZ αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα διεθνούς συνεργασίας για την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες. Επρόκειτο για ένα δίκτυο νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες

⁴⁸Office of Public Affairs, U.S. Department of Justice (10/10/2014), Press Release, *Liberty Reserve Founder Extradited from Spain*, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://www.justice.gov/opa/pr/liberty-reserve-founder-extradited-spain> (τελευταία επίσκεψη 20/10/2023).

⁴⁹Europol 2020, 20 arrests in QQAAZZ multi-million money laundering case, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/20-arrests-in-gqaazz-multi-million-money-laundering-case> (τελευταία επίσκεψη 9/12/2023)

δραστηριότητες μεταξύ άλλων μέσω κρυπτονομισμάτων, το οποίο εξαρθρώθηκε χάρη σε μία πρωτοφανούς μεγέθους επιχείρηση συνεργασίας των αρχών επιβολής του νόμου 16 κρατών υπό το συντονισμό της Eurpol. Το δίκτυο απευθυνόταν σε εγκληματίες του κυβερνοχώρου και διαφήμιζε τις υπηρεσίες του ως «παγκόσμια, συνεργαζόμενη υπηρεσία πτώσεων τραπεζών» σε διαδικτυακούς τόπους δημοσίων συζητήσεων κυβερνοεγκληματιών. Υπολογίζεται πως από το 2016 το δίκτυο αυτό «ξέπλυνε» ή αποπειράθηκε να «ξεπλύνει» δεκάδες εκατομμύρια ευρώ κλεμμένων κεφαλαίων. Έναντι της πληρωμής ενός τέλους συναλλαγής, έως και 50%, το δίκτυο άνοιγε και διατηρούσε εκατοντάδες εταιρικούς και προσωπικούς τραπεζικούς λογαριασμούς σε χρηματοπιστωτικά ιδρύματα σε όλο τον κόσμο για να λαμβάνει και να μεταφέρει χρήματα από εγκληματίες του κυβερνοχώρου που τα έκλεψαν από λογαριασμούς θυμάτων.

Ειδικότερα η μέθοδος δράσης τους ήταν η εξής. Τα μέλη του QQAAZZ, οι οποίοι δρούσαν ως μεταφορείς χρημάτων, άνοιγαν τραπεζικούς λογαριασμούς χρησιμοποιώντας νόμιμα αλλά και πλαστά πολωνικά και βουλγαρικά έγγραφα ταυτοποίησης για τη δημιουργία και την εγγραφή δεκάδων «εικονικών» εταιρειών χωρίς νόμιμη επιχειρηματική δραστηριότητα. Χρησιμοποιώντας αυτά τα έγγραφα εγγραφής, τα μέλη του QQAAZZ άνοιγαν στη συνέχεια εταιρικούς τραπεζικούς λογαριασμούς στο όνομα των «εικονικών» αυτών εταιρειών σε πολλά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα ανά χώρα. Δημιούργησαν λοιπόν ένα δίκτυο εκατοντάδων ελεγχόμενων τραπεζικών λογαριασμών διαθέσιμων να λάβουν τα κλεμμένα κεφάλαια των «πελατών». Εν συνέχεια, τα «νομιμοποιημένα» πια χρήματα επέστρεφαν στην κατοχή των πελατών τους, δηλαδή των εγκληματιών του κυβερνοχώρου προκειμένου να «ανοίξουν» νόμιμες πλέον επιχειρήσεις.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Νομικό πλαίσιο κατά της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες

Εισαγωγή

Τα προεκτεθέντα παραδείγματα των υπεράκτιων εταιρειών και των κρυπτονομισμάτων, στο Πρώτο Μέρος της παρούσας Διπλωματικής, κατέδειξαν δυναμικά και παραστατικά το εύρος του προβλήματος «ξεπλύματος μαύρου» χρήματος καθώς και την πληθώρα των μέσων τέλεσης που αυτό μεταχειρίζεται. Γίνεται επομένως αντιληπτό, πως λόγω της φύσης και της πολυπλοκότητας της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα, απαιτείται νομοθετική αντιμετώπιση τόσο σε διεθνές, όσο και σε ενωσιακό και εθνικό επίπεδο.

Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να αναφερθεί πως το νομοθετικό πλαίσιο για το αδίκημα της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα είναι γενικό και καλύπτει κάθε μέσο τέλεσης αυτού, όπως τις υπεράκτιες εταιρείες και τα κρυπτονομίσματα. Συνεπώς, η ολοκληρωμένη και ορθή επισκόπηση του ζητήματος, καταρχάς απαιτεί την γενική παράθεση της νομοθεσίας κατά του «ξεπλύματος μαύρου» χρήματος και εν συνεχεία την υπαγωγή σε αυτήν των συγκεκριμένων παραδειγμάτων που χρησιμοποιήθηκαν ανωτέρω. Επιπροσθέτως, η συνολική επισκόπηση της νομοθεσίας είναι απαραίτητη για την άσκηση γόνιμης κριτικής και την ασφαλή διεξαγωγή σημαντικών συμπερασμάτων στο τέλος της εργασίας.

Στο Δεύτερο λοιπόν αυτό Μέρος της εργασίας, θα παρουσιασθούν οι διεθνείς προσπάθειες αντιμετώπισης του ζητήματος, καθώς και το ενωσιακό νομοθετικό πλαίσιο και η ενσωμάτωση αυτού στην ελληνική έννομη τάξη. Την δε γενική παρουσίαση της νομοθεσίας κατά του «ξεπλύματος μαύρου» χρήματος, θα ακολουθήσει η υπαγωγή των δύο σύγχρονων και επίκαιρων παραδειγμάτων του Πρώτου Μέρους σε αυτή. Ειδικότερα, θα εξετασθεί το νομοθετικό πλαίσιο για την καταπολέμηση της χρήσης των υπεράκτιων εταιρειών ως μέσο νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες. Λόγω δε της καινοτομίας και του κομβικού ρόλου των κρυπτονομισμάτων στην παγκόσμια οικονομία, θα γίνει ξεχωριστή αναφορά στην υπαγωγή αυτών στο ενωσιακό νομοθετικό πλαίσιο με

σκοπό την καταπολέμηση της χρήσης τους ως μέσο νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα.

3. Διεθνείς προσπάθειες καταπολέμησης της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες

3.1 Οι Συμβάσεις του Ο.Η.Ε.

Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά της παράνομης εμπορίας ναρκωτικών και ψυχοτρόπων ουσιών, που συνομολογήθηκε στη Βιέννη στις 20 Δεκεμβρίου 1988⁵⁰, είναι το πρώτο διεθνές κείμενο αναφορικά με τη νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα. Συγκεκριμένα στο άρθρο 3 της Σύμβασης της Βιέννης απαριθμούνται οι πράξεις και οι συμπεριφορές που συνιστούν τρόπους νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες. Η συμβολή της Σύμβασης στη διαμόρφωση της εννοιολογικής ταυτότητας της νομιμοποίησης εσόδων είναι καθοριστική καθώς προσδιορίζει πως το «ξέπλυμα βρώμικου» χρήματος ως αδίκημα έχει παρακολουθηματικό χαρακτήρα. Συγκεκριμένα εξαρτάται από μια άλλη, προγενέστερη παράνομη πράξη της οποίας τα έσοδα νομιμοποιεί.

Ωστόσο το αντικείμενο της Σύμβασης δεν παύει να είναι περιορισμένο, καθώς περιλαμβάνει μόνο αδικήματα σχετιζόμενα με ναρκωτικά ή διακίνησή τους. Ως αποτέλεσμα οι προγενέστερες παράνομες πράξεις με τις οποίες πρέπει να συνδέεται άρρηκτα η νομιμοποίηση ώστε να υπάγεται στην εμβέλεια της Σύμβασης, σχετίζονται αποκλειστικά και μόνο με ναρκωτικές ουσίες και διακίνηση αυτών. Το γεγονός αυτό μαρτυρά την έξαρση του φαινομένου των ναρκωτικών εκείνη την περίοδο, καθώς και το οικονομικό αντίκτυπο στην παγκόσμια οικονομία. Είναι αξιοσημείωτο πως η Σύμβαση απλώς προτρέπει τα συμβαλλόμενα κράτη να ποινικοποιήσουν τις συμπεριφορές που περιγράφονται σε αυτή, χωρίς να

⁵⁰United Nations (1988), United Nations Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances, διαθέσιμη στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: https://www.unodc.org/pdf/convention_1988_en.pdf (τελευταία επίσκεψη 20/10/2023).

θεμελιώνει ρητή υποχρέωσή τους προς τούτο. Επομένως η λήψη ποινικών μέτρων εναπόκειται στην ευχέρεια των κρατών.

Η Σύμβαση αυτή επικυρώθηκε από κάθε κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας, καθώς και από την ίδια την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα⁵¹. Όσον αφορά την Ελλάδα η Σύμβαση κυρώθηκε με τον ν. 1990/1991.

Μνεία πρέπει να γίνει και στη Σύμβαση του ΟΗΕ για το διακρατικό οργανωμένο έγκλημα του 2000⁵², η οποία βασίστηκε σε μεγάλο βαθμό στο κείμενο των 40 Συστάσεων της FATF του 1990, όπου θα αναλυθούν κατωτέρω.

Η Σύμβαση του Ο.Η.Ε. κατά της διαφθοράς του 2004⁵³, περιέλαβε μια σειρά μέτρων αποτροπής της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες. Ειδικότερα σύμφωνα με το άρθρο 14 κάθε συμβεβλημένο κράτος της Σύμβασης θα έπρεπε να θέσει σε εφαρμογή ένα ολοκληρωμένο καθεστώς ρύθμισης και εποπτείας για τα τραπεζικά και μη οικονομικά ιδρύματα, που παρουσιάζουν υψηλό κίνδυνο νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα, ώστε να αποτραπεί και να εντοπισθεί οποιαδήποτε μορφή «ξεπλύματος». Το εν λόγω ρυθμιστικό καθεστώς θα πρέπει να δίνει έμφαση στις προϋποθέσεις ταυτοποίησης, όπου απαιτείται, των πελατών και των δικαιούχων των λογαριασμών, την καταγραφή ιστορικού και την αναφορά ύποπτων συναλλαγών. Επιπροσθέτως θα πρέπει να διασφαλίζει πως όλες οι αρμόδιες αρχές, διοικητικές, ρυθμιστικές κτλ θα μπορούν να συνεργάζονται και να ανταλλάσσουν πληροφορίες σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο. Προς αυτό το σκοπό κάθε συμβαλλόμενο κράτος θα πρέπει να εξετάσει την ίδρυση μιας

⁵¹Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. (27/7/1990). *Eur-Lex*, Απόφαση του Συμβουλίου σχετικά με τη σύναψη εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας της σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά της παράνομης εμπορίας ναρκωτικών και ψυχοτρόπων ουσιών, που συνομολογήθηκε στην Βιέννη στις 19.12.1988, διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:51990PC0353&from=EL> (τελευταία επίσκεψη 25/11/2023)

⁵²United Nations (12-15/12/2000), Office on Drugs and Crimes, United Nations Convention against Transnational Organized Crime and the Protocols thereto, διαθέσιμη στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/TOC%20Convention/TOCebook-e.pdf> (τελευταία επίσκεψη 20/09/2023).

⁵³United Nations (31/10/2003), Office on Drugs and Crimes, United Nations Convention against Corruption, διαθέσιμη στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: https://www.unodc.org/documents/brussels/UN_Convention_Against_Corruption.pdf (τελευταία επίσκεψη 20-09-2023).

οικονομικής υπηρεσίας πληροφοριών η οποία θα λειτουργεί σαν εθνικό κέντρο συλλογής πληροφοριών για τη συλλογή, ανάλυση και διάδοση πληροφοριών που αφορούν πιθανή νομιμοποίηση παρανόμων εσόδων. Επιπλέον τα συμβαλλόμενα μέρη πρέπει να εξετάσουν την επιβολή εφικτών μέτρων ανίχνευσης και παρακολούθησης της «πορείας» των μετρητών, παραδείγματος χάρη η αναφορά των διακρατικών μεταφορών σημαντικών ποσών μετρητών, καθώς και της ηλεκτρονικής μεταφοράς κεφαλαίων. Τέλος τα μέρη παροτρύνθηκαν να εδραιώσουν μια συνεργασία, τόσο σε τοπικό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο, μεταξύ των δικαστικών, αστυνομικών και οικονομικών ρυθμιστικών αρχών κατά του «ξεπλύματος» χρήματος.

3.2 Οι νομοθετικές πρωτοβουλίες του Συμβουλίου της Ευρώπης

Η ολοκληρωμένη και σφαιρική επισκόπηση του ζητήματος της καταπολέμησης του «ξεπλύματος μαύρου» χρήματος επιβάλλει, πριν από την παράθεση των Οδηγιών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μια σύντομη αναφορά στη δράση του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης το 1980 εξέδωσε την Σύσταση R(80)10, σηματοδοτώντας την πρώτη συστηματική προσπάθεια ρύθμισης της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα. Αντικείμενο της Σύστασης ήταν οι δραστηριότητες που μετέφεραν ή διαφύλατταν περιουσία που προερχόταν από κάποια εγκληματική δραστηριότητα⁵⁴. Μια δεκαετία αργότερα, το 1990, το Συμβούλιο ψηφίζει και υιοθετεί το πρώτο νομικό κείμενο διεθνούς χαρακτήρα, την επονομαζόμενη Σύμβαση του Στρασβούργου, η οποία συμμορφωνόταν πλήρως με τις 40 πρώτες Συστάσεις που είχε εκδώσει η Ειδική Μονάδα Οικονομικής Δράσης (FATF-Financial Action Task Force, διακυβερνητικός οργανισμός κατά του ξεπλύματος βρώμικου χρήματος ο οποίος θα αναλυθεί κατωτέρω), αναφορικά με το ξέπλυμα του

⁵⁴Council of Europe (1980), RECOMMENDATION No. R (80)10 OF THE COMMITTEE OF MINISTERS TO MEMBER STATES ON MEASURES AGAINST THE TRANSFER AND THE SAFEKEEPING OF FUNDS OF CRIMINAL ORIGIN, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://rm.coe.int/09000016804f6231> (τελευταία επίσκεψη 9/9/2023)

βρώμικου χρήματος και τις συναφείς πράξεις έρευνας, κατάσχεσης και δήμευσης. Η Σύμβαση του Στρασβούργου κυρώθηκε από κάθε κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μεταξύ αυτών και την Ελλάδα με το νόμο 2655/1998⁵⁵. Το αντίκρισμα της ήταν καθοριστικό καθώς προώθησε την διεθνή συνεργασία και εισήγαγε το μέσο της δήμευσης ως πρακτική απάντηση στο κέρδος της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα. Η πιο σημαντική όμως προσθήκη της Σύμβασης του Στρασβούργου, ήταν η αποσύνδεση της έννοιας του ξεπλύματος από το εμπόριο ναρκωτικών ουσιών, η οποία έως τότε περιόριζε υπερβολικά την στοιχειοθέτηση του αδικήματος και παρέβλεπε την καθημερινή πρακτική. Συγκεκριμένα, η Σύμβαση ανέφερε πως η νομιμοποίηση εσόδων μπορεί να είναι απόρροια τέλεσης κάθε είδους «σοβαρού» εγκλήματος, η έννοια του οποίου ορίστηκε από τα ίδια τα κράτη (σκέψεις 1-3 του προοιμίου της Σύμβασης). Ειδικότερα «σοβαρά» θεωρήθηκαν τα εγκλήματα που σχετίζονται με ναρκωτικές ουσίες, διακίνηση όπλων, τρομοκρατικές ενέργειες, εμπορία παιδιών και γυναικών, καθώς και άλλων αδικημάτων που παράγουν τεράστια κέρδη⁵⁶.

Το 2005 το Συμβούλιο της Ευρώπης αντικατέστησε την Σύμβαση του Στρασβούργου και θέσπισε την υπ' αριθμ. 198 Σύμβαση, επονομαζόμενη Σύμβαση της Βαρσοβίας, με αντικείμενο το ξέπλυμα, την έρευνα, την δέσμευση, την κατάσχεση των εσόδων του εγκλήματος και τη χρηματοδότηση τρομοκρατικών πράξεων⁵⁷. Η νέα αυτή Σύμβαση ευθυγραμμιζόταν πλήρως με τις έως το 2003 εκδοθείσες συστάσεις της FATF, οι οποίες αποσυνέδεαν την έννοια του ξεπλύματος βρώμικου χρήματος από εκείνη του «σοβαρού» εγκλήματος, καθώς και με τις Συστάσεις της FATF του 2004, οι οποίες υπήγαγαν τις πράξεις χρηματοδότησης τρομοκρατικών ενεργειών στην

⁵⁵Ναμίας, Ο. (2007). Ο ρόλος και η ευθύνη του χρηματοπιστωτικού συστήματος, Ξέπλυμα βρώμικου χρήματος, «Καθαρή» ή ελεύθερη κοινωνία, Πρακτικά του Δ' Συνεδρίου Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων, Σάκκουλας, Αθήνα- Κομοτηνή, σελ. 53-84.

⁵⁶Council of Europe (1990), *Council of Europe Treaty Series-No 141*, Explanatory Report to the Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800cb5de> (τελευταία επίσκεψη 1/11/2023)

⁵⁷ Council of Europe (2005), *Council of Europe Treaty Series-No 198*, Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime and on the Financing of Terrorism, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://rm.coe.int/168008371f> (τελευταία επίσκεψη 1/11/2023)

έννοια του «ξεπλύματος μαύρου» χρήματος⁵⁸. Η Σύμβαση της Βαρσοβίας κυρώθηκε μόλις το 2018 από το ελληνικό κράτος μέσω του νόμου 4478/2018.

3.3 Ειδική Ομάδα Κρούσης για τη Χρηματοοικονομική Δράση (Financial Action Task Force - FATF)

Η ανάγκη καταπολέμησης της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, έχει οδηγήσει σε διάφορες διεθνείς προσπάθειες αντιμετώπισης του φαινομένου. Καθοριστική είναι η συμβολή της Ειδικής Ομάδας Κρούσης για τη Χρηματοοικονομική Δράση (Financial Action Task Force - FATF) η οποία ιδρύθηκε το 1989 με πρωτοβουλία της G7 (Group of Seven-Ομάδα των Επτά). Πρόκειται για μια διακυβερνητική οργάνωση αποτελούμενη από τριάντα εννέα μέλη⁵⁹, αρκετές περιφερειακές οργανώσεις, συνεργάτες και παρατηρητές των σχετικών φορέων, που αποσκοπεί στην ανάπτυξη πολιτικών για την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας και της διάδοσης όπλων μαζικής καταστροφής⁶⁰. Συγκεκριμένα μέσω των δεκάδων συστάσεων που έχει δημοσιεύσει έχει διαμορφώσει σε μεγάλο βαθμό τα παγκόσμια πρότυπα συμμόρφωσης των χωρών ως προς την τεχνική επάρκεια και αποτελεσματικότητά τους στην καταπολέμηση του «ξεπλύματος μαύρου» χρήματος⁶¹. Μολονότι οι κατευθυντήριες γραμμές του φορέα είναι μη δεσμευτικές, η πρόοδος των χωρών παρακολουθείται μέσω διαδικασίας αμοιβαίας αξιολόγησης.

⁵⁸Καϊάφα - Γκμπάντι, Μ. (2007). *Η ποινική αντιμετώπιση του ξεπλύματος βρώμικου χρήματος: Μεταξύ διεθνούς, ευρωπαϊκής και εθνικής νομοθεσίας*, Ποινικά Χρονικά, σελ. 4.

⁵⁹ Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και 14 κράτη μέλη της ΕΕ, μεταξύ αυτών και η Ελλάδα, είναι μέλη της FATF, βλ. FATF (2023), FATF Members, διαθέσιμη στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://www.fatf-gafi.org/en/the-fatf/who-we-are.html> (τελευταία επίσκεψη: 13/12/2023)

⁶⁰FATF (2023), *What we do*, Διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://www.fatf-gafi.org/en/the-fatf/what-we-do.html> (τελευταία επίσκεψη 22/11/23)

⁶¹ Σύμφωνα με την Επιτροπή: «Η FATF είναι ένα «όργανο χάραξης πολιτικής», το οποίο εργάζεται με στόχο την εξασφάλιση της αναγκαίας πολιτικής βούλησης για την υλοποίηση εθνικών νομοθετικών και κανονιστικών μεταρρυθμίσεων στους υπό εξέταση τομείς», βλ. Επιτροπή (2004), *Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο σχετικά με την πρόληψη και την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος στον χρηματοοικονομικό τομέα* /* COM/2004/0262 τελικό */, σκέψη 6, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52004DC0262&from=EN> (τελευταία επίσκεψη 28-09-2023)

Ειδικότερα η FATF αναγνωρίζει τις δικαιοδοσίες με αδύναμα μέτρα για την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας (AML/CFT). Τα συμπεράσματα της αξιολόγησης αυτής περιλαμβάνονται σε δύο δημόσια έγγραφα τα οποία εκδίδονται τρεις φορές το χρόνο. Πρόκειται στην ουσία για δυο λίστες, η μία αφορά δικαιοδοσίες υψηλού κινδύνου, όπου απαιτείται η άμεση λήψη δράσης και η άλλη αφορά δικαιοδοσίες υπό αυξημένη επιτήρηση. Η δημόσια αυτή ταξινόμηση των χωρών έχει αποδειχθεί αποτελεσματική. Μέχρι τον Οκτώβριο του 2023, η FATF είχε εξετάσει 129 χώρες και δικαιοδοσίες, ταυτοποιώντας δημόσια τις 102 από αυτές. Οι 76 δε εκ των οποίων έχουν ήδη αφαιρεθεί από τη διαδικασία καθώς έκαναν τις απαραίτητες μεταρρυθμίσεις ώστε να αντιμετωπίσουν τις αδυναμίες τους στον τομέα καταπολέμησης της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας⁶².

Το πρώτο κείμενο της FATF ως προς την αντιμετώπιση της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα εκδόθηκε το 1990 και είναι γνωστό ως «40 συστάσεις» του Financial Action Task Force on Money Laundering (FATF)⁶³. Έκτοτε οι «40 Συστάσεις» της FATF έχουν υποστεί αρκετές αναθεωρήσεις, το 1996, το 2003, το 2012, με την πιο πρόσφατη εκ των οποίων να έλαβε χώρα το Νοέμβριο του 2023⁶⁴. Ειδικότερα οι συστάσεις αυτές αποτελούν ένα πλαίσιο για την ανάπτυξη πολιτικής και νομοθεσίας από τις χώρες προκειμένου να προληφθεί και να αντιμετωπιστεί το «ξέπλυμα» χρήματος, η χρηματοδότηση της τρομοκρατίας, και άλλες σχετικές χρηματοοικονομικές απειλές.

Οι «40 Συστάσεις» εισήγαγαν ορισμένες καινοτομίες. Ειδικότερα η Σύσταση υπ' αριθμ. 3 καλούσε τα συμβαλλόμενα κράτη να εξετάσουν το ενδεχόμενο ποινικοποίησης του αδικήματος της νομιμοποίησης εσόδων για όλα τα σοβαρά

⁶²FATF (2023), "Black and grey" lists, Διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://www.fatf-gafi.org/en/countries/black-and-grey-lists.html> (τελευταία επίσκεψη 28-11-2023)

⁶³FATF (1990), *The Forty Recommendations of the Financial Action Task Force on Money Laundering 1990*, Διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/recommendations/FATF%20Recommendations%201990.pdf> (τελευταία επίσκεψη 28-11-2023).

⁶⁴FATF (2023), *The FATF Recommendations*, Διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Fatfrecommendations/Fatf-recommendations.html> (τελευταία επίσκεψη 10-12-2023).

αδικήματα, με σκοπό να συμπεριληφθεί το μεγαλύτερο δυνατό εύρος κύριων αδικημάτων, ασχέτως δηλαδή του αν αυτά συνδέονται με τα ναρκωτικά, και συγκεκριμένα «βάσει όλων των σοβαρών αδικημάτων ή/και όλων των αδικημάτων που δημιουργούν σημαντικό ποσό εσόδων ή συγκεκριμένων σοβαρών αδικημάτων». Η αφηρημένη έννοια των «σοβαρών αδικημάτων» διευκρινίστηκε στο άρθρο 2b της Σύμβασης του Ο.Η.Ε. για το διακρατικό οργανωμένο έγκλημα του 2000, σύμφωνα με το οποίο σοβαρό έγκλημα αποτελεί η «συμπεριφορά που συνιστά αδίκημα η οποία τιμωρείται με μέγιστη στέρηση ελευθερίας τουλάχιστον τεσσάρων ετών ή σοβαρότερη ποινή» (άρθρο 2b). Μεταξύ άλλων προβλέπουν ότι κάθε χώρα από ή προς την οποία μεταφέρονται χρήματα θα πρέπει να έχει λάβει μέτρα που αποδεικνύουν ότι το νομικό πρόσωπο που παρέχει την υπηρεσία μεταφοράς χρημάτων έχει λάβει άδεια και έχει ρυθμιστεί ώστε να υπόκειται σε συμμόρφωση και παρακολούθηση.

Παρότι τα κείμενα της FATF δεν έχουν δεσμευτική ισχύ, εξ αρχής τα κράτη εξέφρασαν πρόθεση συμμόρφωσης προς το περιεχόμενό τους. Συγκεκριμένα οι νομικώς δεσμευτικές Συμβάσεις του Ο.Η.Ε. και του Συμβουλίου της Ευρώπης βασίσθηκαν σε αυτά. Όσον αφορά την Ευρωπαϊκή Ένωση, η Οδηγία 1991/308/ΕΟΚ, που συνιστά την πρωταρχική πράξη της Ένωσης για την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, προσέδωσε ισχύ ευρωπαϊκής νομοθεσίας στις «40 συστάσεις της FATF» οι οποίες αφορούν ειδικώς τον χρηματοοικονομικό τομέα.

Σχετικά με τα κρυπτονομίσματα, η FATF έχει αναπτύξει συστήματα και προτάσεις για τη ρύθμιση των κρυπτονομισμάτων και των υπηρεσιών που σχετίζονται με αυτά⁶⁵. Τον Ιούνιο του 2019, η FATF ενημέρωσε τις οδηγίες της για την αντιμετώπιση του κινδύνου ξεπλύματος χρήματος και χρηματοδότησης της τρομοκρατίας στον τομέα των κρυπτονομισμάτων και των ψηφιακών περιουσιακών στοιχείων.

⁶⁵ Campbell-Verduyn, M. (2018), Bitcoin, crypto-coins, and global anti-money laundering governance, Crime Law and Social Change.

Οι κατευθυντήριες αυτές γραμμές συμπεριλαμβάνουν την υποχρέωση των χωρών να ρυθμίζουν τις εταιρείες που δραστηριοποιούνται στον χώρο των κρυπτονομισμάτων, να επιβάλλουν τη συμμόρφωση με τα μέτρα "Γνώρισε τον Πελάτη" (KYC) και με τη νομοθεσία για την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, και να παρέχουν συνεργασία σε ό,τι αφορά τις έρευνες και την ανταλλαγή πληροφοριών.

Στην ουσία, οι κατευθυντήριες αυτές γραμμές έχουν ως στόχο να διασφαλίσουν ότι οι δραστηριότητες με κρυπτονομίσματα υπακούν σε παρόμοια πρότυπα ασφάλειας με τις λοιπές χρηματοοικονομικές συναλλαγές, αντισταθμίζοντας τον κίνδυνο ξεπλύματος χρήματος και χρηματοδότησης της τρομοκρατίας.

Ωστόσο, παρά τις πολυάριθμες κατευθυντήριες γραμμές που έχουν εκδοθεί, η αποτελεσματικότητα των κειμένων της FATF αμφισβητείται, καθώς οι Συστάσεις της επικρίνονται ως πανηγυρικές διακηρύξεις χωρίς πρακτικό αντίκρισμα, οι οποίες αδυνατούν να αποτρέψουν ουσιαστικά το ξέπλυμα χρήματος γενικά και μέσω κρυπτονομισμάτων ειδικότερα.

3.4 Το Ινστιτούτο Διακυβέρνησης Basel (Basel Institute on Governance)

Το «Ινστιτούτο Διακυβέρνησης Basel» (Basel Institute on Governance) είναι ένας ανεξάρτητος μη κερδοσκοπικός οργανισμός αφιερωμένος στην καταπολέμηση της διαφθοράς και τη βελτίωση των προτύπων διακυβέρνησης, ο οποίος συνεργάζεται παγκοσμίως με τον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα καθώς και την κοινωνία των πολιτών. Στο Ινστιτούτο Basel έχει αναπτυχθεί με τη συνδρομή του Διεθνούς Κέντρου για την Ανάκτηση Περιουσιακών Στοιχείων (ICAR) ο Δείκτης Basel AML⁶⁶, ένας δείκτης κατά του «ξεπλύματος μαύρου» χρήματος. Συγκεκριμένα πρόκειται για ένα ανεξάρτητο εργαλείο κατάταξης χωρών και αξιολόγησης κινδύνου για το ξέπλυμα χρήματος και τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας (ML/TF) διεθνούς εμβέλειας. Οι ολιστικές βαθμολογίες κινδύνου νομιμοποίησης εσόδων από

⁶⁶BASEL AML INDEX, ASSESSING MONEY LAUNDERING RISKS AROUND THE WORLD, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://index.baselgovernance.org/> (τελευταία επίσκεψη 10/12/2023)

παράνομες δραστηριότητες και χρηματοδότησης της τρομοκρατίας (ML/TF) καλύπτουν τομείς που θεωρείται πως συνεπάγονται υψηλό κίνδυνο και βασίζονται στα δεδομένα 18 διαθέσιμων στο κοινό πηγών, όπως της Ομάδας Χρηματοοικονομικής Δράσης (FATF), της Διεθνούς Διαφάνειας, της Παγκόσμιας Τράπεζας και του Παγκοσμίου Οικονομικού Φόρουμ. Το σύγχρονο αυτό εργαλείο κατάταξης των χωρών βάσει κριτηρίων σε χώρες υψηλού ή μη κινδύνου ανάλογα με τον κίνδυνο νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες καθώς και την δυνατότητα καταπολέμησής αυτής αποτελεί χρήσιμο οδηγό στα χέρια των αρμοδίων αρχών αλλά και των ιδιωτών. Παραδείγματος χάρη, ο δείκτης αυτός μπορεί να καθορίσει το αυστηρό ή μη των κανόνων για τις συναλλαγές ή τις μεταφορές χρημάτων από και προς κάθε χώρα (υποχρέωση αυξημένης επιμέλειας εκ μέρους των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων κτλ).

4. Ενωσιακό νομικό πλαίσιο για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και ενσωμάτωση στην ελληνική έννομη τάξη

4.1 Οι νομοθετικές πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Στο παρόν κεφάλαιο για λόγους συστηματικής επισκόπησης θα παρουσιασθεί και θα αναλυθεί το νομικό πλαίσιο της Ένωσης για την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα.

Η πρώτη προσπάθεια της ΕΕ να καταπολεμήσει την νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες ήταν η υιοθέτηση των Συστάσεων της FATF. Ωστόσο δεν άργησε η στιγμή όπου η Ένωση πρωτοστάτησε, διαμορφώνοντας η ίδια νομοθεσία για την αντιμετώπιση και τη ρύθμιση του φαινομένου. Μέχρι σήμερα έχει εκδοθεί πληθώρα Οδηγιών, με σκοπό την ενιαία και αποτελεσματική αντιμετώπιση του ζητήματος από το σύνολο των κρατών μελών.

4.1.1 Η 1^η Οδηγία της ΕΕ (1991/308/ΕΟΚ)

Η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα εξέδωσε το 1991 την Οδηγία 1991/308/ΕΟΚ, αποσκοπώντας στην πρόληψη χρησιμοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος ως μέσο νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες⁶⁷. Σκοπός της ήταν η λήψη κατάλληλων μέτρων εκ μέρους των κρατών μελών για την επιβολή καταλλήλων κυρώσεων αναφορικά με τις παραβάσεις που περιγράφονται στην Οδηγία, ώστε να διασφαλιστεί η πλήρης εφαρμογή της από όλα τα κράτη- μέλη⁶⁸.

Οι πρώτες 40 Συστάσεις που είχε εκδώσει η FATF απέκτησαν μέσω της Οδηγίας νομικά δεσμευτική ισχύ στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας⁶⁹. Πράγματι, το πρώτο άρθρο της Οδηγίας εντάσσει στο πεδίο εφαρμογής της κάθε πράξη διακίνησης ναρκωτικής ουσίας, ταυτόχρονα όμως ενθαρρύνει την ποινικοποίηση πράξεων που ξεπλένουν βρώμικο χρήμα και για λοιπές δραστηριότητες παράνομου χαρακτήρα, εφόσον κάτι τέτοιο ήταν εφικτό στα πλαίσια της εθνικής νομοθεσίας κάθε κράτους μέλους. Περαιτέρω τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα υποχρεώθηκαν σε εξακρίβωση της ταυτότητας των συναλλασσόμενων πελατών, στην τήρηση αρχείου και την εγκαθίδρυση της υποχρέωσης αναφοράς για κάθε υπόνοια πράξης ξεπλύματος⁷⁰.

Η ενσωμάτωση της πρώτης Οδηγίας της ΕΟΚ στο ελληνικό δίκαιο έγινε το 1993. Συγκεκριμένα εκδόθηκε ο νόμος 2145/1993 ο οποίος εισήγαγε το άρθρο 394Α στον τότε Ποινικό Κώδικα με το οποίο θεσπιζόταν ο ποινικός χαρακτήρας των πράξεων νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα. Παρά την προσπάθεια εναρμόνισης του εθνικού δικαίου με το περιεχόμενο της Οδηγίας, η διάταξη του άρθρου 394Α παρουσίαζε σοβαρότατες αδυναμίες, με αποτέλεσμα να κριθεί

⁶⁷ Συμβούλιο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (1991), Οδηγία 91/308/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 10ης Ιουνίου 1991 για την πρόληψη της χρησιμοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex%3A31991L0308> (τελευταία επίσκεψη 12/09/2023)

⁶⁸ Βουλή των Ελλήνων (1995), ΕΙΣΗΓΗΤΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ, διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: https://www.hellenicparliament.gr/Nomothetiko-Ergo/Anazitisi-Nomothetikou-Ergou?law_id=f35871b5-9b3c-48b7-9cb7-9e2a130719ec (τελευταία επίσκεψη 16/09/2023)

⁶⁹ Τσιρίδης, Π. (2019), *Οι κίνδυνοι ποινικής εμπλοκής του δικηγόρου κατά την άσκηση της δικηγορίας*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη.

⁷⁰ Όπως ανωτέρω υποσημείωση 62.

ανεπαρκής και να καταργηθεί πολύ σύντομα. Δυο χρόνια αργότερα λοιπόν εκδόθηκε ο νόμος 2331/1995, ο οποίος κατήργησε το αναποτελεσματικό άρθρο 394Α του Ποινικού Κώδικα και υιοθέτησε μία πιο ολοκληρωμένη νομοθεσία ενσωμάτωσης της Οδηγίας 1991/308/ΕΟΚ στο ελληνικό δίκαιο. Σύμφωνα δε με την εισηγητική έκθεση επί του σχεδίου του νέου νόμου 2331/1995 η Ελλάδα είχε καθυστερήσει, συγκριτικά με τις λοιπές χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, να θεσπίσει ένα πλήρες και ολοκληρωμένο νομοθέτημα για την πρόληψη και την καταστολή του κινδύνου που πηγάζει από τη νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες⁷¹.

Ο νόμος 2331/1995 για την «Πρόληψη και καταστολή της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες και άλλες ποινικές διατάξεις, Ολομέλεια Αρείου Πάγου, Διαιτησίες και άλλες διατάξεις» διασαφήνισε στο άρθρο 1 τους όρους της εγκληματικής δραστηριότητας, της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα, της περιουσίας, του πιστωτικού ιδρύματος, του χρηματοπιστωτικού οργανισμού, της αρμόδιας αρχής και φορέα. Όσον αφορά τον όρο της εγκληματικής δραστηριότητας σε αυτόν εντάχθηκε κάθε πράξη του νόμου περί καταπολέμησης της διάδοσης των ναρκωτικών, καθώς και πλήθος εγκληματικών ενεργειών οι οποίες, κατά τη συνήθη και πιθανή πορεία των εγκληματικών δραστηριοτήτων, ενδέχεται να οδηγήσουν σε έσοδα τα οποία οι δράστες θα επιδιώξουν να νομιμοποιήσουν.

Ο νόμος 2331/1995 εισήγαγε για πρώτη φορά στο ελληνικό δίκαιο την υποχρέωση των πιστωτικών ιδρυμάτων και των χρηματοπιστωτικών οργανισμών να βεβαιώνουν την ταυτότητα του συναλλασσόμενου, καθώς επίσης και την υποχρέωση αναφοράς εκ μέρους τους κάθε συναλλαγής για την οποία υπάρχουν υποψίες ότι συνδέεται με νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα (άρθρο 4 του νόμου). Θεσπίσθηκαν δε εκτεταμένες υποχρεώσεις ώστε να καλυφθεί κάθε σχετική ενέργεια. Επιπλέον, το άρθρο 6 του νόμου 2331/1995 επέκτεινε την υποχρέωση επίδειξης ιδιαίτερης προσοχής και ελέγχου σε συναλλαγές που εκ φύσεως είναι πιθανό να συνδέονται με νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες

⁷¹Κουλούρης, Ν. (2000). Προβλήματα εφαρμογής του Ν.2331/1995, Ποινική Δικαιοσύνη, Τεύχος 4, σελ. 374 επ.

δραστηριότητες καθώς και την υποχρέωση αναφοράς υπόπτων συναλλαγών και στα μέλη του Χρηματιστηρίου, καθώς και τις λοιπές επιχειρήσεις που αναφέρονται στο άρθρο 1 στοιχείο ε' εδάφιο β. Η επέκταση αυτή είναι σύμφωνη με το άρθρο 12 της Οδηγίας 1991/308/ΕΟΚ το οποίο παρείχε στα κράτη-μέλη τη δυνατότητα επέκτασης των ανωτέρω υποχρεώσεων και σε άλλα είδη επαγγελματών και κατηγοριών επιχειρήσεων, με απώτερο σκοπό τη δημιουργία γονίμου εδάφους για τις επερχόμενες διευρύνσεις της ομάδας των προσώπων που θα καθίσταντο υπόχρεοι⁷².

Συμπερασματικά η πρώτη Οδηγία της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας αποσκοπούσε τόσο στην καταστολή όσο και την πρόληψη του φαινομένου του ξεπλύματος βρώμικου χρήματος.

4.1.2 Η 2^η Οδηγία της ΕΕ (2001/97/ΕΚ)

Η Οδηγία 2001/97/ΕΚ⁷³ των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων τροποποίησε την Οδηγία 1991/308/ΕΟΚ. Έλαβε υπόψη και εναρμονίστηκε με τις 40 Συστάσεις της FATF, όπως αυτές αναθεωρήθηκαν το 1996, καθώς η FATF αποτελεί σημείο αναφοράς στον αγώνα για την καταπολέμηση της νομιμοποίησης των παράνομων εσόδων ως ο σημαντικότερος οργανισμός διεθνούς βεληνεκούς⁷⁴.

Η Οδηγία 2001/97/ΕΚ όρισε στο άρθρο 1 εδάφιο Ε ως «παράνομη δραστηριότητα» κάθε είδους παράνομη ανάμειξη στην διάπραξη σοβαρού εγκλήματος. Προσδιόρισε δε μια σειρά αδικημάτων τα οποία θεωρούνται υποχρεωτικά ως τέτοια,

⁷² Όπως ανωτέρω, Τσιρίδης, Π. (2019), *Οι κίνδυνοι ποινικής εμπλοκής του δικηγόρου κατά την άσκηση της δικηγορίας*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη.

⁷³ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο (2001), *Eur-Lex*, Οδηγία 2001/97/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 4ης Δεκεμβρίου 2001, για την τροποποίηση της Οδηγίας 91/308/ΕΟΚ του Συμβουλίου για την πρόληψη της χρησιμοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, διαθέσιμη στην ηλεκτρονική ιστοσελίδα: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32001L0097&qid=1672763273546&from=EN> (τελευταία επίσκεψη 8/10/2023)

⁷⁴ Mitsilegas, V., & Vavoula, N. (2016), *The Evolving EU Anti-Money Laundering Regime: Challenges for Fundamental Rights and the Rule of Law*. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, vol. 23, (2), σελ 264.

συγκεκριμένα πράξεις που αφορούν τις ναρκωτικές ουσίες, δράσεις οργανωμένου εγκλήματος, απάτης, δωροδοκίας, καθώς και κάθε αδίκημα που δύναται να επιφέρει σημαντικά έσοδα και τιμωρείτο με σοβαρή ποινή φυλάκισης σύμφωνα με το δίκαιο του κράτους μέλους. Παράλληλα διεύρυνε τον κύκλο των προσώπων που οφείλουν να ελέγχουν και να αναφέρουν κάθε ύποπτη συναλλαγή και αδίκημα που υπάρχει υποψία πως συνδέεται με πράξεις «ξεπλύματος μαύρου» χρήματος⁷⁵. Υπόχρεα λοιπόν νομικά ή φυσικά πρόσωπα κατά την άσκηση των επαγγελματικών τους δραστηριοτήτων θεωρήθηκαν επιπροσθέτως οι ελεγκτές, οι εξωτερικοί λογιστές και φορολογικοί σύμβουλοι, οι κτηματομεσίτες, οι συμβολαιογράφοι και άλλοι ανεξάρτητοι επαγγελματίες νομικοί, υπό προϋποθέσεις, οι έμποροι αγαθών μεγάλης αξίας, όπως πολύτιμων λίθων ή μετάλλων, ή έργων τέχνης, και εκπλειστηριαστές, όταν η πληρωμή γίνεται τοις μετρητοίς και για ποσό τουλάχιστον 15.000 €, καθώς και τα καζίνο. Η έως τότε διεθνής εμπειρία είχε δείξει πως οι εν λόγω επαγγελματικοί κλάδοι ήταν εκ φύσεως δραστηριότητας πιο επιρρεπείς και ευάλωτοι απέναντι στη νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές, όποτε η επέκταση σε αυτά τα πρόσωπα θεωρήθηκε απαραίτητη.

Η Οδηγία 2001/97/ΕΚ ενσωματώθηκε στο ελληνικό δίκαιο με το νόμο 3424/2005, ο οποίος τροποποίησε, συμπλήρωσε και αντικατέστησε διατάξεις του ν. 2331/1995. Ο νέος νόμος διεύρυνε τα αδικήματα που υπήγοντο μέχρι τότε στον όρο εγκληματικές δραστηριότητες, περιλαμβάνοντας πράξεις τρομοκρατίας, την διαφθορά, όπως και κάθε άλλο αδίκημα που επέσυρε ποινή στερητική της ελευθερίας για διάστημα κατ' ελάχιστο έξι μηνών και το αποκομισθέν όφελος του οποίου ανερχόταν κατ' ελάχιστο σε 15.000 € (άρθρ. 2 του ν. 3424/2005). Παράλληλα, προκειμένου να συμμορφωθεί με τις επιταγές της νέας Οδηγίας ο έλληνας νομοθέτης, στο άρθρο 4 του νόμου, αύξησε τα πρόσωπα των υποχρεωτικώς υπαγομένων στις διατάξεις του νόμου, καθώς πέρα από τους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς, συμπεριέλαβε τους φορολογικούς συμβούλους, τους κτηματομεσίτες, τους συμβολαιογράφους,

⁷⁵Όπως ανωτέρω, Καϊάφα - Γκμπάντι, Μ. (2007). Η ποινική αντιμετώπιση του ξεπλύματος βρόμικου χρήματος: Μεταξύ διεθνούς, ευρωπαϊκής και εθνικής νομοθεσίας, Ποινικά Χρονικά, σελ. 4.

τους δικηγόρους και τους εμπόρους, των οποίων το εμπόρευμα ανέρχεται σε αξία άνω των 15.000€⁷⁶.

Το άρθρο 3§1 εδάφιο γ του νόμου 3424/2005 ποινικοποιεί για πρώτη φορά την παράλειψη αναφοράς κάθε ύποπτης συναλλαγής από υπόχρεο σε αναφορά πρόσωπο. Ωστόσο η αυστηρή αυτή αντιμετώπιση αποτελεί επιλογή του Έλληνα, καθώς η Οδηγία 2001/97/ΕΚ δεν προέβλεπε την υποχρεωτική επιβολή ποινικών κυρώσεων για την ανωτέρω παράλειψη, αλλά άφηνε στην διακριτική ευχέρεια κάθε κράτους μέλους την δυνατότητα αυτή. Η αυστηρή αυτή αντιμετώπιση απορρέει από την αντίληψη που κυριαρχεί στην Ελλάδα αναφορικά με τις παραβατικές συμπεριφορές, βάσει της οποίας η ποινικοποίηση της συναφούς συμπεριφοράς αποτυπώνει το μέγεθος της απαξίας της πράξης και επιτυγχάνει πληρέστερα τους τεθειμένους στόχους⁷⁷.

Η κατασταλτική προσέγγιση του νόμου 3424/2005 στο «ξέπλυμα μαύρου» χρήματος επικρίθηκε σφοδρά, καθώς θεωρήθηκε πως εισάγει μια μορφή επαγγελματικού «χαφιεδισμού»⁷⁸, υποχρεώνοντας υπό την απειλή ποινικών κυρώσεων ορισμένες κατηγορίες προσώπων να καταδίδουν ύποπτες συναλλαγές στους ανωτέρους τους ή τις αρμόδιες αρχές.

4.1.3 Η 3^η Οδηγία της ΕΕ (2005/60/ΕΚ)

Η Οδηγία 2005/60/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 26ης Οκτωβρίου 2005 σχετικά με την πρόληψη της χρησιμοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας κατήργησε για λόγους

⁷⁶ Όπως ανωτέρω, Τσιρίδης, Π. (2019), *Οι κίνδυνοι ποινικής εμπλοκής του δικηγόρου κατά την άσκηση της δικηγορίας*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη.

⁷⁷ Όπως ανωτέρω, Ναμίας, Ο. (2007). Ο ρόλος και η ευθύνη του χρηματοπιστωτικού συστήματος, Ξέπλυμα βρώμικου χρήματος, «Καθαρή» ή ελεύθερη κοινωνία, Πρακτικά του Δ' Συνεδρίου Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων, Σάκκουλας, Αθήνα- Κομοτηνή, σελ. 53-84.

⁷⁸ Συκιώτου, Α. (2016). Παγκοσμιοποίηση και Αντεγκληματική Πολιτική, διαθέσιμο στο Μ. Γασπαρινάτου, *Έγκλημα και Ποινική Καταστολή σε εποχή κρίσης, Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, Αθήνα, Σάκκουλας, σ. 187

σαφήνειας την Οδηγία 1991/308/ΕΟΚ⁷⁹, όπως αυτή είχε τροποποιηθεί από την Οδηγία 2001/97/ΕΚ, ενόψει των πολύ σημαντικών τροποποιήσεων που έπρεπε να επέλθουν. Ωστόσο, παρά την κατάργηση, η 3η Οδηγία 2005/60/ΕΚ επανέλαβε μεγάλο μέρος της 2ης Οδηγίας⁸⁰.

Ειδικότερα με την Οδηγία 2005/60/ΕΚ κωδικοποιήθηκαν οι υφιστάμενες μέχρι τότε νομοθετικές διατάξεις της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, ενώ σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη υπ' αριθμ. 5 επιδιώχθηκε να εναρμονιστεί το κοινοτικό δίκαιο με τις 40 αναθεωρημένες Συστάσεις της Ομάδας Χρηματοοικονομικής Δράσης (Financial Action Task Force – FATF), οι οποίες εκδόθηκαν το 2003, καθώς και με ορισμένες από τις εννέα Ειδικές Συστάσεις της FATF για την καταπολέμηση της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας. Επιπροσθέτως η Οδηγία έλαβε προληπτικά μέτρα και εισήγαγε ένα διαβαθμισμένο σύστημα τήρησης αυτών των μέτρων δέουσας επιμέλειας ως προς τον πελάτη, με απώτερο σκοπό τα υπόχρεα πρόσωπα να δύνανται να παρακολουθήσουν και να αναφέρουν κάθε ύποπτη συναλλαγή⁸¹. Συγκεκριμένα η Οδηγία στο άρθρο 13 καθιέρωσε πρόσθετες απαιτήσεις και εγγυήσεις («αυξημένη δέουσα επιμέλεια») για περιπτώσεις οι οποίες, λόγω της φύσης τους, ενδέχεται να παρουσιάσουν υψηλότερο κίνδυνο νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και χρηματοδότησης της τρομοκρατίας, για παράδειγμα συναλλαγές με ανταποκρίτριες τράπεζες που εδρεύουν εκτός ΕΕ. Επιπροσθέτως, στην περίπτωση παράλειψης αναφοράς ύποπτων συναλλαγών, βάσει του άρθρου 39, τα κράτη-μέλη απαιτείτο να έχουν προβλέψει αποτελεσματικές, αναλογικές και αποτρεπτικές κυρώσεις, εναπόκειτο δε αποκλειστικά στη διακριτική τους ευχέρεια και το εσωτερικό τους δίκαιο εάν αυτές θα είναι ποινικού χαρακτήρα.

⁷⁹Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο (2005), EUR-Lex, Οδηγία 2005/60/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 26ης Οκτωβρίου 2005 σχετικά με την πρόληψη της χρησιμοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας, αιτιολογική σκέψη υπ' αριθμ. 45, διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32005L0060> (τελευταία επίσκεψη: 12/11/2023).

⁸⁰Σ. Αθ. Καρανικόλας, (2011), Η Επίδραση Του Ευρωπαϊκού Ποινικού Δικαίου Στην Ελληνική Ποινική Έννομη Τάξη, ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, σελ. 186 επ.

⁸¹Όπως ανωτέρω υποσημείωση 49, Καϊάφα - Γκμπάντι, Μ. (2007). Η ποινική αντιμετώπιση του ξεπλύματος βρόμικου χρήματος: Μεταξύ διεθνούς, ευρωπαϊκής και εθνικής νομοθεσίας. *Ποινικά Χρονικά*, σελ. 4 επ.

Η βασικότερη μεταβολή που επέφερε η Οδηγία 2005/60/EK στο ισχύον κοινοτικό κανονιστικό πλαίσιο είναι η καθιέρωση της υποχρέωσης των κρατών-μελών να μεριμνήσουν για την ποινικοποίηση τόσο της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες, όσο και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας (άρθρο 1, παράγραφος 1). Η τυποποίηση για πρώτη φορά της χρηματοδότησης των τρομοκρατικών πράξεων ως ξέπλυμα βρώμικου χρήματος συνέβη προς συμμόρφωση της Οδηγίας με τις αναθεωρημένες «40 Συστάσεις» της FATF το 2003, οι οποίες συνδυαστικά με τις «Οκτώ Ειδικές Συστάσεις για τη Χρηματοδότηση της Τρομοκρατίας», που υιοθετήθηκαν το 2001 και αναθεωρήθηκαν το 2004, παρέχουν ένα ενισχυμένο, ολοκληρωμένο και συστηματικό πλαίσιο μέτρων για την καταπολέμηση του «ξεπλύματος χρήματος» και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας⁸². Ταυτόχρονα διευρύνθηκε το πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας και υπήχθησαν σε αυτό και οι ασφαλιστικοί διαμεσολαβητές, καθώς και οι φορείς παροχής υπηρεσιών σε εταιρείες καταπιστευτικής διαχείρισης, ενώ επανακαθορίστηκαν και διευρύνθηκαν οι έννοιες των χρηματοπιστωτικών οργανισμών που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της, καθώς και η έννοια της εγκληματικής δραστηριότητας. Καθιερώθηκαν αυξημένες υποχρεώσεις ταυτοποίησης της πελατείας των πιστωτικών ιδρυμάτων και χρηματοπιστωτικών οργανισμών, θεσπίσθηκαν διατάξεις για τα μέτρα δέουσας επιμέλειας (αυξημένης και απλοποιημένης) που θα πρέπει να εφαρμόζουν πιστωτικά ιδρύματα και χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί (Contingency Due Diligence - CDD), καθώς και διατάξεις για την ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ πιστωτικών ιδρυμάτων και αρμόδιων εθνικών φορέων, για τη διασφάλιση, όπου είναι δυνατό, έγκαιρης ανάδρασης σχετικά με την αποτελεσματικότητα των αναφορών υπόπτων περιπτώσεων νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες, καθώς και την εξέλιξη αυτών των αναφορών.

Τα μέτρα που υιοθετήθηκαν αποσκοπούσαν στην προώθηση και εγκαθίδρυση της μεθόδου «μάθε τον πελάτη σου/know your customer», προκειμένου να ελέγχεται η

⁸²FATF-GAFI (20/6/2003), *THE FORTY RECOMMENDATIONS*, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/recommendations/FATF%20Recommendations%202003.pdf>, σελ. 3, (τελευταία επίσκεψη 26/11/2023)

ταυτότητα του κάθε πελάτη και κατ' επέκταση το νόμιμο ή μη της συναλλαγής του⁸³. Στο πλαίσιο αυτό αξίζει να αναφερθεί πως στην πραγματικότητα πολλά επαγγέλματα, εκ φύσεως, βαρύνονται με πληθώρα υποχρεώσεων που προσομοιάζουν με αστυνομικά καθήκοντα, καθιστώντας αδρανείς τις συναφείς αρμόδιες αρχές⁸⁴, οι κυρώσεις δε για τυχόν παραβίαση των υποχρεώσεων αυτών είναι αναλογικές προς την ρυθμιζόμενη συμπεριφορά.

Η Οδηγία ενσωματώθηκε στο ελληνικό δίκαιο με το νόμο 3691/2008. Σύμφωνα με το άρθρο 3 αυτού ως «βασικά αδικήματα», πέρα από όσα αναφέρθηκαν ρητά ως τέτοια, συμπεριελήφθησαν και όσα τιμωρούνται με ποινή στερητική της ελευθερίας κατ' ελάχιστο όριο άνω των έξι μηνών και οδηγούν σε πάσης φύσεως αύξηση της περιουσίας του δράστη. Επίσης στο άρθρο 45 προβλέφθηκαν ποινικές κυρώσεις για την περίπτωση παράλειψης αναφοράς ύποπτων συναλλαγών, παρά το γεγονός πως κάτι τέτοιο δεν προβλεπόταν ρητά στην Οδηγία. Ως αποτέλεσμα το άρθρο αυτό επικρίθηκε έντονα με την αιτιολογία πως οι κυρώσεις θα έπρεπε να είναι αποκλειστικά και μόνο διοικητικού και πειθαρχικού χαρακτήρα. Ειδικότερα επιβολή ποινικών κυρώσεων στα υπόχρεα εκ της Οδηγίας πρόσωπα θα ήταν δικαιολογημένη μόνο εάν τα πρόσωπα αυτά προέβαιναν σε υποβοήθηση ή συνέργεια στις πράξεις νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα και τους δράστες αυτής. Επί του θέματος, οι λοιπές δικαιотаξιές της Ευρωπαϊκής Ένωσης χαρακτηρίζουν την επιβολή ποινικών κυρώσεων εντός του πλαισίου της παρακολούθησης των συναλλαγών ως «αφόρητο εφιάλτη»⁸⁵.

4.1.4 Η 4^η Οδηγία της ΕΕ (2015/849)

Η Οδηγία 2015/849 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου που υιοθετήθηκε στις 20 Μαΐου 2015, γνωστή και ως AMLD IV⁸⁶, περιέλαβε, εκτεταμένες

⁸³Alldrige, P. (2008), Money Laundering and Globalization. Journal of Law and Society, σελ. 438.

⁸⁴Όπως ανωτέρω, Καϊάφα - Γκμπάντι, Μ. (2007). Η ποινική αντιμετώπιση του ξεπλύματος βρόμικου χρήματος: Μεταξύ διεθνούς, ευρωπαϊκής και εθνικής νομοθεσίας. *Ποινικά Χρονικά*, σελ 4 επ.

⁸⁵Όπως ανωτέρω, Καϊάφα - Γκμπάντι, Μ. (2007). Η ποινική αντιμετώπιση του ξεπλύματος βρόμικου χρήματος: Μεταξύ διεθνούς, ευρωπαϊκής και εθνικής νομοθεσίας. *Ποινικά Χρονικά*, σελ 4 επ.

⁸⁶EUR-lex (2015), ΟΔΗΓΙΑ (ΕΕ) 2015/849 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΪ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ, της 20ής Μαΐου 2015, σχετικά με την πρόληψη της χρησιμοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος

μεταρρυθμίσεις, καταργώντας την Οδηγία 2005/60/ΕΚ, η οποία με τη σειρά της είχε καταργήσει την πρώτη Οδηγία 91/308/ΕΟΚ. Η 4^η αυτή Οδηγία, συγκριτικά με την 3^η, βασίζεται στην αρχή της ελάχιστης εναρμόνισης. Οι περισσότερες δε διατάξεις της αναφέρονται στην ανάγκη λήψης μέτρων πρόληψης και λιγότερο στην ποινικό κολασμό του διασυνοριακού εγκλήματος.

Η αποτελεσματική αντιμετώπιση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες καθιστά αναγκαία την αύξηση της συνολικής διαφάνειας του οικονομικού και χρηματοπιστωτικού περιβάλλοντος της Ένωσης, γεγονός που μπορεί να επιτευχθεί μόνο αν το χρηματοπιστωτικό σύστημα είναι κατάλληλα θωρακισμένο ώστε να αποτρέπει τους εγκληματίες που αναζητούν καταφύγιο για τις ενέργειές τους μέσω αδιαφανών δομών. Η παρούσα λοιπόν Οδηγία έχει στόχο να προασπίσει την ακεραιότητα του χρηματοπιστωτικού συστήματος της Ένωσης, ενισχύοντας τη διαφάνεια εταιρικών σχημάτων και άλλων νομικών οντοτήτων, εμπιστευμάτων και παρεμφερών νομικών μορφωμάτων.

Νομική βάση της 4ης Οδηγίας ήταν το άρθρο 114 ΣΛΕΕ που αφορά την λειτουργία της ενιαίας αγοράς⁸⁷. Δεν εφαρμόστηκε το άρθρο 83 ΣΛΕΕ παρόλο που η Ευρωπαϊκή Ένωση μπορούσε να κάνει χρήση του και να πετύχει την θέσπιση ποινικών κανόνων. Τα κράτη μέλη δεν υποχρεώθηκαν να εντάξουν συγκεκριμένες διατάξεις ποινικού δικαίου στο εθνικό τους δίκαιο και επομένως είχαν την διακριτική ευχέρεια να επιλέξουν την νομική φύση των κυρώσεων σε περίπτωση παραβίασης. Επειδή όμως στο πλαίσιο διεθνών συμβάσεων ήταν υποχρεωμένα να προβούν στην ποινικοποίηση της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές πράξεις, οι κυρώσεις δεν ήταν δυνατόν να έχουν αποκλειστικά διοικητική φύση.

Οι μεταρρυθμίσεις που εισήγαγε η Οδηγία 2015/849/ΕΕ έλαβαν υπόψη τις αναθεωρημένες συστάσεις του 2012 της FATF που αποσκοπούσαν στην

για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες ή για τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας, την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 648/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, και την κατάργηση της οδηγίας 2005/60/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και της οδηγίας 2006/70/ΕΚ της Επιτροπής, διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32015L0849> (τελευταία επίσκεψη: 12/10/2023)

⁸⁷ Sisclari D. (2016), The new anti-money laundering law: First perspectives on the 4th European Union Directive, Palgrave Macmillan, p. 38, doi: 10.1007/978-3-319-29099-7

αντιμετώπιση του ξεπλύματος βρώμικου χρήματος, της τρομοκρατίας και της διάδοσης όπλων ικανών να επιφέρουν μαζική καταστροφή (αιτιολογική σκέψη 4 της Οδηγίας). Επιπροσθέτως έλαβε υπόψη τα πρότυπα που είχαν αναπτυχθεί στο πλαίσιο άλλων διεθνών φορέων που δραστηριοποιούνται στην καταπολέμηση σχετικών συμπεριφορών (ΟΗΕ, Συμβούλιο της Ευρώπης, Egmont Group κ.α.), σταθμίζοντας ταυτόχρονα την ανάγκη για δημιουργία ενός ρυθμιστικού περιβάλλοντος που θα επιτρέπει στις επιχειρήσεις να αναπτύσσουν τις δραστηριότητές τους χωρίς να υφίστανται δυσανάλογο κόστος συμμόρφωσης (αιτιολογική σκέψη 2 της Οδηγίας).

Επιπροσθέτως, εισήγαγε νέους κανόνες που αφορούν την εκτίμηση των κινδύνων που προκαλεί η νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες στην εσωτερική αγορά και ενίσχυσε τη συνεργασία μεταξύ των αρμόδιων αρχών των κρατών μελών και των εκπροσώπων των Μονάδων Χρηματοοικονομικών Πληροφοριών (FIU) με στόχο τον περιορισμό και την εξάλειψη τέτοιων κινδύνων, μέσω της πρόσβασης σε πλήθος πληροφοριών οι οποίες φυλάσσονται σε κεντρικό μητρώο σε κάθε κράτος μέλος (αιτιολογικές σκέψεις 14 και 56, άρθρα 30, 52 και 53). Παράλληλα, καθιέρωσε μία πολιτική που αφορά τρίτες χώρες, οι οποίες παρουσιάζουν στρατηγικές ελλείψεις («τρίτες χώρες υψηλού κινδύνου») και ενδέχεται να διαταράξουν την ομαλή λειτουργία και σταθερότητα του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος (άρθρο 9)⁸⁸.

Επιπλέον η Οδηγία 2015/849/ΕΕ επέβαλε τον προσδιορισμό της ταυτότητας κάθε φυσικού προσώπου το οποίο κατέχει νομική οντότητα ή ασκεί έλεγχο επ' αυτής (άρθρα 30 και 31). Ειδικότερα η εξακρίβωση και ο έλεγχος της ταυτότητας των πραγματικών δικαιούχων θα πρέπει, κατά περίπτωση, να επεκτείνεται σε νομικές οντότητες που κατέχουν άλλες νομικές οντότητες και οι υπόχρεες οντότητες θα πρέπει να αναζητούν το ή τα φυσικά πρόσωπα, τα οποία τελικά ασκούν έλεγχο μέσω ιδιοκτησίας ή με άλλα μέσα της νομικής οντότητας που είναι ο πελάτης. Σε

⁸⁸European Commission (2023), *High risk third countries and the International context content of anti-money laundering and countering the financing of terrorism*, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: https://finance.ec.europa.eu/financial-crime/high-risk-third-countries-and-international-context-content-anti-money-laundering-and-countering_en (τελευταία επίσκεψη 02/12/2023)

εξαιρετικές δε περιπτώσεις, όπου οι υπόχρεες οντότητες εξάντλησαν όλα τα άλλα μέσα εξακρίβωσης και δεν υπάρχουν βάσιμες υπόνοιες για τον πραγματικό δικαιούχο, είναι δυνατόν να θεωρηθούν ως τέτοιοι τα ανώτερα διοικητικά στελέχη (αιτιολογική σκέψη 13).

Η ανάγκη για ακριβείς και επικαιροποιημένες πληροφορίες σχετικά με τον πραγματικό δικαιούχο κρίθηκε αναγκαία για τον εντοπισμό των εγκληματιών, οι οποίοι αλλιώς θα μπορούσαν να αποκρύπτουν την ταυτότητά τους πίσω από μια εταιρική δομή. Επομένως, τα κράτη μέλη θα πρέπει να μεριμνούν ώστε οι νομικές οντότητες που έχουν συσταθεί στο έδαφός τους σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία, να αποκτούν και να διατηρούν επαρκείς, ακριβείς και επίκαιρες πληροφορίες σχετικά με τους πραγματικούς δικαιούχους τους, πέραν των βασικών πληροφοριών όπως η επωνυμία, η διεύθυνση της εταιρείας, η απόδειξη συστάσεως και η νομική ιδιοκτησία. Στα πλαίσια της ενίσχυσης της διαφάνειας και της πρόληψης χρησιμοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες ή για τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας, όλα τα νομικά πρόσωπα και οι νομικές οντότητες θα πρέπει να καταχωρίζουν τα στοιχεία των πραγματικών δικαιούχων τους σε Κεντρικό Μητρώο που τηρείται από τα κράτη μέλη της ΕΕ⁸⁹. Τα κράτη μέλη μπορούν να χρησιμοποιούν για τον σκοπό αυτό κεντρική βάση δεδομένων όπου συγκεντρώνονται οι πληροφορίες σχετικά με τον πραγματικό δικαιούχο ή το μητρώο επιχειρήσεων ή άλλο κεντρικό μητρώο, εξασφαλίζοντας ότι οι εν λόγω πληροφορίες καθίστανται διαθέσιμες στις αρμόδιες αρχές και τις ΜΧΠ, καθώς και ότι παρέχονται στις υπόχρεες οντότητες όταν αυτές λαμβάνουν μέτρα δέουσας επιμέλειας ως προς τον πελάτη. (αιτιολογικές σκέψεις 12 έως 14, άρθρα 3 και 13)

Παράλληλα επέκτεινε το πεδίο εφαρμογής των μέτρων πρόληψης σε περισσότερες κατηγορίες επαγγελματικών ομάδων, εντάσσοντας στα υπόχρεα πρόσωπα, την κατηγορία των εμπόρων αγαθών, στον βαθμό που καταβάλλουν ή λαμβάνουν πληρωμές σε μετρητά ύψους 10.000 € ή περισσότερο. Η αιτιολογία της πρόβλεψης

⁸⁹Γενική Γραμματεία Πληροφοριακών Συστημάτων & Ψηφιακής Διακυβέρνησης (8/8/2022), *Μητρώο Πραγματικών Δικαιούχων-Ανακοίνωση*, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα : <https://www.gsis.gr/polites-epiheiriseis/epiheiriseis/mitroo-pragmatikon-dikaioyhon>, (τελευταία επίσκεψη: 22/11/2023)

αυτής είναι πως οι συναλλαγές μεγάλων ποσών σε μετρητά παρουσιάζουν υψηλό κίνδυνο για πιθανή νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και χρηματοδότηση της τρομοκρατία (αιτιολογική σκέψη 4).

Ως επιστέγασμα των ανωτέρω φαίνεται πως η επιτυχής εφαρμογή της Οδηγίας 2015/849/ΕΕ στηρίχθηκε σε μεγάλο βαθμό στην αναπτυγμένη συνεργασία μεταξύ των δημοσίων αρχών και του ιδιωτικού τομέα, καθώς η ανταλλαγή πληροφοριών και η δημοσίευση των εθνικών και υπερεθνικών αξιολογήσεων ρίσκου είναι απαραίτητα στοιχεία προκειμένου οι υπόχρεες οντότητες να διαμορφώσουν ανάλογα τις πολιτικές και τις διαδικασίες τους⁹⁰.

Η Οδηγία 2015/849/ΕΕ ενσωματώθηκε στην ελληνική νομοθεσία με το Ν. 4557/2018 για την «Πρόληψη και Καταστολή της Νομιμοποίησης Εσόδων από Εγκληματικές Δραστηριότητες και της Χρηματοδότησης της Τρομοκρατίας (ενσωμάτωση της Οδηγίας 2015/849/ΕΕ) και άλλες διατάξεις», ο οποίος αντικατέστησε πλήρως τον Ν. 3691/2008, προκειμένου να αποφευχθεί ο κίνδυνος δημιουργίας ενός δύσχρηστου και δυσλειτουργικού κειμένου⁹¹. Συγκεκριμένα ενίσχυσε το νομικό πλαίσιο για την πρόληψη και καταπολέμηση του φαινομένου νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και χρηματοδότησης της τρομοκρατίας, διευρύνοντας τις δυνατότητες συνεργασίας των εμπλεκόμενων αρμοδίων φορέων, καθώς και την πρόσβαση σε μητρώα και διαθέσιμες πληροφορίες.

Ο Ν. 4557/2018 θέσπισε τα άρθρα 7 και 8, με τα οποία διατήρησε και αναβάθμισε την Επιτροπή Στρατηγικής και τον Φορέα Διαβούλευσης Ιδιωτικού Τομέα, των οποίων η ύπαρξη μολονότι δεν επιβάλλεται από την Οδηγία 2015/849, εξυπηρετεί την επίτευξη των επιδιωκόμενων σκοπών της συνεργασίας και της λήψης κατάλληλων μέτρων για την ανίχνευση, αξιολόγηση και εν τέλει καταπολέμηση του

⁹⁰ Όπως ανωτέρω, Sisclari D. (2016), The new anti-money laundering law: First perspectives on the 4th European Union Directive, Palgrave Macmillan, pp. 22-23, doi: 10.1007/978-3-319-29099-7

⁹¹ Βουλή των Ελλήνων (2018), Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Πρόληψη και καταστολή της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας (ενσωμάτωση της Οδηγίας (ΕΕ) 2015/849) και άλλες διατάξεις», διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/2f026f42-950c-4efc-b950-340c4fb76a24/p-nomoes-eis-sunolo.pdf> (τελευταία επίσκεψη 20/9/2023), σελ. 1.

κινδύνου «ξεπλύματος μαύρου χρήματος» της Οδηγίας. Ταυτόχρονα έγινε προσπάθεια να ενισχυθεί η Αρχή Καταπολέμησης της Νομιμοποίησης Εσόδων από Εγκληματικές Δραστηριότητες, με την αντιμετώπιση θεσμικών και οργανωτικών ζητημάτων που είχαν αναδειχθεί κατά τη λειτουργία της⁹².

Ο Ν.4557/2018 ενσωμάτωσε τα μέτρα συνήθους δέουσας επιμέλειας ως προς τον πελάτη απαιτώντας την εξακρίβωση και επαλήθευση της ταυτότητας του πελάτη ή του πραγματικού δικαιούχου σε περίπτωση νομικών οντοτήτων, καθώς επίσης και την συλλογή πληροφοριών, ώστε να αξιολογηθεί πληρέστερα και να κατανοηθεί το αντικείμενο και ο σκοπός της κάθε συναλλαγής (άρθρο 13§1). Τα υπόχρεα πρόσωπα και οι υπάλληλοι τους πρέπει να αναφέρουν αμελλητί στις αρμόδιες αρχές τα χρηματικά ποσά ή τις συναλλαγές που γνώριζαν ή βασίμως υποπτεύονταν πως συνδέονται με ξέπλυμα βρώμικου χρήματος (άρθρο 22§1). Αναφορικά με τις εταιρικές και τις άλλες οντότητες που έχουν έδρα στην Ελλάδα, αυτές υποχρεώθηκαν σε τήρηση ειδικού μητρώου πληροφοριών στην έδρα τους σχετικά με τους πραγματικούς δικαιούχους τους. Οι συλλεγείσες δε πληροφορίες χορηγούνται κατόπιν αιτήματος στις αρμόδιες αρχές (άρθρο 20).

Εκ των σημαντικότερων ζητημάτων που ρύθμισε ο Ν. 4557/2018 είναι αυτό της ευθύνης των νομικών προσώπων. Συγκεκριμένα η τέλεση αξιόποινης πράξης νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες ή κάποιου από τα βασικά αδικήματα προς όφελος ή εκ μέρους νομικού προσώπου ή οντότητας, από φυσικό πρόσωπο που ενεργεί είτε ατομικά είτε ως μέλος οργάνου αυτού, κατέχοντας διευθυντική θέση ή έχοντας εξουσία εκπροσώπησης ή εξουσιοδότηση για τη λήψη αποφάσεων για λογαριασμό τους ή για την άσκηση ελέγχου εντός αυτών, επισύρει αιτιολογημένα, σωρευτικά ή διαζευκτικά, διοικητικό πρόστιμο, οριστική ή προσωρινή ανάκληση ή αναστολή της άδειας λειτουργίας του, απαγόρευση άσκησης συγκεκριμένων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, οριστικό ή προσωρινό αποκλεισμό από την παροχή δημόσιων παροχών (άρθρο 45). Αν

⁹² Όπως ανωτέρω υποσημείωση, Βουλή των Ελλήνων (2018), Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Πρόληψη και καταστολή της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας (ενσωμάτωση της Οδηγίας 2015/849) και άλλες διατάξεις», σελ. 1, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/2f026f42-950c-4efc-b950-340c4fb76a24/p-nomoes-eis-sunolo.pdf> (τελευταία επίσκεψη 20/9/2023).

πρόκειται για υπόχρεο νομικό πρόσωπο ή οντότητα οι ανωτέρω κυρώσεις επιβάλλονται από τις αρμόδιες εποπτικές αρχές του νομικού προσώπου με αιτιολογημένη απόφαση, κατόπιν ενημέρωσης τους από τις εισαγγελικές αρχές. Στην περίπτωση δε που πρόκειται για μη υπόχρεο νομικό πρόσωπο ή οντότητα, η επιβολή των κυρώσεων γίνεται με αιτιολογημένη απόφαση του Προϊσταμένου της αρμόδιας Επιχειρησιακής Διεύθυνσης Σ.Δ.Ο.Ε. (άρθρο 45§ 3 & 7).

Υπό το προγενέστερο καθεστώς, η επιβολή κυρώσεων στο νομικό πρόσωπο απαιτούσε την έκδοση κοινής απόφασης των Υπουργών Οικονομικών και Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων προκειμένου να εξειδικευθεί η εφαρμογή του άρθρου. Στην περίπτωση, λοιπόν, που απουσίαζε η Κοινή Υπουργική Απόφαση δεν μπορούσε να επιβληθεί κανένα πρόστιμο στο νομικό πρόσωπο. Ωστόσο στο νέο νόμο 4557/2018, η υποχρέωση αυτή απαλείφθηκε με την αιτιολογία πως η εξειδίκευση θεμάτων εφαρμογής εν προκειμένω δεν καθίσταται αναγκαία, καθώς η διαδικασία επιβολής των κυρώσεων και τα λοιπά σχετικά θέματα, εξειδικεύονται επαρκώς στον νόμο, ενώ οι αρμόδιες υπηρεσίες είσπραξης καθορίζονται στο άρθρο 50 αυτού⁹³.

4.1.5 Κανονισμός 2015/847/ΕΕ

Ο Κανονισμός 2015/847/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20ής Μαΐου 2015 «περί στοιχείων που συνοδεύουν τις μεταφορές χρηματικών ποσών και περί κατάργησης του κανονισμού (ΕΚ) 1781/2006⁹⁴» εκδόθηκε ταυτόχρονα με την Οδηγία 2015/849/ΕΕ. Τα δυο αυτά νομοθετήματα συνδυαστικά αποτέλεσαν ένα ενδυναμωμένο θεσμικό πλαίσιο για την πρόληψη της

⁹³ Βουλή των Ελλήνων (2018), Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Πρόληψη και καταστολή της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας (ενσωμάτωση της Οδηγίας 2015/849) και άλλες διατάξεις», α. 45 παρ. 3 εδάφιο δ, σελ. 20, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/2f026f42-950c-4efc-b950-340c4fb76a24/p-nomoes-eis-sunolo.pdf> (τελευταία πρόσβαση 20/11/2023)

⁹⁴ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο (20/5/2015), EUR-Lex, Κανονισμός 2015/847/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20ής Μαΐου 2015 περί στοιχείων που συνοδεύουν τις μεταφορές χρηματικών ποσών και περί κατάργησης του κανονισμού (ΕΚ) 1781/2006, διαθέσιμος στην ιστοσελίδα: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:02015R0847-20200101> (τελευταία πρόσβαση: 20/11/2023)

νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας.

Ο Κανονισμός 2015/847/ΕΕ, ο οποίος μετέπειτα τροποποιήθηκε από τον Κανονισμό (ΕΕ) 2019/2175⁹⁵, επέκτεινε την υποχρέωση παροχής στοιχείων που συνοδεύουν τις μεταφορές χρηματικών ποσών, πέραν του πληρωτή, και στον δικαιούχο. Σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 9 του Κανονισμού η πλήρης ιχνηλασιμότητα των μεταφορών χρηματικών ποσών μπορεί να αποτελέσει ιδιαίτερα σημαντικό και πολύτιμο εργαλείο στην καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες. Επιβλήθηκε λοιπόν η υποχρέωση στον πάροχο υπηρεσιών πληρωμών του δικαιούχου, καθώς και στον ενδιάμεσο πάροχο υπηρεσιών πληρωμών, να εφαρμόζουν αποτελεσματικές, βάσει αξιολόγησης κινδύνου, διαδικασίες, ώστε να λαμβάνονται τα ενδεδειγμένα μέτρα παρακολούθησης και να εξακριβώνεται εάν η μεταφορά χρημάτων συνοδεύεται από τις απαιτούμενες πλήρεις πληροφορίες για τον πληρωτή και τον δικαιούχο και μπορεί να διενεργηθεί, ειδάλλως εάν αυτές λείπουν να απορριφθεί ή να ανασταλεί η μεταφορά κεφαλαίων (άρθρο 7).

4.1.6 Η 5^η Οδηγία της ΕΕ (2018/843)

Η πέμπτη Οδηγία της ΕΕ 2018/843⁹⁶ γνωστή ως AMLD V εκδόθηκε το 2018 υπό τη σκιά των συνταρακτικών τρομοκρατικών επιθέσεων που έλαβαν χώρα το 2016 στις πόλεις του Παρισιού και των Βρυξελλών. Η έρευνα πάνω στις εν λόγω τρομοκρατικές επιθέσεις έφερε στο φως ορισμένες νέες μεθόδους που

⁹⁵Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο (18/12/2019), EUR-Lex , Κανονισμός (ΕΕ) 2019/2175 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 18ης Δεκεμβρίου 2019, διαθέσιμος στην ιστοσελίδα: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:02019R2175-20191227> (τελευταία πρόσβαση: 20/11/2023)

⁹⁶Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο (30/5/2018), Eur-Lex, ΟΔΗΓΙΑ (ΕΕ) 2018/843 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΫ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 30ής Μαΐου 2018 για την τροποποίηση της οδηγίας (ΕΕ) 2015/849 σχετικά με την πρόληψη της χρησιμοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες ή για τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας, και για την τροποποίηση των οδηγιών 2009/138/ΕΚ και 2013/36/ΕΕ, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32018L0843> (τελευταία πρόσβαση 20/11/2023)

χρησιμοποιήθηκαν για την χρηματοδότηση τους. Ειδικότερα, χρησιμοποιήθηκαν οι σύγχρονες υπηρεσίες με σκοπό να αντικατασταθεί με εναλλακτικό τρόπο η χρήση των χρηματοπιστωτικών συστημάτων, ενώ ορισμένες από τις υπηρεσίες αυτές δεν τελούσαν μέσα στα όρια που εφαρμοζόταν η ενωσιακή νομοθεσία. Κατέστη, λοιπόν, απαραίτητη η ενίσχυση των μέτρων που εγκαθιδρύουν τη διαφάνεια στις χρηματοπιστωτικές συναλλαγές και στην περιουσία κάθε νομικού προσώπου (αιτιολογική σκέψη 2 της Οδηγίας). Κρίθηκε, συνεπώς, πως η δημιουργία ενός εχθρικού περιβάλλοντος για τους δράστες αποτελεί το μόνο μέσο για την επίτευξη μίας αποτελεσματικής πολιτικής κατά των πράξεων που ξεπλένουν βρώμικο χρήμα (αιτιολογική σκέψη 4 της Οδηγίας). Ταυτόχρονα, η πέμπτη Οδηγία, πέρα από τις συστάσεις της FATF, αξιοποιεί και το έργο του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ), υποστηρίζοντας το και θέτοντας το ως στόχο της (αιτιολογική σκέψη 4 της Οδηγίας).

Επιπλέον, η συγκεκριμένη οδηγία διευρύνει τις υποχρεώσεις που είχε εγκαθιδρύσει η προηγούμενη. Ειδικότερα ενέταξε στο πεδίο εφαρμογής της μία ευρύτερη ομάδα από επαγγελματίες, για παράδειγμα όλα τα πρόσωπα που παρέχουν συμβουλές φορολογικού χαρακτήρα, διευρύνοντας την μέχρι τότε στενή κατηγορία των φορολογικών συμβούλων και ενίσχυσε τις διαδικασίες παροχής πληροφοριών αναφορικά με τους πραγματικούς δικαιούχους του νομικού προσώπου, κατά κύριο λόγο στην περίπτωση της εταιρείας και του καταπιστευματοδόχου. Παράλληλα εγκαθίδρυσε απαγορεύσεις έναντι των πιστωτικών ιδρυμάτων ως προς το ζήτημα της τήρησης ανωνύμων θυρίδων για τους πελάτες τους και ενίσχυσε την συνεργασία και την ανταλλαγή κάθε σημαντικής πληροφορίας ανάμεσα στις μονάδες χρηματοοικονομικών πληροφοριών (ΜΧΠ). Ωστόσο το πιο σημαντικό ίσως «βήμα» που έκανε η Οδηγία ΕΕ 2018/843 ήταν η προσπάθεια αντιμετώπισης των νέων κινδύνων που πηγάζουν από την ανάπτυξη των νέων ηλεκτρονικών μορφών του χρήματος, όπως για παράδειγμα την εμφάνιση των κρυπτονομισμάτων.

Όσον αφορά την ελληνική έννομη τάξη, δύο χρόνια μετά την έκδοση του νόμου 4557/2018 εκδόθηκε ο νόμος 4734/2020 μέσω του οποίου επήλθε η πλήρης ενσωμάτωση της πέμπτης Οδηγίας στο ελληνικό δίκαιο. Ανάμεσα στις σημαντικότερες τροποποιήσεις που επήλθαν με το νέο αυτό νόμο συγκαταλέγεται η

τυποποίηση, ως βασικού αδικήματος, κάθε εγκλήματος που προσδίδει στο δράστη του περιουσιακά οφέλη και τιμωρείται με ποινή φυλάκισης, δίχως να προβλέπεται κάποιο κατώτερο όριο (άρθρ. 3 του ν. 4734/2020). Σε λιγότερο από μία εβδομάδα από την ψήφιση του νόμου αυτού επακολούθησε η έκδοση τροπολογίας που διευκρίνισε ότι στην έννοια του βασικού αδικήματος εντάσσεται κάθε αδίκημα που προσδίδει περιουσιακά οφέλη και τιμωρείται κατ' ελάχιστο με κάποια ποινή φυλάκισης. Ο νομοθέτης, δηλαδή, επεδίωξε να τιμωρήσει όλα τα αδικήματα που τιμωρούνται με στερητικές της ελευθερίας ποινές, είτε πρόκειται για πλημμελήματα είτε για κακουργήματα, δίχως να προβλέπεται κάποια εξαίρεση όταν επρόκειτο για περιπτώσεις ξεπλύματος βρώμικου χρήματος. Στο πλαίσιο του νόμου, στην έννοια των υπόχρεων προσώπων εντάχθηκαν και οι εταιρείες που παρέχουν ανταλλακτήρια οικονομικού νομίσματος και ψηφιακού πορτοφολιού.

Επιπλέον, ο νόμος αυτός ρύθμισε την δυνατότητα πρόσβασης τόσο των ιδιωτών όσο και των αρμοδίων αρχών στο μητρώο των πραγματικών δικαιούχων, παρέχοντας δυνατότητα άμεσης πρόσβασης στην Αρχή κατά του Ξεπλύματος Βρώμικου Χρήματος, στην εισαγγελική αρχή, στην ελεγκτική αρχή και στην εποπτική αρχή,, καθιστώντας τες αρμόδιες να αντιμετωπίσουν το ξέπλυμα βρώμικου χρήματος. Ωστόσο, οι πολίτες διαθέτουν μία σχετικά περιορισμένη πρόσβαση στο μητρώο πραγματικών δικαιούχων, καθώς τους επιτρέπεται να λάβουν γνώση μόνο του ονόματος, της χρονολογίας γεννήσεως, της χώρας διαμονής και της υπηκοότητας του πραγματικού δικαιούχου, υπό την προϋπόθεση πως δεν ελλοχεύει ο κίνδυνος της απαγωγής και της εκβίασής του ως απόρροια της γνώσης των ανωτέρω στοιχείων (άρθρ. 16).

Βέβαια, στο σημείο αυτό πρέπει να τονιστεί, πως εγείρονται σοβαρά ζητήματα διαφύλαξης των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου κατά τις διαδικασίες διατήρησης πληροφοριών ως προς τον πραγματικό δικαιούχο, κυρίως αναφορικά με το δικαίωμα προστασίας του ιδιωτικού βίου. Πράγματι, τόσο η τέταρτη και η πέμπτη Οδηγία προβλέπουν την σχεδόν απεριόριστη δυνατότητα να ανταλλάσσονται πληροφορίες με το πρόσχημα της ύποπτης συναλλαγής, γεγονός που οδηγεί σε εκτεταμένες μεταφορές δεδομένων μεταξύ των μονάδων χρηματοοικονομικών πληροφοριών, αλλά και μεταξύ των οργανισμών που

εδρεύουν στον ιδιωτικό τομέα, εγείροντας έτσι σθεναρούς προβληματισμούς αναφορικά με την παραβίαση διατάξεων τόσο συνταγματικού χαρακτήρα όσο και της ίδιας της ΕΣΔΑ⁹⁷.

4.1.7 Η 6^η Οδηγία της ΕΕ (2018/1673)

Η Οδηγία (ΕΕ) 2018/1673⁹⁸ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Οκτωβρίου 2018, σχετικά με την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες μέσω του ποινικού δικαίου προέβλεψε ελάχιστους κανόνες αναφορικά με τον ορισμό κάθε αξιόποινης πράξης, όπως και κάθε κύρωσης που συνδέεται με τις πράξεις «ξεπλύματος βρώμικου» χρήματος (άρθρ. 1). Εξάλειψε τα εμπόδια που υπήρχαν κατά την ανάπτυξη της διασυνοριακής δικαστικής και αστυνομικής αρωγής μέσα από την θέσπιση συναφών ρυθμίσεων (Αιτιολογική σκέψη 3 & 9) και εναρμόνισε τις ρυθμίσεις αυτές με τις τελευταίες Συστάσεις που είχε εκδώσει η FATF.

Ακολουθείται μια μικτή μέθοδος προσδιορισμού των βασικών αδικημάτων, των αδικημάτων δηλαδή εκ των οποίων προέρχεται η προς νομιμοποίηση περιουσία. Συγκεκριμένα στο άρθρο 2 παράγραφος 1 ορίζεται μια γενική ρήτρα, κατά την οποία ως βασικό έγκλημα θεωρείται «κάθε είδους εγκληματική ανάμειξη στη διάπραξη κάθε αδικήματος που, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, τιμωρείται με στερητική της ελευθερίας ποινή ή ένταλμα προσωρινής κράτησης μέγιστης διάρκειας άνω του ενός έτους ή, όσον αφορά τα κράτη μέλη που έχουν ελάχιστο όριο για τα αδικήματα στην έννομη τάξη τους, κάθε αδικήματος που τιμωρείται με στερητική της ελευθερίας ποινή ή ένταλμα προσωρινής κράτησης ελάχιστης διάρκειας τουλάχιστον άνω των έξι μηνών». Ωστόσο απαραίτητη προϋπόθεση είναι

⁹⁷Mitsigelas V. & Vavoula N. (2016), The Evolving EU Anti-Money Laundering Regime: Challenges for Fundamental Rights and the Rule of Law. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, σελ. 264.

⁹⁸Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο (23/10/2018), EUR-Lex, Οδηγία (ΕΕ) 2018/1673 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Οκτωβρίου 2018, σχετικά με την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες μέσω του ποινικού δικαίου, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32018L1673> (τελευταία επίσκεψη: 25/11/2023)

το έγκλημα αυτό να έχει προσπορίσει στο δράστη άμεσα ή έμμεσα περιουσιακό όφελος. Επιδιώκεται λοιπόν ομοιομορφία ως προς τον ορισμό των εγκληματικών δραστηριοτήτων στα κράτη μέλη (αιτιολογική σκέψη 5). Παράλληλα στο ίδιο άρθρο προβλέπεται μία εκτεταμένη και ανανεωμένη λίστα με αξιόποινες πράξεις, στην οποία περιλαμβάνονται 22 αδικήματα που πρέπει να ποινικοποιηθούν ως βασικές μορφές ξεπλύματος βρώμικου χρήματος ανεξαρτήτως των προαναφερθέντων ορίων της παραγράφου 1. Αξιοσημείωτη προσθήκη της λίστας είναι το πρωτοεμφανιζόμενο ηλεκτρονικό έγκλημα, προκειμένου να αντιμετωπισθούν οι επιθέσεις κατά συστημάτων πληροφοριών (άρθρο 2 της Οδηγίας).

Επιπροσθέτως σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 5 της Οδηγίας, κατά το μέτρο που τα όρια ποινών που τίθενται από αυτή δεν ισχύουν ήδη, τα κράτη μέλη οφείλουν να συμπεριλάβουν ένα φάσμα αδικημάτων σε κάθε μία από τις κατηγορίες αδικημάτων που κατονομάζονται στην Οδηγία, διατηρώντας την ευχέρεια να αποφασίσουν με ποιο τρόπο θα περιορίσουν το εύρος των αδικημάτων και των αντιστοίχων κατηγοριών. Ωστόσο, αδικήματα ρυθμιζόμενα από νομικές πράξεις της Ε.Ε., όπως η τρομοκρατία, θα πρέπει να θεωρούνται υποχρεωτικά ως βασικά αδικήματα στον τομέα της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες από τα κράτη-μέλη. Σημειώνεται, τέλος, ότι τα κράτη μέλη δεν υποχρεούνται να κατηγοριοποιούν τα αδικήματα ως βασικά, εφόσον η νομοθεσία της Ένωσης επιτρέπει στα κράτη μέλη να προβλέπουν κυρώσεις, πέραν των ποινικών.

Η ως άνω Οδηγία ενσωματώθηκε στο ελληνικό δίκαιο με το Ν. 4816/2021 (ΦΕΚ Α' 118/09.07.2021) υπό τον τίτλο: «Πρόληψη και καταστολή της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας - Τροποποίηση του ν. 4557/2018 - Ενσωμάτωση της Οδηγίας (ΕΕ) 2018/1673 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Οκτωβρίου 2018, σχετικά με την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες μέσω του ποινικού δικαίου, επιτάχυνση της απονομής της δικαιοσύνης και άλλες επείγουσες διατάξεις». Οι νέες διατάξεις του Νόμου περιλαμβάνονται στο κεφάλαιο Β και αποσκοπούν στην επικαιροποίηση του καταλόγου των βασικών αδικημάτων που αφορούν στη νομιμοποίηση εσόδων από

παράνομες δραστηριότητες, την αναδιαμόρφωση των προβλεπόμενων πλαισίων ποινών και των κυρώσεων, καθώς και την ευθυγράμμιση των προϋποθέσεων και της διαδικασίας δέσμευσης και δήμευσης των προϊόντων του εγκλήματος της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες με τον Ποινικό Κώδικα.

Οι σημαντικότερες αλλαγές του νέου νόμου είναι πως επαναπροσδιορίζεται το πλαίσιο καταπολέμησης της διακίνησης του μαύρου χρήματος, τροποποιούνται διατάξεις του βασικού νόμου για το ξέπλυμα (Ν. 4557/2018) και διευρύνεται ο κατάλογος των φορολογικών παραβάσεων που εντάσσονται στα «βασικά αδικήματα» και επιφέρουν δίωξη για ξέπλυμα.

5. Νομικό πλαίσιο κατά της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες μέσω υπεράκτιων εταιρειών

5.1 Διεθνείς πρωτοβουλίες αντιμετώπισης των υπεράκτιων εταιρειών ως μέσο νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες

Τα χαρακτηριστικά των υπεράκτιων εταιρειών, όπως αυτά παρουσιάσθηκαν στην Ενότητα Α της παρούσας εργασίας, καθιστούν επιβεβλημένη τη διεθνή συνεργασία προκειμένου να υπάρξει αποτελεσματική αντιμετώπιση του φαινομένου. Οι διεθνείς οργανισμοί που έχουν ασχοληθεί με τον περιορισμό της χρήσης των εξωχώριων εταιρειών ως μέσο νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες είναι πολλοί, κάτωθι δε θα παρουσιασθούν οι σημαντικότεροι εξ αυτών.

Κατά πρώτον ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ), αποσκοπεί στη βελτίωση της διεθνούς φορολογικής συνεργασίας μεταξύ των κυβερνήσεων για την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής, της φοροαποφυγής και του ξεπλύματος μαύρου χρήματος. Βοηθά τις χώρες να ανιχνεύσουν και να διερευνήσουν τα οικονομικά εγκλήματα και να ανακτήσουν τα έσοδα από αυτά τα εγκλήματα. Από το 2000 έχει προβεί στη συγκρότηση καταλόγου φορολογικών παραδείσων. Ταυτόχρονα έχει λάβει πρωτοβουλίες κατά της νομιμοποίησης παρανόμων εσόδων μέσω εξωχώριων εταιρειών, όπως η έκδοση εγχειριδίου για

τους φορολογικούς ελεγκτές⁹⁹, οι οποίοι θεωρούνται υπόχρεα πρόσωπα, επισημαίνοντας μεταξύ άλλων τον κίνδυνο χρήσης εξωχώριων εταιρειών για «ξέπλυμα μαύρου» χρήματος, ιδίως κατά το δεύτερο στάδιο της νομιμοποίησης¹⁰⁰, την στρωματοποίηση (ή διαστρωμάτωση).

Ακόμα ένας κύριος φορέας για την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες είναι η Ομάδα Χρηματοοικονομικής Δράσης (Financial Action Task Force ή F.A.T.F), η οποία αναλύθηκε ανωτέρω. Πέραν των Συστάσεων που εκδίδει συστηματικά παρακολουθώντας τις διεθνείς εξελίξεις, η FATF έχει εκδώσει πολυσέλιδη έκθεση αναφορικά με το «ξέπλυμα μαύρου» χρήματος μέσω παρόχων υπηρεσιών καταπιστεύματος (trust) και εταιρείας¹⁰¹. Οι πάροχοι υπηρεσιών καταπιστεύματος και εταιρείας παρέχουν έναν σημαντικό σύνδεσμο μεταξύ των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και πολλών πελατών τους, έχουν δε χρησιμοποιηθεί συχνά, συνειδητά ή άθελά τους, για τη διεξαγωγή δραστηριοτήτων νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες. Η ολοκληρωμένη αυτή έκθεση τυπολογιών αξιολογεί την αποτελεσματικότητα των πρακτικών εφαρμογών των 40+9 Συστάσεων της FATF, καθώς σχετίζονται με τους παρόχους υπηρεσιών καταπιστεύματος και εταιρείας. Επίσης εξετάζει το ρόλο των παρόχων υπηρεσιών καταπιστεύματος και εταιρείας στον εντοπισμό, την πρόληψη και τη δίωξη του «ξεπλύματος μαύρου» χρήματος και παρουσιάζει θέματα προς εξέταση που θα συμβάλουν στη μείωση της χρήσης των παρόχων υπηρεσιών καταπιστεύματος και εταιρείας προς τέτοιους σκοπούς. Τέλος, αξιολογεί την πιθανή ανάγκη για πρόσθετες διεθνείς απαιτήσεις ή τομεακά εξειδικευμένα διεθνή πρότυπα για τους παρόχους υπηρεσιών καταπιστεύματος και εταιρείας. Αυτή η άσκηση τυπολογιών προέκυψε από την έρευνα και τα συμπεράσματα προηγούμενων εργασιών, όπως η

⁹⁹OECD (2009), Money Laundering Awareness Handbook for Tax Examiners and Tax Auditors, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://www.oecd.org/corruption-integrity/checklists/money-laundering-awareness-indicators-aci> (τελευταία επίσκεψη 5/12/2023)

¹⁰⁰ Τα τρία τυπικά στάδια της διαδικασίας νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες είναι με τη σειρά: 1) τοποθέτηση, 2) στρωματοποίηση (ή διαστρωμάτωση), ενσωμάτωση.

¹⁰¹ FATF (Οκτώβριος 2010), Money Laundering Using Trust and Company Service Providers, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Methodsand Trends/Moneylaunderingusingtrustandcompanyserviceprovider.s.html> (τελευταία πρόσβαση 26/11/2023).

μελέτη Τυπολογιών της FATF του 2006 "Η κατάχρηση εταιρικών οχημάτων, συμπεριλαμβανομένων των παρόχων υπηρεσιών καταπιστεύματος και εταιρείας".

5.2 Ενωσιακό νομικό πλαίσιο για την καταστολή της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες μέσω υπεράκτιων εταιρειών

Όσον αφορά την Ευρωπαϊκή Ένωση, υπήρξε κωλυσιεργία στη λήψη στοχευμένων ενωσιακών δράσεων για την αντιμετώπιση των εξωχώριων εταιρειών και κατ' επέκταση των αρνητικών τους εκφάνσεων, βασική εκ των οποίων είναι το «ξέπλυμα μαύρου χρήματος». Η αργοπορία αυτή στη λήψη αποτελεσματικών πρωτοβουλιών εκ μέρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης μπορεί να αιτιολογηθεί από το γεγονός πως πολλά κράτη-μέλη είτε λειτουργούσαν ως «φορολογικοί παράδεισοι» είτε συνδέονταν άμεσα με «φορολογικούς παραδείσους» αναπτυγμένους σε υπερπόντια εδάφη τους, τα οποία στην ουσία βρίσκονται υπό τον απόλυτο οικονομικό τους έλεγχο. Η «ευθεία» σύνδεση της Ευρωπαϊκής¹⁰² με τις offshoreδικαιοδοσίες προκύπτει από το γεγονός πως οι υπερπόντιες κτήσεις του βρετανικού στέμματος, μετά την γεωγραφικό περιορισμό του βρετανικού *imprium*, καθίστανται offshoreδικαιοδοσίες, υπό τον έλεγχο της Μ. Βρετανίας, οι οποίες εξυπηρετούν το διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα και καθιερώνουν το City του Λονδίνου ως παγκόσμιο οικονομικό κέντρο¹⁰³.

Συγκεκριμένα η Οδηγία (ΕΕ) 2015/849 (τέταρτη Οδηγία) του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες¹⁰⁴ προτεραιοποίησε την αντιμετώπιση των παρανόμων χρήσεων

¹⁰² Το όνομα «Ευρωπαϊκή Ένωση» ιστορικά προέκυψε καθότι οι συναλλαγές πραγματοποιούντο στο City του Λονδίνου.

¹⁰³ Μπώλος Α. (2013), Εξωχώριες εταιρείες (offshore companies) και ελληνική έννομη τάξη, Νομικό Βήμα, σελ. 939.

¹⁰⁴ EUR-Lex (2015), ΟΔΗΓΙΑ (ΕΕ) 2015/849 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 20ής Μαΐου 2015 σχετικά με την πρόληψη της χρησιμοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες ή για τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας, την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 648/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, και την κατάργηση της οδηγίας 2005/60/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και της οδηγίας 2006/70/ΕΚ της Επιτροπής, διαθέσιμη στα ελληνικά στην ιστοσελίδα: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex%3A32015L0849> (τελευταία επίσκεψη στις 29/11/2023)

του χρηματοπιστωτικού συστήματος μέσω των εξωχώριων εταιρειών. Ειδικότερα πάγια τακτική των υπεράκτιων κέντρων ήταν η μη δημοσιοποίηση στοιχείων του πραγματικού δικαιούχου, αποχωρίζοντάς τον από την περιουσία του, με αποτέλεσμα την αποφυγή των διατάξεων περί ξεπλύματος χρήματος από παράνομες δραστηριότητες. Ωστόσο η τέταρτη Οδηγία καθιέρωσε την υποχρέωση των σχημάτων καταπιστευματικής διαχείρισης να αποκτούν, να διατηρούν και να παρέχουν πληροφορίες για τον πραγματικό δικαιούχο στις υπόχρεες οντότητες που λαμβάνουν μέτρα δέουσας επιμέλειας ως προς τον πελάτη και να κοινοποιούν τις εν λόγω πληροφορίες στο κεντρικό μητρώο (ή την κεντρική βάση δεδομένων), θα πρέπει δε να αποκαλύπτουν το καθεστώς λειτουργίας τους στις υπόχρεες οντότητες. Οι νομικές οντότητες, όπως τα ιδρύματα και τα παρεμφερή με τα καταπιστεύματα (trust) νομικά μορφώματα θα πρέπει να υπόκεινται σε ισοδύναμες απαιτήσεις. Ταυτόχρονα όρισε πως υπόχρεα πρόσωπα όπως οι συμβολαιογράφοι και άλλοι ελεύθεροι επαγγελματίες νομικοί θα εφαρμόζουν όσα προβλέπει η εν λόγω Οδηγία κατά την άσκηση των επαγγελματικών τους δραστηριοτήτων, όταν αυτές άπτονται της σύστασης, λειτουργίας ή διοίκησης εταιρειών καταπιστευματικής διαχείρισης (trust), επιχειρήσεων, ιδρυμάτων ή ανάλογων σχημάτων. Επιπλέον προσδιόρισε ποιοι θεωρούνται πραγματικοί δικαιούχοι στην περίπτωση σχημάτων καταπιστευματικής διαχείρισης (trusts) και όρισε τον «φορέα παροχής υπηρεσιών καταπιστευματικής διαχείρισης ή εταιρικών υπηρεσιών». Συνεπώς παρά το γεγονός πως η Οδηγία δεν αναφέρεται ρητά σε εξωχώριες εταιρείες και «φορολογικούς παραδείσους» προσπαθεί να οριοθετήσει τον θεσμό των καταπιστευμάτων (trusts), καθώς τα εξωχώρια καταπιστεύματα (offshore trusts) αποτελούν τον συνηθέστερο τρόπο απόκρυψης της ταυτότητας των πραγματικών δικαιούχων μιας εξωχώριας εταιρείας. Το γεγονός πως τα εξωχώρια καταπιστεύματα (offshore trusts) αποτελούν συχνή πρακτική στον τομέα των υπεράκτιων δικαιοδοσιών, δεν είναι παράλογο αν αναλογιστεί κανείς πως η πλειοψηφία αυτών (των υπεράκτιων δικαιοδοσιών) είναι υπό την «σκέπη» του βρετανικού στέμματος και ο θεσμός του καταπιστεύματος (trust) είναι συνυφασμένος με τον αγγλοσαξονικό νομικό πολιτισμό¹⁰⁵. Αντιθέτως χώρες σαν την

¹⁰⁵ Μπώλος Α. (2013), Εξωχώριες εταιρείες (offshore companies) και ελληνική έννομη τάξη, Νομικό

Ελλάδα που βασίζουν το δίκαιό τους στο Γαλλογερμανικό μοντέλο, δεν αναγνωρίζουν το trust. Η πλειοψηφία των φορολογικών παραδείσεων παρέχουν τη δυνατότητα στέγασης σε trust.

5.3 Ελληνικό νομικό πλαίσιο για τη Νομιμοποίηση Εσόδων από Παράνομη Δραστηριότητα μέσω υπεράκτιων εταιρειών

Η αντιμετώπιση των εξωχώριων εταιρειών στην ελληνική έννομη τάξη εντοπίζεται κυρίως στον τομέα του φορολογικού δικαίου, καθώς όπως αναλύθηκε ακριβώς ανωτέρω, όλες οι προσπάθειες ορισμού της έννοιας της υπεράκτιας εταιρείας ή της υπεράκτιας δικαιοδοσίας περιλαμβάνονται σε φορολογικούς νόμους. Ωστόσο είναι πρωταρχικής σημασίας, στο πλαίσιο εκπόνησης της παρούσας εργασίας, να εξετασθούν οι λοιπές νομοθετικές και κανονιστικές ρυθμίσεις οι οποίες αντιμετωπίζουν τα ζητήματα των υπεράκτιων εταιρειών σε σύνδεση με το επίμαχο ζήτημα της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα.

Κατά πρώτον, είναι καίριο να επισημανθεί ότι και τα «φορολογικά εγκλήματα», τα σχετικά με άμεσους και έμμεσους φόρους, όπως αυτά ορίζονται από το δίκαιο της κάθε χώρας (στην Ελλάδα τα εγκλήματα φοροδιαφυγής ορίζονται από το άρθρο 66 του Ν 4174/2013), περιλαμβάνονται στον ευρύ ορισμό της «εγκληματικής δραστηριότητας» δυνάμει της 2015/849/ΕΕ Οδηγίας και σύμφωνα με τις αναθεωρημένες συστάσεις της FATF.

Η ελληνική έννομη τάξη υιοθέτησε ένα αυστηρό νομοθετικό πλαίσιο πρόληψης και καταστολής του φαινομένου συμμετοχής των εξωχώριων εταιρειών στη διαδικασία νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες, μέσω του τραπεζικού συστήματος και των πιστωτικών ιδρυμάτων. Η διεθνοποίηση των συναλλαγών και η ευκολία μεταφοράς κεφαλαίων σε κάθε μέρος του πλανήτη μέσω του τραπεζικού συστήματος αυξάνει καθοριστικά τον κίνδυνο χρήσης των υπεράκτιων εταιρειών στη διαδικασία «ξεπλύματος μαύρου» χρήματος. Συνεπώς είναι σκόπιμο να παρουσιασθούν οι υποχρεώσεις των Πιστωτικών Ιδρυμάτων, όταν καλούνται να

αντιμετωπίσουν συναλλαγές που πραγματοποιούνται μέσα από υπεράκτιες εταιρείες.

Η Τράπεζα της Ελλάδος (ΤτΕ) αποτελεί την αρμόδια εποπτική αρχή ως προς την εφαρμογή του νομοθετικού και κανονιστικού πλαισίου πρόληψης και καταστολής της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες (ξέπλυμα χρήματος), από τα εποπτευόμενα από αυτήν ιδρύματα. Συγκεκριμένα μέσω της Επιτροπής Τραπεζικών και Πιστωτικών Θεμάτων (ΕΤΠΘ), εξέδωσε την Απόφαση 281/17.03.2009¹⁰⁶, με την οποία εξειδικεύονται, με βάση την αρχή της αναλογικότητας, οι υποχρεώσεις όλων των εποπτευόμενων από την Τράπεζα της Ελλάδος προσώπων, μεταξύ αυτών και των Πιστωτικών Ιδρυμάτων και των Χρηματοπιστωτικών Οργανισμών. Η Απόφαση αυτή επιβάλλει στα Πιστωτικά Ιδρύματα και στους εποπτευόμενους από την Τράπεζα της Ελλάδος χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς να έχουν καταγεγραμμένη πολιτική για την καταπολέμηση του ξεπλύματος χρήματος, εγκεκριμένη από το Διοικητικό τους Συμβούλιο. Επιπλέον, παρέχει αναλυτικές οδηγίες στα εποπτευόμενα πρόσωπα για την εφαρμογή μεθοδολογίας αντιμετώπισης του ξεπλύματος χρήματος, ανά κατηγορία κινδύνου πελατών και συναλλαγών, με ιδιαίτερη έμφαση σε κατηγορίες, όπως οι εξωχώριες (offshore) επιχειρήσεις, οι χώρες που δεν εφαρμόζουν επαρκώς τις συστάσεις της FATF, οι συναλλαγές χωρίς τη φυσική παρουσία του πελάτη κλπ. Πιο αναλυτικά σύμφωνα με την ανωτέρω απόφαση τα Πιστωτικά Ιδρύματα προβαίνουν στην διαβάθμιση των πελατών σε τρεις τουλάχιστον κατηγορίες κινδύνου: χαμηλού, κανονικού και υψηλού, η οποία συνοδεύεται από τα αντίστοιχα μέτρα επιμέλειας, περιοδικής παρακολούθησης και ελέγχων. Οι κατηγορίες πελατών που καταγράφονται στις παραγράφους 5.15.4 και 5.15.5 της ως άνω Απόφασης, δηλαδή οι εξωχώριες εταιρίες, τα trust και γενικά τα σχήματα εμπιστευματικής διαχείρισης κεφαλαίων ή άλλων περιουσιακών στοιχείων εντάσσονται υποχρεωτικά στην κατηγορία υψηλού κινδύνου και για αυτές

¹⁰⁶ Τράπεζα της Ελλάδος, Επιτροπή Τραπεζικών και Πιστωτικών Θεμάτων (2009), Απόφαση 281/17.03.2009, Θέμα: 5 Πρόληψη της χρησιμοποίησης των εποπτευόμενων από την Τράπεζα της Ελλάδος πιστωτικών ιδρυμάτων και χρηματοπιστωτικών οργανισμών για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.bankofgreece.gr/kiries-leitourgies/epopteia/prolhps-h-kseplymatos-xrhmatos> (τελευταία επίσκεψη 10/12/23)

εφαρμόζονται αυξημένα μέτρα δέουσας επιμέλειας¹⁰⁷ εκ μέρους των Πιστωτικών Ιδρυμάτων. Αξιοσημείωτο είναι πως λόγω των αυξημένων μέτρων δέουσας επιμέλειας ένα offshore trust δεν μπορεί να επιχειρήσει καμία συναλλαγή μέσω ενός Πιστωτικού Ιδρύματος στην Ελλάδα, χωρίς να αποκαλύψει πρώτα την ταυτότητα όλων των συμμετεχόντων σε αυτό.

Επιπροσθέτως η Τράπεζα της Ελλάδας ενεργώντας ως αρμόδια εποπτική αρχή, κατ' εφαρμογή των διατάξεων του Ν 4557/2018¹⁰⁸, όπως τροποποιήθηκε με το νόμο [4734/08.10.2020](#), και τα υπόχρεα πρόσωπα που αυτή εποπτεύει, εφαρμόζουν μέτρα αυξημένης δέουσας επιμέλειας ως προς τον πελάτη, όταν συναλλάσσονται με πρόσωπα με εγκατάσταση σε τρίτες χώρες που χαρακτηρίζονται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ως υψηλού κινδύνου νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες ή χρηματοδότησης της τρομοκρατίας, καθώς επίσης και σε άλλες περιπτώσεις επιχειρηματικών σχέσεων ή συναλλαγών υψηλού κινδύνου, οι οποίοι σχετίζονται με πελάτες, χώρες και γεωγραφικές περιοχές, καθώς και με συγκεκριμένα προϊόντα, υπηρεσίες, συναλλαγές ή διαύλους παροχής υπηρεσιών. Εδώ εντάσσονται οι εξωχώριες εταιρείες, τα trust, και γενικά τα σχήματα εμπιστευματικής διαχείρισης κεφαλαίων ή άλλων περιουσιακών στοιχείων, εταιρείες που έχουν μετόχους ασκούντες καθήκοντα εξ ονόματος άλλου προσώπου ή μετοχές στον κομιστή, ιδιοκτησιακή δομή εταιρείας που φαίνεται ασυνήθιστη ή υπερβολικά πολύπλοκη, δεδομένης της φύσης των δραστηριοτήτων της εταιρείας κ.α.

Επομένως γίνεται εμφανές πως έχουν ήδη ληφθεί πολλές νομοθετικές πρωτοβουλίες και κανονιστικές ρυθμίσεις, καίριας δε σημασίας είναι ο ρόλος του τραπεζικού συστήματος, προκειμένου να ανακοπεί η νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα μέσω υπεράκτιων εταιρειών.

¹⁰⁷ Μπώλος Α. (2013), Εξωχώριες εταιρείες (offshore companies) και ελληνική έννομη τάξη, Νομικό Βήμα, σελ. 946.

¹⁰⁸ Ο ν. 4557/2018 αποτελεί τη βάση του ισχύοντος ελληνικού θεσμικού πλαισίου για την πρόληψη και καταστολή της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας και ενσωματώνει τις διατάξεις των Οδηγιών (ΕΕ) 2015/849 και 2018/843 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, βλ. Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (2018), Νόμος υπ' αριθμ. 4557/2018: Πρόληψη και καταστολή της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας (ενσωμάτωση της Οδηγίας 2015/849/ΕΕ) και άλλες διατάξεις. (ΦΕΚ Α' 139/30-07-2018)

6. Ενωσιακό νομικό πλαίσιο κατά της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες μέσω κρυπτονομισμάτων

Η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) έχει υιοθετήσει διάφορες νομοθετικές πρωτοβουλίες που αφορούν τις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες και την καταπολέμηση του «ξεπλύματος μαύρου» χρήματος. Ανωτέρω παρατέθηκε η πλήρης νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την αντιμετώπιση του ζητήματος της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα, καθώς και η ενσωμάτωση αυτής στο ελληνικό δίκαιο. Στο παρόν Κεφάλαιο θα παρουσιασθεί το νομικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση της χρήσης των κρυπτονομισμάτων ως μέσο νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα. Κατά πρώτον θα εξετασθεί κατά πόσο η χρήση των κρυπτονομισμάτων μπορεί να υπαχθεί στις Οδηγίες για τις υπηρεσίες πληρωμών (Payment Services Directive 1 και 2) και τις Οδηγίες για το ηλεκτρονικό χρήμα (eMoney Directive 1 και 2). Κατά δεύτερον θα εξετασθεί αναλυτικά η υπαγωγή ή μη της χρήσης των κρυπτονομισμάτων ως μέσο «ξεπλύματος μαύρου» χρήματος στο πεδίο εφαρμογής της 4ης και 5ης Οδηγίας της ΕΕ κατά της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες.

6.1 Οδηγία 2007/64/EK για τις υπηρεσίες πληρωμών

Η Οδηγία για τις Υπηρεσίες Πληρωμών, γνωστή ως Payment Services Directive (Payment Services Directive- PSD), θεσπίσθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση¹⁰⁹ το 2007 και ενσωματώθηκε στο ελληνικό δίκαιο με το Νόμο 3862/2010. Αφορά την παροχή υπηρεσιών πληρωμών στην Ευρωπαϊκή αγορά δημιουργώντας ένα ενιαίο νομοθετικό πλαίσιο, ώστε οι καταναλωτές να απολαμβάνουν πανευρωπαϊκά το ίδιο επίπεδο προστασίας. Ρυθμίζει κυρίως τις καταθέσεις και αναλήψεις μετρητών (από ή σε λογαριασμό πληρωμών), τις μεταφορές πιστώσεων, τα εμβάσματα, τη χρήση καρτών πληρωμής και τις άμεσες χρεώσεις (γνωστές και ως πάγιες εντολές). Η Οδηγία περιόριζε την πρόσβαση στην αγορά υπηρεσιών πληρωμών, ορισμένες όμως διατάξεις στόχευαν στην ανακούφιση ή τον περιορισμό ορισμένων

¹⁰⁹Η PSD έχει ισχύ στην Ευρωπαϊκή Ένωση, την Ισλανδία, τη Νορβηγία και το Λιχτενστάιν.

απαιτήσεων για τους μικρούς παρόχους υπηρεσιών πληρωμών. Κατά βάση η Οδηγία PSD επικεντρωνόταν στους παρόχους υπηρεσιών και όχι στις πραγματικές υπηρεσίες που παρέχονται, συνεπώς θεωρείται πως τα εικονικά νομίσματα εν γένει και ιδιαίτερα τα κρυπτονομίσματα δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της¹¹⁰.

Η υπαγωγή των παρόχων υπηρεσιών εικονικού νομίσματος στην Οδηγία θα ήταν εφικτή μόνο εάν οι υπηρεσίες εικονικού νομίσματος θεωρούντο υπηρεσίες πληρωμών. Ωστόσο αυτό είναι αδύνατο καθώς οι υπηρεσίες πληρωμών αντιμετωπίζονται ως σχετικές με την έννοια των κεφαλαίων, τα οποία ορίζονται ως "τραπεζογραμμάτια και κέρματα, χρήματα γραφής και ηλεκτρονικό χρήμα όπως ορίζεται στο άρθρο 1 παράγραφος 3 στοιχείο β) της Οδηγίας 2000/46/ΕΚ". Ακόμη όμως και αν υποθεθεί ότι ιδιωτικά εκδοθέντα νομίσματα μπορούν να περιληφθούν στο πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας, τα εικονικά νομίσματα συνήθως δεν εκφράζονται σε ευρώ ή σε άλλο αναγνωρισμένο νόμισμα, και επομένως το ουσιαστικό μέρος της Οδηγίας (τίτλοι III και IV) δεν θα ίσχυε επί των υπηρεσιών εικονικού νομίσματος.

Ως επιστέγασμα των ανωτέρω συνάγεται το συμπέρασμα πως η Οδηγία 2007/64/ΕΚ για τις Υπηρεσίες Πληρωμών, γνωστή ως PSD, δεν μπορούσε να εφαρμοσθεί επί των εικονικών νομισμάτων.

6.2 Οδηγία 2015/2366 για τις υπηρεσίες πληρωμών

Η Ευρωπαϊκή Οδηγία (ΕΕ) 2015/2366, ευρέως γνωστή ως «PSD 2», αφορά ομοίως τη ρύθμιση των υπηρεσιών πληρωμών στην Ευρωπαϊκή αγορά. Κατήργησε την Οδηγία 2007/64/ΕΚ, όμως δεν άλλαξε το ουσιαστικό πεδίο εφαρμογής της. Σκοπός της είναι η παροχή της νομικής βάσης για την περαιτέρω ανάπτυξη μιας ενοποιημένης

¹¹⁰ Θεοδωράκης Ν. (2018), Η Χρήση Κρυπτονομισμάτων για Παράνομες Δραστηριότητες και Σχετικές Νομοθετικές Πρωτοβουλίες, *The Art of Crime*, διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση:

<https://theartofcrime.gr/%ce%b7-%cf%87%cf%81%ce%ae%cf%83%ce%b7-%ce%ba%cf%81%cf%85%cf%80%cf%84%ce%bf%ce%bd%ce%bf%ce%bc%ce%b9%cf%83%ce%bc%ce%ac%cf%84%cf%89%ce%bd-%ce%b3%ce%b9%ce%b1-%cf%80%ce%b1%cf%81%ce%ac%ce%bd%ce%bf%ce%bc/> (τελευταία επίσκεψη 20/11/2023)

εσωτερικής αγοράς για τις πληρωμές εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθιστώντας τις απλές, αποτελεσματικές, ασφαλείς και διαφανείς.

Ωστόσο, ενδεικτικό της απουσίας πρόθεσης συμπερίληψης των κρυπτονομισμάτων στη νέα Οδηγία για τις υπηρεσίες πληρωμών είναι το γεγονός ότι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στην πρότασή της για τροποποιήσεις στην Οδηγία 2015/849 για την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, δήλωσε ρητά ότι δεν επιθυμεί να φέρει τις πλατφόρμες ανταλλαγής εικονικών νομισμάτων στο πεδίο εφαρμογής της δεύτερης Οδηγίας για τις υπηρεσίες πληρωμών, δεδομένου ότι τούτο θα "τα υποβάλει σε ευρύτερους κανόνες προστασίας των καταναλωτών, απαιτήσεις αδειοδότησης και απαιτήσεις διασφάλισης". Ο δισταγμός αυτός πηγάζει από το επιχείρημα πως μια τέτοια εξέλιξη θα νομιμοποιούσε πλέον τα εικονικά νομίσματα στα «μάτια» των καταναλωτών ως ασφαλές μέσο πληρωμής ή επένδυσης. Επομένως το νομικό πλαίσιο της Οδηγίας δεν καλύπτει τους τρίτους φορείς παροχής υπηρεσιών κρυπτονομισμάτων, γεγονός που επιβεβαιώνει και η σχετική γνωμοδότησή του 2016 της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας για τα εικονικά νομίσματα, η οποία ως αρμόδια αρχή, κρίνει την Οδηγία 2015/2366 ως ακατάλληλη να αντιμετωπίσει τους ειδικούς και τεχνικούς κινδύνους που συνδέονται με τα εικονικά νομίσματα¹¹¹.

Συνεπώς οι πάροχοι υπηρεσιών εικονικού νομίσματος δεν εμπίπτουν στο νομικό πλαίσιο καμίας εκ των δύο Οδηγιών για τις υπηρεσίες πληρωμών.

6.3 Οδηγίες 2000/46/EK & 2009/110/EK για το ηλεκτρονικό χρήμα

Από το 2000 και μετά το ηλεκτρονικό χρήμα έγινε κομμάτι της καθημερινής συναλλακτικής πρακτικής, παραδείγματος χάρη η χρήση προπληρωμένων καρτών.

¹¹¹ European Banking Authority (11/07/2016), 'Opinion of the European Banking Authority on the EU Commission's proposal to bring Virtual Currencies into the scope of Directive (EU) 2015/849 (4AMLD)', paragraphs 4–5, p. 4, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://extranet.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/documents/10180/1547217/32b1f7f2-90ec-44a8-9aab-021b35d1f1f7/EBA%2520Opinion%2520on%2520the%2520Commission%25E2%2580%2599s%2520proposal%2520to%2520bring%2520virtual%2520currency%2520entities%2520into%2520the%2520scope%2520of%25204AMLD.pdf?retry=1> (τελευταία επίσκεψη 15/10/2023)

Το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Ίδρυμα (προκάτοχος της ΕΚΤ) θεώρησε τη νέα αυτή τεχνολογία εν δυνάμει απειλή για την ισορροπία των παραδοσιακών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, γεγονός που αποτέλεσε εφαλτήριο το 2000 για την έγκριση της πρώτης Οδηγίας ηλεκτρονικού χρήματος¹¹². Η Οδηγία 2000/46/ΕΚ αποσκοπούσε στη ρύθμιση της παροχής ηλεκτρονικών υπηρεσιών, διασφαλίζοντας παράλληλα ότι το ηλεκτρονικό χρήμα δεν θα έχει ζημιογόνα επιρροή στο παραδοσιακό χρηματοπιστωτικό σύστημα, καταργήθηκε δε το 2009 από την Οδηγία 2009/110/ΕΚ¹¹³. Με τη σειρά της η Οδηγία 2009/110/ΕΚ είναι ακόμη σε ισχύ, τροποποιήθηκε ωστόσο από την Οδηγία (ΕΕ) 2015/2366¹¹⁴.

Το νομικό πλαίσιο των ως άνω Οδηγιών ως προς το ηλεκτρονικό χρήμα είναι σχετικά περιορισμένο και δεν περιλαμβάνει τους παρόχους υπηρεσιών εικονικού νομίσματος¹¹⁵. Ειδικότερα το ηλεκτρονικό χρήμα ορίζεται ως η "ηλεκτρονικά, συμπεριλαμβανομένης της μαγνητικής, αποθηκευμένη χρηματική αξία η οποία αντιπροσωπεύεται από αξίωση για τον εκδότη που εκδίδεται με την παραλαβή των

¹¹²Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο (2000), Οδηγία 2000/46/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 18ης Σεπτεμβρίου 2000, για την ανάληψη, την άσκηση και την προληπτική εποπτεία της δραστηριότητας ιδρύματος ηλεκτρονικού χρήματος, πρώτη Οδηγία για το ηλεκτρονικό χρήμα ή EMD1, διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A32000L0046> (τελευταία επίσκεψη 20/11/2023)

¹¹³Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο (2009), Οδηγία 2009/110/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Σεπτεμβρίου 2009 , για την ανάληψη, άσκηση και προληπτική εποπτεία της δραστηριότητας ιδρύματος ηλεκτρονικού χρήματος, την τροποποίηση των οδηγιών 2005/60/ΕΚ και 2006/48/ΕΚ και την κατάργηση της οδηγίας 2000/46/ΕΚ,(δεύτερη Οδηγία για το ηλεκτρονικό χρήμα ή EMD2), διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A32009L0110> (τελευταία επίσκεψη 20/11/2023)

¹¹⁴Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο (2015), Οδηγία (ΕΕ) 2015/2366 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 25ης Νοεμβρίου 2015 σχετικά με υπηρεσίες πληρωμών στην εσωτερική αγορά, την τροποποίηση των οδηγιών 2002/65/ΕΚ, 2009/110/ΕΚ και 2013/36/ΕΕ και του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1093/2010 και την κατάργηση της οδηγίας 2007/64/ΕΚ, διαθέσιμη στην ιστοσελίδα:<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex%3A32015L2366>(τελευταία επίσκεψη 23/11/2023)

¹¹⁵ Θεοδωράκης Ν. (2018), Η Χρήση Κρυπτονομισμάτων για Παράνομες Δραστηριότητες και Σχετικές Νομοθετικές Πρωτοβουλίες, *The Art of Crime*, διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <https://theartofcrime.gr/%ce%b7-%cf%87%cf%81%ce%ae%cf%83%ce%b7-%ce%ba%cf%81%cf%85%cf%80%cf%84%ce%bf%ce%bd%ce%bf%ce%bc%ce%b9%cf%83%ce%bc%ce%ac%cf%84%cf%89%ce%bd%ce%b3%ce%b9%ce%b1-%cf%80%ce%b1%cf%81%ce%ac%ce%bd%ce%bf%ce%bc/> (τελευταία επίσκεψη 20/11/2023)

κεφαλαίων για τη διενέργεια πράξεων πληρωμής¹¹⁶ και η οποία γίνεται δεκτή από φυσικό ή νομικό πρόσωπο διαφορετικό από τον εκδότη ηλεκτρονικού χρήματος. Αυτό απαιτεί την έκδοση ηλεκτρονικού χρήματος κατά την παραλαβή των κεφαλαίων, που ουσιαστικά το καθιστούν προπληρωμένο.

Ωστόσο παρά την μη υπαγωγή των παρόχων υπηρεσιών εικονικού νομίσματος στο πλαίσιο των ανωτέρω Οδηγιών, αυτοί μπορούν να καταχωρισθούν αυτοβούλως ως πάροχοι υπηρεσιών πληρωμών¹¹⁷. Η επιλογή υπαγωγής τους σε ένα ισχύον νομικό πλαίσιο αναμφίβολα θα ενίσχυε την εμπιστοσύνη των χρηστών λόγω της κανονιστικής εποπτείας και θα λειτουργούσε ως ανταγωνιστικό πλεονέκτημα συγκριτικά με τους λοιπούς μη ρυθμιζόμενους παράγοντες της αγοράς.

6.4 Οδηγία (ΕΕ) 2015/849 για την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες

Η Οδηγία (ΕΕ) 2015/849¹¹⁸ στο άρθρο 3 περίπτωση 3 ορίζει ως «περιουσία» προερχόμενη από νομιμοποίηση παρανόμων εσόδων τα «περιουσιακά στοιχεία κάθε είδους, υλικά ή άυλα, κινητά ή ακίνητα, και νομικά έγγραφα ή μέσα, υπό οποιαδήποτε μορφή, συμπεριλαμβανομένων ηλεκτρονικών ή ψηφιακών, ή συμφέρον σε τέτοια περιουσιακά στοιχεία». Μολονότι ο ευρύς ορισμός της «περιουσίας» θα μπορούσε να συμπεριλάβει τα εικονικά νομίσματα ως άυλο περιουσιακό στοιχείο, τα πρακτικά της νομοπαρασκευαστικής διαδικασίας ανέφεραν ρητώς την απουσία πρόθεσης συμπερίληψης των εικονικών νομισμάτων

¹¹⁶Όπως ορίζεται στο εδάφιο 2 του άρθρου 2 της Οδηγίας, το οποίο και παραπέμπει στην Οδηγία 2007/64 / ΕΚ για τις υπηρεσίες πληρωμών.

¹¹⁷Παραδείγματα εξουσιοδοτημένων ιδρυμάτων ηλεκτρονικού χρήματος είναι το HiPay στο Βέλγιο, το SnapSwap στο Λουξεμβούργο και το Circle-a στο Ηνωμένο Βασίλειο.

¹¹⁸Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο (2015), EUR-Lex, Οδηγία (ΕΕ) 2015/849 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ής Μαΐου 2015, σχετικά με την πρόληψη της χρησιμοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες ή για τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας, την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 648/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, και την κατάργηση της οδηγίας 2005/60/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και της οδηγίας 2006/70/ΕΚ της Επιτροπής, διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32015L0849> (τελευταία επίσκεψη 22/11/23)

στο πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας¹¹⁹. Σε αυτό το συμπέρασμα συνηγορεί και η μη αναφορά σε εικονικά νομίσματα στο τελικό κείμενο της Οδηγίας.

Ωστόσο οι Οδηγίες θέτουν το ελάχιστο πλαίσιο εναρμόνισης που πρέπει να επιτευχθεί, οπότε δυνητικά τα κράτη μέλη μπορούν να επεκτείνουν το πεδίο εφαρμογής της και να εισαγάγουν αυστηρότερες προϋποθέσεις, θεσπίζοντας εθνικούς νόμους που υπαγάγουν στο νομικό πλαίσιο τους τα εικονικά νομίσματα. Συγκεκριμένα ο νόμος ενσωμάτωσης της Οδηγίας στο εθνικό δίκαιο του Ηνωμένου Βασιλείου συμπεριέλαβε τα εικονικά νομίσματα, κατά τρόπο όμως που να μην ανακόψει την ανάπτυξη της Fintech και άλλων συναφών τεχνολογιών¹²⁰.

6.5 Οδηγία (ΕΕ) 2018/843 για την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ήδη από το Φεβρουάριο του 2016 εξέφρασε τη ρητή πρόθεσή της να ενισχύσει το πλαίσιο καταπολέμησης της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, να ρυθμίσει τα έως τότε αρρύθμιστα εικονικά νομίσματα καθώς και να θέσει τους παρόχους υπηρεσιών εικονικού νομίσματος εντός ρυθμιστικού πλαισίου.

Κατόπιν των ανωτέρω, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε τον Ιούλιο του 2016 το σχέδιό της για την τροποποίηση της Οδηγίας (ΕΕ)2015/849, αναγνωρίζοντας με την πρότασή της τα πιθανά οφέλη από τα εικονικά νομίσματα, και ιδίως τις δυνατότητες της τεχνολογίας blockchain.

¹¹⁹Συγκεκριμένα η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναγνώρισε ότι οι διαπραγματεύσεις για την Οδηγία (ΕΕ) 2015/849, εν αντιθέσει με την πρόταση της Ευρωπαϊκής Ένωσης Τραπεζών, δεν συμπεριέλαβαν τις πλατφόρμες εικονικής ανταλλαγής νομισμάτων στο πλαίσιο της Οδηγίας και πρότεινε "να επανεξετάσουμε τα εικονικά νομίσματα". Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή (28/4/2015), *Draft Minutes Of The Meeting Payment Systems Market Expert Group (PSMEG) 28 April 2015*, Brussels, (Ομάδα εμπειρογνομόνων αγοράς συστημάτων πληρωμών, "Συνοπτικά πρακτικά της συνεδρίασης της 28ης Απριλίου 2015"), π. 3, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα στην ενότητα πρόσθετες πληροφορίες: <https://ec.europa.eu/transparency/expert-groups-register/screen/expert-groups/consult?lang=el&groupId=2287&fromMeetings=true&meetingId=26518>

(τελευταία επίσκεψη: 9/12/2023)

¹²⁰Woolard, K., (22/02/2016), 'UK Fin Tech: Regulating for innovation', διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://www.fca.org.uk/news/speeches/uk-fintech-regulating-innovation> (τελευταία επίσκεψη: 9/10/2023)

Η υπαγωγή των κρυπτονομισμάτων στη νομοθεσία για την νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες de facto συνεπάγεται αυξημένες απαιτήσεις και προϋποθέσεις για τους παρόχους υπηρεσιών εικονικού νομίσματος. Η Επιτροπή δεν θεώρησε ότι η αυξημένη ρυθμιστική πρωτοβουλία θα αναστείλει την όποια θετική τεχνολογική πρόοδο των κρυπτονομισμάτων και της τεχνολογίας του blockchain. Αντ' αυτού έκρινε πως η απουσία ρυθμιστικού πλαισίου θα αύξανε τη χρήση εικονικών νομισμάτων για εγκληματικούς σκοπούς, μειώνοντας έτσι την αξιοπιστία τους στο καταναλωτικό κοινό. Η σύνδεση δε των κρυπτονομισμάτων με το «ξέπλυμα» παρανόμων εσόδων θα μετέτρεπε την ανωνυμία που προσφέρουν από πλεονέκτημα σε μειονέκτημα. Η προσπάθεια περιορισμού της ανωνυμίας που περιβάλλει τις συναλλαγές εικονικών νομισμάτων εκφράστηκε μέσω της χρήσης των εθνικών Μονάδων Χρηματοπιστωτικής Πληροφόρησης (ΜΧΠ ή FIU), οι οποίες μεταξύ άλλων έχουν ως αντικείμενο τη σύνδεση των διευθύνσεων εικονικού νομίσματος με την ταυτότητα του ιδιοκτήτη των εικονικών νομισμάτων.

Κατά τη συζήτηση της Οδηγίας η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα διαφώνησε με τη χρήση του όρου «νόμισμα» για τα κρυπτονομίσματα, θεωρώντας πως κατ' αυτό τον τρόπο θα εδραιωνόταν η εσφαλμένη αντίληψη στους πολίτες πως τα κρυπτονομίσματα συνιστούν νόμιμο χρήμα. Πίεσε λοιπόν ώστε αυτά να διακρίνονται από το νόμιμο χρήμα¹²¹. Ειδικότερα μια ψευδής πεποίθηση νομιμοποίησης των εικονικών νομισμάτων, θα μπορούσε να διαταράξει το χρηματοπιστωτικό σύστημα, καθώς οι πολίτες θα θεωρούσαν πως η συμπερίληψη των εικονικών νομισμάτων στη νομοθετική ρύθμιση κατά του «ξέπλυματος» εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες συνεπάγεται την πλήρη ρύθμιση αυτών καθώς και την πρόβλεψη εγγυήσεων όπως η προστασία των καταναλωτών. Ως απόρροια των ανωτέρω η ΕΚΤ θεώρησε απαραίτητη την θέσπιση ενός ενιαίου ρυθμιστικού πλαισίου για τα εικονικά νομίσματα, προστατεύοντας παράλληλα τους καταναλωτές.

¹²¹Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (12/12/2013), «Προειδοποίηση προς τους καταναλωτές για τα εικονικά νομίσματα», Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/documents/10180/598420/87ec5e08-e918-499e-827a-0bac869bc67a/EBA_2013_01030000_EL_TRA_eg.pdf?retry=1 (τελευταία επίσκεψη 20/09/2023)

Η Οδηγία (ΕΕ) 2018/843 σηματοδοτεί την πρώτη φορά στα χρονικά της ΕΕ που στοχεύθηκε άμεσα η χρήση των εικονικών νομισμάτων. Συγκεκριμένα με την Οδηγία (ΕΕ) 2018/843 προστέθηκε στο άρθρο 3 της Οδηγίας (ΕΕ) 2015/849 ο ορισμός των εικονικών νομισμάτων. Ειδικότερα το άρθρο 1 παράγραφος 2 στοιχείο δ) της Οδηγίας (ΕΕ) 2018/843 αναφέρει πως ως «εικονικά νομίσματα» νοείται μια ψηφιακή αναπαράσταση αξίας που δεν εκδίδεται από κεντρική τράπεζα ή δημόσια αρχή ούτε έχει την εγγύησή τους, δεν συνδέεται κατ' ανάγκη με νομίμως κυκλοφορούν νόμισμα και δεν διαθέτει το νομικό καθεστώς νομίσματος ή χρήματος, όμως γίνεται αποδεκτή από φυσικά ή νομικά πρόσωπα ως μέσο συναλλαγής και μπορεί να μεταφέρεται, να αποθηκεύεται ή να διακινείται ηλεκτρονικά.¹²²».

Η Οδηγία (ΕΕ) 2018/843 επέκτεινε το πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας (ΕΕ) 2015/849, περιλαμβάνοντας στο νομοθετικό της πλαίσιο τους παρόχους υπηρεσιών ανταλλαγής μεταξύ εικονικών και παραστατικών νομισμάτων, καθώς και τους παρόχους υπηρεσιών θεματοφυλακής ψηφιακών πορτοφολιών¹²², οι οποίοι μέχρι τότε βάσει του ενωσιακού δικαίου δεν είχαν υποχρέωση να εντοπίζουν την ύποπτη δραστηριότητα. Επίσης προβλέφθηκε πως οι αρμόδιες αρχές πρέπει να μπορούν, μέσω υπόχρεων οντοτήτων, να παρακολουθούν τη χρήση των εικονικών νομισμάτων, προκειμένου να αντιμετωπισθεί η νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και η χρηματοδότηση της τρομοκρατίας [αιτιολογική σκέψη 8 της Οδηγίας (ΕΕ) 2018/843].

Ωστόσο το ζήτημα της ανωνυμίας στις συναλλαγές με εικονικά νομίσματα, γεγονός που ευνοεί την αθέμιτη χρήση τους, δεν μπορεί να αντιμετωπισθεί πλήρως με τη συμπερίληψη των παρόχων που ασχολούνται με υπηρεσίες ανταλλαγής μεταξύ εικονικών νομισμάτων και παραστατικών νομισμάτων και των παρόχων υπηρεσιών θεματοφυλακής πορτοφολιών, καθώς οι κάτοχοι εικονικών νομισμάτων μπορούν να συναλλάσσονται και χωρίς ενδιάμεσους παρόχους. Για την καταπολέμηση των κινδύνων που σχετίζονται με την ανωνυμία, οι εθνικές Μονάδες

¹²² Σύμφωνα με το άρθρο 1 παράγραφος 2 στοιχείο δ) της Οδηγίας (ΕΕ) 2018/843 «ως «πάροχος υπηρεσιών θεματοφυλακής πορτοφολιών» νοείται μια οντότητα που παρέχει υπηρεσίες για τη διασφάλιση ιδιωτικών κρυπτογραφικών κλειδιών για λογαριασμό των πελατών της, με στόχο τη διακράτηση, αποθήκευση και μεταβίβαση εικονικών νομισμάτων.».

Χρηματοοικονομικών Πληροφοριών (ΜΧΠ) θα πρέπει να μπορούν να αποκτούν πληροφορίες που θα τους δίνουν τη δυνατότητα να συσχετίζουν τις διευθύνσεις του εικονικού νομίσματος με την ταυτότητα του ιδιοκτήτη του. Επιπροσθέτως, θα πρέπει να αξιολογηθεί περαιτέρω η δυνατότητα να επιτρέπεται στους χρήστες να δηλώνουν οι ίδιοι τα στοιχεία τους στις αρμόδιες αρχές σε εθελοντική βάση [αιτιολογική σκέψη 9 της Οδηγίας (ΕΕ) 2018/843]. Επομένως, στόχος της παρούσας οδηγίας είναι να καλύψει όλες τις δυνητικές χρήσεις των εικονικών νομισμάτων.

Σύμφωνα με την Οδηγία (ΕΕ) 2018/843 οι υποκείμενες οντότητες, μεταξύ των οποίων και φορείς που παρέχουν υπηρεσίες εικονικών νομισμάτων, οφείλουν να ελέγχουν το ιστορικό και το σκοπό των συναλλαγών υπό προϋποθέσεις, να εφαρμόζουν μέτρα δέουσας επιμέλειας ως προς το πελάτη όταν συνάπτουν επιχειρηματικές σχέσεις μαζί του, για παράδειγμα να προσδιορίζουν και να επαληθεύουν την ταυτότητα των πελατών, να παρακολουθούν συναλλαγές και ν' αναφέρουν ύποπτες συναλλαγές. Ταυτόχρονα στοχεύει στην αύξηση της διαφάνειας αναφορικά με τους τους πραγματικούς δικαιούχους των εταιρικών ή άλλων νομικών οντοτήτων, ενώ διευκολύνει το έργο των Μονάδων Χρηματοοικονομικής Πληροφόρησης με καλύτερη πρόσβαση στις πληροφορίες μέσω κεντρικών μητρώων τραπεζικών λογαριασμών. Ενισχύει την ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των εποπτικών αρχών κατά της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες. Τέλος, διευρύνει τα κριτήρια αξιολόγησης τρίτων χωρών ως χωρών υψηλού κινδύνου, θέτοντας πρόσθετα μέτρα ελέγχου σε πρόσωπα και νομικές οντότητες που εκτελούν συναλλαγές με αυτές τις χώρες. Τέτοια μέτρα είναι η πρόβλεψη πρόσθετων στοιχείων ενισχυμένης δέουσας επιμέλειας, η ενίσχυση των μηχανισμών αναφοράς συναλλαγών κτλ. .

Γίνεται επομένως αντιληπτό πως οι τροποποιήσεις που εισαγάγει η Οδηγία (ΕΕ) 2018/843 περιορίζουν την ανωνυμία, που απολάμβαναν ως τότε τα εικονικά νομίσματα. Έτσι η πλειοψηφία των χρηστών που αποκτούσε και διακινούσε τα εικονικά νομίσματα μέσω τρίτων παρόχων υπηρεσιών, παραδείγματος χάρη πλατφορμών ανταλλαγής, πλέον θα υπόκειται σε επαλήθευση ταυτότητάς από τους εν λόγω παρόχους υπηρεσιών. Εν κατακλείδι, μολονότι η καταγραφή των κατόχων κρυπτονομισμάτων σε κεντρική βάση δεδομένων καταργεί στην ουσία την

ανωνυμία, δεν παύει να συνιστά μια θετική νομοθετική ρύθμιση που αποβλέπει στην αποτελεσματική αντιμετώπιση της χαοτικής κατάστασης του σκιώδους «κόσμου» των κρυπτονομισμάτων.

6.6 Κανονισμός (ΕΕ) 2023/1114

Ο Κανονισμός (ΕΕ) 2023/1114¹²³ για τις αγορές κρυπτοστοιχείων (MiCA-Markets in Crypto-assets) εντάσσει τα κρυπτοστοιχεία, τους εκδότες κρυπτοστοιχείων και τους παρόχους υπηρεσιών κρυπτοστοιχείων σε κανονιστικό πλαίσιο. Είναι δε η πρώτη φορά που θεσπίζεται σε επίπεδο ΕΕ νομικό πλαίσιο για τον συγκεκριμένο τομέα.

Ο κανονισμός MiCA αυξάνει τη διαφάνεια αποσκοπώντας στην προστασία των επενδυτών και τη διαφύλαξη της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας. Οι νέοι κανόνες καλύπτουν τους εκδότες συναλλακτικών μαρκών, μαρκών με αναφορά σε περιουσιακά στοιχεία και των αποκαλούμενων «σταθερών κρυπτονομισμάτων». Καλύπτονται επίσης οι πάροχοι υπηρεσιών, όπως οι τόποι διαπραγμάτευσης και τα πορτοφόλια όπου τηρούνται κρυπτοστοιχεία.

Ταυτόχρονα ο Κανονισμός θεσπίζει ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο για τους εκδότες και τους παρόχους υπηρεσιών που θα επικεντρώνεται στη συμμόρφωση με τους κανόνες για την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, οι οποίοι ενσωματώνουν διεθνή πρότυπα. Συγκεκριμένα, μέχρι την θέσπιση του Κανονισμού, η μόνη νομοθεσία αναφορικά με την παροχή υπηρεσιών που σχετίζονται με τα μη ρυθμιζόμενα κρυπτοστοιχεία (όσα δηλαδή δεν ενέπιπταν στο πεδίο εφαρμογής των νομοθετικών πράξεων της Ένωσης για τις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες) ήταν η νομοθεσία για την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες (αιτιολογική σκέψη 4 του Κανονισμού). Επιπρόσθετα σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 16, οι νομοθετικές

¹²³Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο (2023), EUR-Lex, Κανονισμός (ΕΕ) 2023/1114 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 31ης Μαΐου 2023, για τις αγορές κρυπτοστοιχείων και για την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΕ) αριθ. 1093/2010 και (ΕΕ) αριθ. 1095/2010 και των οδηγιών 2013/36/ΕΕ και (ΕΕ) 2019/1937, διαθέσιμος στην ιστοσελίδα: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:32023R1114> (τελευταία επίσκεψη 1/12/2023)

πράξεις που αφορούν τα κρυπτοστοιχεία πρέπει να είναι συγκεκριμένες και ανθεκτικές στο χρόνο, ώστε να συμβαδίζουν με τις εξελίξεις στην καινοτομία και την τεχνολογία. Όσον αφορά τους όρους «κρυπτοστοιχεία» και «τεχνολογία κατανεμημένου καθολικού» θα πρέπει να ορίζονται με τον ευρύτερο δυνατό τρόπο, ώστε να καλύπτουν κάθε είδος κρυπτοστοιχείου, το οποίο προς το παρόν είναι εκτός του πεδίου εφαρμογής των νομοθετικών πράξεων της Ένωσης για τις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες. Επιπλέον κάθε νομοθετική πράξη σχετική με κρυπτοστοιχεία είναι αναγκαίο να αποσκοπεί στην ενίσχυση της καταπολέμησης της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας. Προς τον σκοπό αυτό ο Κανονισμός απαιτεί τα μέλη του διοικητικού οργάνου των εκδοτών μαρκών με αναφορά σε περιουσιακά στοιχεία, καθώς και των παρόχων υπηρεσιών κρυπτοστοιχείων να μην έχουν καταδικαστεί για αδίκημα στον τομέα της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες ή της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας. Παράλληλα οι εκδότες μαρκών και οι πάροχοι υπηρεσιών κρυπτοστοιχείων οφείλουν να διενεργούν αυξημένους ελέγχους στις χρηματοπιστωτικές πράξεις υψηλού κινδύνου (αιτιολογικές σκέψεις 51, 77, 81 και άρθρα 18, 34, 68). Τέλος αποτελεί θετική εξέλιξη πως η νομοθέτηση αυτή έλαβε χώρα μέσω Κανονισμού, ενισχύοντας την εναρμόνιση του κανονιστικού πλαισίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, γεγονός που συνάδει και με τον παγκόσμιο χαρακτήρα των αγορών κρυπτοστοιχείων.

Εκ των ανωτέρων γίνεται εμφανές πως η Ευρωπαϊκή Ένωση με το νέο Κανονισμό αποσκοπεί να διασφαλίσει πως τα κρυπτοστοιχεία δεν θα αποτελούν μέσο νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες, αλλά έναν τομέα συναλλαγών και οικονομίας ρυθμισμένο και ασφαλή για τους πολίτες της, οι οποίοι μέχρι πρότινος ήταν απροστάτευτοι.

6.7 Europol

Οι τρόποι με τους οποίους οι εγκληματίες χρησιμοποιούν τα κρυπτονομίσματα συνεχώς εξελίσσονται και εξαπλώνονται σε όλες τις μορφές σοβαρού και οργανωμένου εγκλήματος, όπως το «ξέπλυμα βρώμικου» χρήματος. Οι εξελίξεις

αυτές οδήγησαν την Europol να διεξαγάγει μια ανάλυση της εγκληματικής χρήσης κρυπτονομισμάτων για να ενισχύσει την επιβολή του νόμου και την αποτελεσματικότητά αυτού απέναντι στις μεταβαλλόμενες τάσεις. Η έκθεση της Europol περιέχει βασικούς ορισμούς, παραδείγματα περιπτώσεων και λεπτομέρειες για τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι αρχές στην καταπολέμηση της παράνομης χρήσης κρυπτονομισμάτων¹²⁴. Σύμφωνα με την εν λόγω έκθεση τα δίκτυα νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες που ειδικεύονται στο «ξέπλυμα» εσόδων μεγάλης κλίμακας, έχουν «υιοθετήσει» τα κρυπτονομίσματα και προσφέρουν τις υπηρεσίες τους και σε άλλους εγκληματίες. Ωστόσο οι κανονισμοί που διέπουν τη χρήση των εικονικών νομισμάτων και τα συναφή νομοθετικά πλαίσια καταπολέμησης της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες (AML) καθίστανται ολοένα και πιο αποτελεσματικά. Η βελτιωμένη πλέον ρύθμιση του περιβάλλοντος των κρυπτονομισμάτων απαιτεί από τους παρόχους υπηρεσιών και τις πλατφόρμες να συλλέγουν περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τους χρήστες και τις συναλλαγές, γεγονός που έχει διευκολύνει τις αρχές επιβολής του νόμου στην καταπολέμηση του φαινομένου της εγκληματικής χρήσης των κρυπτονομισμάτων.

Εν προκειμένω στην Ενότητα Β έγινε μια ολοκληρωμένη παρουσίαση της νομοθεσίας για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες. Αρχικά παρατέθηκαν οι διεθνείς συμβάσεις και οργανισμοί καταπολέμησης του φαινομένου και εν συνεχεία οι ευρωπαϊκές νομοθετικές ενέργειες που έχουν λάβει χώρα. Η δε παρουσίαση του ευρωπαϊκού νομικού πλαισίου κινήθηκε σε δυο άξονες. Κατά πρώτον αναλύθηκε το σύνολο της νομοθεσίας για την νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες στην Ευρωπαϊκή Ένωση, καθώς και η μεταφορά αυτής στην ελληνική έννομη τάξη. Κατά δεύτερον έγινε ειδική αναφορά στη νομοθέτηση των κρυπτονομισμάτων στα πλαίσια της νομοθεσίας για τη νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες, λόγω του ενδιαφέροντος που παρουσιάζει το σύγχρονο και προσφάτως ρυθμισμένο αυτό ζήτημα. Τη

¹²⁴Europol (26/01/2022), *Cryptocurrencies: tracing the evolution of criminal finances*, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://www.europol.europa.eu/publications-events/publications/cryptocurrencies-tracing-evolution-of-criminal-finances> (τελευταία επίσκεψη 10/12/2023)

συνολική αυτή επισκόπηση της νομοθεσίας θα ακολουθήσει η διεξαγωγή ορισμένων συμπερασμάτων ως προς την αντιμετώπιση του ζητήματος.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο στόχος της παρούσας Διπλωματικής εργασίας είναι διττός. Κατά πρώτον προσπαθεί να αναδείξει κατανοητά και παραστατικά μέσω παραδειγμάτων το εύρος του προβλήματος της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες. Προς τον σκοπό σύμπλεξης της θεωρίας με την πράξη, η εξέταση του νομοθετικού πλαισίου έγινε υπό το πρίσμα δυο διαδεδομένων μέσων «ξεπλύματος μαύρου» χρήματος, των υπεράκτιων εταιρειών και των κρυπτονομισμάτων. Κατά δεύτερον αποσκοπεί να επισημάνει πως παρά την πληθώρα νομοθετικών πρωτοβουλιών που έχουν ληφθεί τόσο σε διεθνές όσο και σε ενωσιακό επίπεδο, το «ξέπλυμα μαύρου» χρήματος δεν φαίνεται να έχει καταπολεμηθεί επαρκώς. Το γεγονός αυτό αποδεικνύει πως το έγκλημα βρίσκει νέους πιο περίπλοκους, συχνά με τη βοήθεια της τεχνολογίας, τρόπους, ώστε να ευδοκιμεί. Η αποτελεσματική δε αντιμετώπισή του χρήζει επαγρύπνησης και συνεργασίας μεταξύ κρατών, αρμοδίων αρχών και διαφορετικών επαγγελματικών κλάδων.

Πιο αναλυτικά στην παρούσα εργασία παρουσιάσθηκαν δύο πολύ διαδεδομένες πρακτικές νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, συγκεκριμένα η νομιμοποίηση μέσω ίδρυσης υπεράκτιων εταιρειών και μέσω απόκτησης, χρήσης και ανταλλαγής κρυπτονομισμάτων (Ενότητα Α). Στη συνέχεια, παρουσιάσθηκε το διεθνές και το ενωσιακό πλαίσιο που έχει θεσπισθεί για την εν γένει καταπολέμηση του προβλήματος του «ξεπλύματος μαύρου» χρήματος, καθώς και η εφαρμογή της νομοθεσίας κατά της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες ως προς τα παραδείγματα εργασίας που παρατέθηκαν στην Ενότητα Α, τις υπεράκτιες δηλαδή εταιρείες και τα κρυπτονομίσματα (Ενότητα Β).

Η ανάλυση του προβλήματος μέσω των δυο αυτών παραδειγμάτων κατέστησε σαφές πως η νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες είναι ένα

πολυδιάστατο, συνεχώς εξελισσόμενο, με διεθνείς προεκτάσεις αδίκημα. Τα στοιχεία δε αυτά καθιστούν δύσκολη την καταστολή του από τις αρμόδιες αρχές επιβολής του νόμου. Προκύπτουν επομένως τα ακόλουθα συμπεράσματα.

Η αδήριτη ανάγκη έγκαιρης καταστολής του «ξεπλύματος μαύρου χρήματος» προϋποθέτει τη συνεχή παρακολούθηση των εξελίξεων. Και πράγματι, ο σκοπός καταπολέμησης της νομιμοποίησης παρανόμων εσόδων έχει οδηγήσει στην έκδοση πληθώρας νομοθεσιών σε διεθνές επίπεδο. Διεθνείς οργανισμοί όπως η FATF και το Basel Institute on Governance, έχουν βαλθεί στην «μάχη» κατά του «ξεπλύματος μαύρου» χρήματος. Ομοίως δε η Ευρωπαϊκή Ένωση τα τελευταία τριάντα χρόνια έχει λάβει σοβαρές νομοθετικές πρωτοβουλίες, οι οποίες συνεχώς βελτιστοποιούνται.

Σε επίπεδο νομοθετικών λύσεων, το διεθνές αντίκτυπο της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα έχει οδηγήσει στη λήψη διεθνών πρωτοβουλιών για την αντιμετώπιση του φαινομένου. Κομβικό ρόλο στην προσπάθεια καταστολής αυτού έχει διαδραματίσει η Ομάδα Κρούσης για τη Χρηματοοικονομική Δράση (FATF), καθώς και ο ΟΗΕ.

Σε επίπεδο ευρωπαϊκού πλαισίου η νομοθεσία για την καταπολέμηση του «ξεπλύματος μαύρου» χρήματος, καλύπτει τις δραστηριότητες των υπεράκτιων εταιριών. Η κύρια νομική βάση περιλαμβάνει την Οδηγία 2015/849 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, γνωστή και ως 4^η Οδηγία AML (Καταπολέμηση της Νομιμοποίησης Εσόδων από Παράνομες Δραστηριότητες), η οποία τροποποιήθηκε από την Οδηγία 2018/843.

Οι πιο σημαντικές πτυχές της ευρωπαϊκής νομοθεσίας για το «ξέπλυμα μαύρου» χρήματος μέσω υπεράκτιων εταιρειών περιλαμβάνουν:

1. **Ταυτοποίηση Πελατών (Know Your Customer - KYC):** Οι υπεράκτιες εταιρίες πρέπει να διασφαλίζουν ότι γνωρίζουν την ταυτότητα των πελατών τους και των τελικών δικαιούχων.

2. **Διατήρηση Εγγράφων:** Επιβάλλεται η διατήρηση εγγράφων που σχετίζονται με τις δραστηριότητες της εταιρείας, προκειμένου να είναι δυνατόν να ελεγχθούν από τις αρχές.
3. **Αναφορά Συναλλαγών:** Οι εταιρείες πρέπει να αναφέρουν ύποπτες συναλλαγές στις αρμόδιες αρχές κατά της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες (AML authorities).
4. **Αξιολόγηση Κινδύνου:** Απαιτείται η διεξαγωγή αξιολόγησης του κινδύνου «ξεπλύματος μαύρου» χρήματος, καθώς και η υιοθέτηση προληπτικών μέτρων εκτίμησης του κινδύνου.
5. **Συνεργασία και Ενημέρωση Αρχών:** Οι χώρες μέλη πρέπει να συνεργάζονται και να ανταλλάσσουν πληροφορίες για την καταπολέμηση του «ξεπλύματος μαύρου» χρήματος.

Μολονότι οι πτυχές αυτές της ευρωπαϊκής νομοθεσίας δεν σχεδιάστηκαν αρχικά για να καλύπτουν τα κρυπτονομίσματα, τα τελευταία χρόνια σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης πραγματοποιείται μια επισταμένη προσπάθεια νομοθέτησης των κρυπτονομισμάτων. Πλέον σε επίπεδο ευρωπαϊκού πλαισίου η νομοθεσία για την καταπολέμηση του «ξεπλύματος μαύρου» χρήματος, καλύπτει όχι μόνο τις δραστηριότητες των υπεράκτιων εταιριών, αλλά και των κρυπτονομισμάτων. Συγκεκριμένα, η πρόσφατη νομοθεσία για το «ξέπλυμα» έχει αρχίσει να λαμβάνει υπόψη το τοπίο των κρυπτονομισμάτων, βήμα θετικό προς την αποτροπή χρησιμοποίησης αυτής της τεχνολογίας για αθέμιτους σκοπούς. Αν και η οδηγία δεν καθορίζει απευθείας τη ρύθμιση των κρυπτονομισμάτων, περιέχει διατάξεις που αφορούν τις ψηφιακές συναλλαγές και τα προϊόντα. Ορισμένα κυρίαρχα στοιχεία περιλαμβάνουν:

1. **Εγγραφή Παρόχων Υπηρεσιών Κρυπτονομισμάτων:** Οι πάροχοι υπηρεσιών ανταλλαγής και φύλαξης κρυπτονομισμάτων υπόκεινται σε υποχρεωτική εγγραφή και συμμόρφωση προς τους κανόνες καταπολέμησης του «ξεπλύματος μαύρου» χρήματος και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας.

2. **Ταυτοποίηση Πελατών (KYC):** Απαιτείται η συμμόρφωση προς τα μέτρα ταυτοποίησης πελατών για την αποτροπή χρησιμοποίησης των υπηρεσιών κρυπτονομισμάτων για αθέμιτους σκοπούς.
3. **Αναφορά Συναλλαγών:** Οι πάροχοι υπηρεσιών ανταλλαγής κρυπτονομισμάτων και φύλαξης κρυπτονομισμάτων υποχρεούνται να αναφέρουν τυχόν ύποπτες συναλλαγές.
4. **Συνεργασία με Αρχές:** Επεκτείνει τις αρμοδιότητες των εθνικών αρχών για την καταπολέμηση του «ξεπλύματος μαύρου» χρήματος στο ψηφιακό περιβάλλον των κρυπτονομισμάτων.
5. **Συνεργασία με Εθνικές Αρχές:** Ενισχύεται η συνεργασία μεταξύ των εποπτικών αρχών και των παρόχων υπηρεσιών ανταλλαγής και φύλαξης κρυπτονομισμάτων.

Η υποβολή των κρυπτονομισμάτων στις ρυθμίσεις του νόμου αποτελεί ένα βήμα προς την ορθή κατεύθυνση, αφού καθορίζει τους βασικούς κανόνες της διαδικασίας διάθεσης και διακίνησης τους, περιορίζοντας την αθέμιτη χρήση τους ως μέσο «ξεπλύματος μαύρου» χρήματος. Ωστόσο η Ευρωπαϊκή Ένωση συνεχίζει να εξετάζει τη νομοθεσία της σχετικά με τα κρυπτονομίσματα, και πιθανόν να προχωρήσει σε επιπρόσθετες ρυθμίσεις καθώς η τεχνολογία εξελίσσεται και οι προκλήσεις σχετικά με τον έλεγχο των ψηφιακών περιουσιακών στοιχείων αυξάνονται.

Ωστόσο παρά τις αξιοσημείωτες προσπάθειες που έχουν σημειωθεί, είναι απορίας άξιο πως η νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες συνεχίζει να ευδοκیمی σε τόσο υψηλό βαθμό. Μία από τις απαντήσεις που μπορεί να δοθεί σε αυτό το «παράλογο» εκ πρώτης όψεως δεδομένο είναι η «εξέλιξη». Όπως καταδείχθηκε πλήρως και μέσω των παραδειγμάτων που αναλύθηκαν στην Ενότητα Α, το έγκλημα εξελίσσεται διαρκώς. Είναι ακριβώς αυτή η συνεχώς μεταλλασσόμενη μορφή που επιτρέπει στο «ξέπλυμα μαύρου» χρήματος να ελίσσεται της προσπάθειας καταστολής του από τις αρμόδιες αρχές. Οι υπεράκτιες εταιρείες «ξεπηδούν» σε νέα, «απροσπέλαστα» νομοθετικά μέρη με ευνοϊκότερες ρυθμίσεις και πιο πολύπλοκες δομές, ενώ η υποκείμενη σύγχρονη τεχνολογία των κρυπτονομισμάτων έχει καταστήσει δυνατή τη μεταφορά υπέρογκων ποσών από

χώρα σε χώρα, και κατ' επέκταση δικαιοδοσία, ανά πάσα ώρα, συνεχώς δε εκδίδονται είτε νέα κρυπτονομίσματα είτε βελτιστοποιούνται τα ήδη υπάρχοντα.

Ειδικότερα, όσον αφορά τις υπεράκτιες εταιρείες δεν μπορεί να αμφισβητηθεί πως αποτελούν βασικό μέσο «ξεπλύματος μαύρου» χρήματος. Αρκεί να αναφερθεί πως συστηματικά αναδύονται στην επικαιρότητα από ανεξάρτητες και έγκριτες διεθνείς δημοσιογραφικές έρευνες σκάνδαλα με υπεράκτιες εταιρείες-«κελύφη» που εκτός της φοροδιαφυγής, επιδίδονται και σε νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα¹²⁵. Επομένως, μολονότι οι εξωχώριες εταιρίες και τα υπεράκτια οικονομικά κέντρα έχουν συνδεθεί πλήρως και αποδεδειγμένα εδώ και δεκαετίες με το «ξέπλυμα μαύρου» χρήματος, η σύσταση εταιρειών σε εξωχώριους προορισμούς, αποτελεί μέχρι και σήμερα, έναν από τους συνηθέστερους τρόπους νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες.

Όσον αφορά, ειδικότερα, τον τομέα των κρυπτονομισμάτων γίνεται εμφανές πως η νέα αυτή μορφή εξ ολοκλήρου ψηφιακών νομισμάτων δεν αποτελεί μια «φούσκα» έτοιμη να «σκάσει» από στιγμή σε στιγμή. Αρκεί απλώς να αναφερθεί πως το 2020 υπήρχαν 5.600 διαφορετικά κρυπτονομίσματα των οποίων η συνολική αγοραία αξία ανερχόταν στα 250 δισ. Ευρώ¹²⁶. Ωστόσο, η υποτίμηση της σημασίας τους καθώς και η αδυναμία πλήρους κατανόησης της λειτουργίας τους επέτρεψε έως σήμερα την παράνομη χρήση τους.

Η άυλη μορφή τους και η έλλειψη αποτιμητού αντικρίσματος, σε συνδυασμό με τη ραγδαία εξέλιξη αυτών, καθιστά την αποτελεσματική ρύθμισή τους το «μεγάλο στοίχημα» της σύγχρονης νομοθεσίας και οικονομίας. Απαιτείται η συνεργασία διαφόρων επιστημονικών κλάδων (προγραμματιστών, νομικών κτλ) ώστε να διασφαλισθεί πως η τεχνολογία των κρυπτονομισμάτων, καθώς και όλα τα πλεονεκτήματα που αυτή παρουσιάζει, θα τεθεί στην υπηρεσία των πολιτών.

¹²⁵ Χαρακτηριστικές περιπτώσεις αποτελούν τα Offshore Leaks (2013), Panama Papers (2016), Paradise Papers (2017) και τα Pandora Papers (2021), Βλ. Pandora Papers reporting team, BBC Panorama (2021), *Pandora Papers: A simple guide to the Pandora Papers leak*, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.bbc.com/news/world-58780561>, (τελευταία επίσκεψη 5/12/2023) ·

¹²⁶ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (03-10-2023), Επικαιρότητα, *Γιατί είναι σημαντική η νομοθετική ρύθμιση των κρυπτονομισμάτων*;;, διαθέσιμο στα ελληνικά στην ιστοσελίδα: <https://www.europarl.europa.eu/news/el/headlines/economy/20220324STO26154/giati-einai-simantiki-i-nomothetiki-ruthmisi-ton-kruptonomismaton> (τελευταία επίσκεψη 10/12/2023)

Δυστυχώς η απουσία αποτελεσματικής ρύθμισης τους οδήγησε τα τελευταία χρόνια στην αύξηση της χρήσης τους από άποψη όγκου και πολυπλοκότητας για εγκληματικές δραστηριότητες και ξέπλυμα κερδών¹²⁷. Τα εργαλεία που διευκολύνουν τη χρήση κρυπτονομισμάτων είναι πλέον ευρέως διαθέσιμα, η δε καινοτόμα και δυσνόητη τεχνολογία, πάνω στην οποία βασίζεται η λειτουργία τους, διευκολύνει τη χρήση τους για πρόσδοση νομιμοφάνειας σε παρανόμως κτηθέντα κέρδη.

Τα δεδομένα είναι πράγματι σοκαριστικά. Η παράνομη χρήση κρυπτονομισμάτων στον ιδιωτικό τομέα αποτελεί ένα μικρό μόνο μέρος της συνολικής χρήσης τους, αντιπροσωπεύοντας το 0,34% των συναλλαγών¹²⁸. Αντίθετα, ακαδημαϊκή έρευνα υπολόγισε ότι πολύ μεγαλύτερος όγκο συναλλαγών, αναφέροντας περίπου το 23% αυτών, σχετίζεται με εγκληματικές δραστηριότητες¹²⁹. Η συγκεκριμένη ερευνητική ομάδα ανέλυσε ένα σύνολο δεδομένων αλυσίδας κατανεμημένης διανομής (blockchain), που περιείχε σχεδόν 220 εκατομμύρια συναλλαγές Bitcoin την περίοδο 2009-2017, καταλήγοντας στην εκτίμηση πως η ετήσια αξία των παρανόμων συναλλαγών Bitcoin ανέρχεται σε περίπου 72 δισεκατομμύρια δολάρια και πως το ένα τρίτο των χρηστών τους εμπλέκεται σε τέτοιου είδους δραστηριότητες. Η δε νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες αποτελεί μία από τις βασικές παράνομες χρήσεις των κρυπτονομισμάτων.

Ωστόσο, παρά τις υπαρκτές δυσκολίες καταπολέμησης του παγκόσμιου φαινομένου της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, η αντιμετώπισή του δεν είναι ακατόρθωτη. Προς αυτό το σκοπό, χρειάζεται η συνεχής παρακολούθηση των εξελίξεων και η ενίσχυση της συνεργασίας από τις αρχές επιβολής του νόμου. Σχετικά με το πρώτο, η συνεχής παρακολούθηση των εξελίξεων αποτελεί

¹²⁷Europol (2020), Internet Organised Crime Threat Assessment 2020, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/internet-organised-crime-threat-assessment-iocta-2020> (τελευταία επίσκεψη 1/12/2023)

¹²⁸Chainalysis (2021), The 2021 Crypto Crime report, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://go.chainalysis.com/2021-Crypto-CrimeReport.html> (τελευταία επίσκεψη 1/12/2023)

¹²⁹ S. Foley, J. Karlsen and T. Putnis (2019), *The Review of Financial Studies*, Volume 32, Issue 5, May 2019, Pages 1798–1853, Sex, Drugs, and Bitcoin: How much illegal activity is financed through cryptocurrencies?, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://www.uts.edu.au/about/uts-business-school/our-research/research-impact/sex-drugs-and-bitcoin> (τελευταία επίσκεψη 29/11/2023)

μονόδρομο για τις αρμόδιες αρχές και φορείς, κυρίως για εμάς τους νομικούς, ούτως ώστε να παρεμβαίνουμε κατάλληλα και ιδίως έγκαιρα, βοηθώντας στην καταστολή των νέων μορφών νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες. Σχετικά με το δεύτερο, η διεθνής συνεργασία μεταξύ των αρμοδίων φορέων είναι επιβεβλημένη, τόσο σε διεθνές όσο και σε εθνικό και τοπικό επίπεδο. Όσον αφορά την ανάγκη συνεργασίας των αρμοδίων αρχών, τα παραδείγματα που επιλέχθηκαν, κατέδειξαν ότι η νομιμοποίηση εσόδων παράνομων δραστηριοτήτων ξεπερνάει τα σύνορα κάθε μεμονωμένης χώρας, και εμπλέκει πολλές δικαιοδοσίες ταυτόχρονα. Η συνεργασία πρέπει, μεταξύ άλλων, να συμπεριλάβει την ευχερή ανταλλαγή πληροφοριών, την καθιέρωση κοινών ελαχίστων παγκοσμίων προτύπων αντιμετώπισης της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα και την κοινή διεξαγωγή επιχειρήσεων. Και προκειμένου η παρέμβαση να θεωρηθεί επιτυχημένη θα πρέπει να συμβαδίζει, ει δυνατόν να προηγείται των εξελίξεων.

Ως επιστέγασμα όλων των ανωτέρω, προκύπτει το συμπέρασμα πως παρά τις αυστηρές προϋποθέσεις που θέτει η νομοθεσία για την νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες ως προς τις υπεράκτιες εταιρείες, δεν παρατηρείται καταστολή του φαινομένου. Πολλά δε από τα εχέγγυα ασφαλείας που απαιτούνται για τη διασφάλιση της μη χρησιμοποίησης των υπεράκτιων εταιρειών κατ' αυτό τον τρόπο καταστρατηγούνται εν τοις πράγμασι. Ειδικότερα η πρακτική της Ταυτοποίησης του Πελάτη («Know your Client») παρακάμπτεται εμμέσως, καθότι στους φορολογικούς «παραδείσους» είναι πάγια τακτική ο διορισμός «αχυρανθρώπων» ως διαχειριστών της εταιρείας. Η δε προσπάθεια ελέγχου των υπεράκτιων εταιρειών από τις αρμόδιες αρχές, στη συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων «προσκρούει» στην απροθυμία των αρμοδίων αρχών των υπεράκτιων δικαιοδοσιών να γνωστοποιήσουν οποιαδήποτε ενοχοποιητική πληροφορία για εταιρείες που εδρεύουν στο έδαφός τους. Το μέλλον προβλέπεται δυσοίωνο όταν κρατικοί αξιωματούχοι και άτομα με διεθνή επιρροή, οι οποίοι ορκίζονται κατά της διαφθοράς, είναι τα ίδια πρόσωπα των οποίων το όνομα εμπλέκεται σε αποκαλύψεις σχετικές με τη χρήση υπεράκτιων εταιρειών, χρησιμοποιούμενες

μεταξύ άλλων για «ξέπλυμα μαύρου» χρήματος¹³⁰. Από πλευράς Ευρωπαϊκής Ένωσης σημαντικό βήμα αποτελεί η απόφαση ίδρυσης μίας νέας Ευρωπαϊκής Αρχής κατά του Ξεπλύματος Μαύρου Χρήματος και κατά της Χρηματοδότησης της Τρομοκρατίας, η οποία θα εδρεύει στη Φρανκφούρτη¹³¹. Η νέα αυτή Αρχή θα έχει διάφορα καθήκοντα στην ενίσχυση της εποπτείας για την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας και την δημιουργία μηχανισμού υποστήριξης και συνεργασίας μεταξύ των Μονάδων Χρηματοοικονομικών Πληροφοριών της ΕΕ (FIU).

Από την άλλη πλευρά το μέλλον θα καταδείξει κατά πόσο η προσφάτως εκδοθείσα νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης περί «ξεπλύματος μαύρου» χρήματος, η οποία συμπεριέλαβε τα κρυπτονομίσματα στο πεδίο εφαρμογής της, ανταποκρίθηκε στις ανάγκες της διαμορφωθείσας πραγματικότητας των κρυπτονομισμάτων ή αν πρόκειται για μια νομοθετική πρωτοβουλία αποσπασματική και περιορισμένη ως προς το πεδίο εφαρμογής της. Εξάλλου, το συνεχώς μεταβαλλόμενο τοπίο επιτάσσει λύσεις που υιοθετούνται με την απαιτούμενη σύμπραξη ειδικών επί του τομέα των κρυπτονομισμάτων. Ένα ακατάλληλο – ήτοι αποσπασματικό, επιδερμικό, και περιορισμένο – νομικό πλαίσιο διακινδυνεύει να μην αντιμετωπίσει ουδέποτε το πρόβλημα και έτι περισσότερο να ενσταλάξει την πεποίθηση στο μέσο καταναλωτή πως τα κρυπτονομίσματα αποτελούν ένα ασφαλές και ρυθμισμένο μέσο οικονομικών συναλλαγών. Η διεθνής κοινότητα και η Ευρωπαϊκή Ένωση έχουν ιστορική ευθύνη να προλάβουν τις διεθνείς εξελίξεις και ταυτόχρονα να αποκαταστήσουν το ρόλο των κρυπτονομισμάτων ως ένα καθημερινό εργαλείο νόμιμων πληρωμών και όχι ως μέσο τέλεσης έκνομων δραστηριοτήτων, όπως της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα.

¹³⁰ International Consortium of Investigative Journalists (2021), Offshore havens and hidden riches of world leaders and billionaires exposed in unprecedented leak, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://www.icij.org/investigations/pandora-papers/global-investigation-tax-havens-offshore/> (τελευταία επίσκεψη 10/12/2023)

¹³¹ European Commission (2024), Anti-money laundering, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: https://finance.ec.europa.eu/news/anti-money-laundering-2024-03-15_en?prefLang=el (τελευταία επίσκεψη 20/3/2024)

Βιβλιογραφία

Ελληνική

- Βουλή των Ελλήνων (1995), *ΕΙΣΗΓΗΤΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ*, διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: https://www.hellenicparliament.gr/Nomothetiko-Ergo/Anazitisi-Nomothetikou-Ergou?law_id=f35871b5-9b3c-48b7-9cb7-9e2a130719ec
- Βουλή των Ελλήνων (2018), *Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Πρόληψη και καταστολή της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας (ενσωμάτωση της Οδηγίας (ΕΕ) 2015/849) και άλλες διατάξεις»*, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/2f026f42-950c-4efc-b950-340c4fb76a24/p-nomoes-eis-sunolo.pdf>
- Γενική Γραμματεία Πληροφοριακών Συστημάτων & Ψηφιακής Διακυβέρνησης (8/8/2022), *Μητρώο Πραγματικών Δικαιούχων-Ανακοίνωση*, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.gsis.gr/polites-epiheiriseis/epiheiriseis/mitroo-pragmatikon-dikaioyhon>
- Δουβής, Π. (2008), *Offshore δραστηριότητες*, Αθήνα, Ιδιωτική έκδοση.
- Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (27/7/1990), *Eur-Lex*, Απόφαση του Συμβουλίου σχετικά με τη σύναψη εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας της σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά της παράνομης εμπορίας ναρκωτικών και ψυχοτρόπων ουσιών, που συνομολογήθηκε στην Βιέννη στις 19.12.1988, διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:51990PC0353&from=EL>
- Επιτροπή (2004), *Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο σχετικά με την πρόληψη και την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος στον χρηματοοικονομικό τομέα /* COM/2004/0262 τελικό */*, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52004DC0262&from=EN>
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (28/4/2015) Draft Minutes Of The Meeting Payment Systems Market Expert Group (PSMEG) 28 April 2015, Brussels, (Ομάδα εμπειρογνομόνων αγοράς συστημάτων πληρωμών, "Συνοπτικά πρακτικά της συνεδρίασης της 28ης Απριλίου 2015"), π. 3, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα στην ενότητα πρόσθετες πληροφορίες: <https://ec.europa.eu/transparency/expert-groups-register/screen/expert->

[groups/consult?lang=el&groupId=2287&fromMeetings=true&meetingId=26518](https://www.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/documents/10180/598420/87ec5e08-e918-499e-827a-0bac869bc67a/EBA_2013_01030000_EL_TRA_eg.pdf?retry=1)

- Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (12/12/2013) , «Προειδοποίηση προς τους καταναλωτές για τα εικονικά νομίσματα», διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/documents/10180/598420/87ec5e08-e918-499e-827a-0bac869bc67a/EBA_2013_01030000_EL_TRA_eg.pdf?retry=1
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο (2000), EUR-Lex, Οδηγία 2000/46/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 18ης Σεπτεμβρίου 2000, για την ανάληψη, την άσκηση και την προληπτική εποπτεία της δραστηριότητας ιδρύματος ηλεκτρονικού χρήματος, πρώτη Οδηγία για το ηλεκτρονικό χρήμα ή EMD1, διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A32000L0046>
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο (2001), Eur-Lex, Οδηγία 2001/97/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 4ης Δεκεμβρίου 2001, για την τροποποίηση της Οδηγίας 91/308/ΕΟΚ του Συμβουλίου για την πρόληψη της χρησιμοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, διαθέσιμη στην ηλεκτρονική ιστοσελίδα: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32001L0097&qid=1672763273546&from=EN>
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο (2005), EUR-Lex, Οδηγία 2005/60/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 26ης Οκτωβρίου 2005 σχετικά με την πρόληψη της χρησιμοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας, διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32005L0060>
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο (2009), EUR-Lex, Οδηγία 2009/110/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Σεπτεμβρίου 2009 , για την ανάληψη, άσκηση και προληπτική εποπτεία της δραστηριότητας ιδρύματος ηλεκτρονικού χρήματος, την τροποποίηση των οδηγιών 2005/60/ΕΚ και 2006/48/ΕΚ και την κατάργηση της οδηγίας 2000/46/ΕΚ,(δεύτερη Οδηγία για το ηλεκτρονικό χρήμα ή EMD2), διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A32009L0110>
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο (20/5/2015), EUR-Lex, Κανονισμός 2015/847/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20ής

Μαΐου 2015 περί στοιχείων που συνοδεύουν τις μεταφορές χρηματικών ποσών και περί κατάργησης του κανονισμού (ΕΚ) 1781/2006, διαθέσιμος στην ιστοσελίδα: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:02015R0847-20200101>

- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο (2015), EUR-Lex, Οδηγία (ΕΕ) 2015/849 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ής Μαΐου 2015, σχετικά με την πρόληψη της χρησιμοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες ή για τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας, την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 648/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, και την κατάργηση της οδηγίας 2005/60/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και της οδηγίας 2006/70/ΕΚ της Επιτροπής, διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32015L0849>
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο (2015), EUR-Lex, Οδηγία (ΕΕ) 2015/2366 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 25ης Νοεμβρίου 2015 σχετικά με υπηρεσίες πληρωμών στην εσωτερική αγορά, την τροποποίηση των οδηγιών 2002/65/ΕΚ, 2009/110/ΕΚ και 2013/36/ΕΕ και του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1093/2010 και την κατάργηση της οδηγίας 2007/64/ΕΚ, διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex%3A32015L2366>
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο (30/5/2018), EUR-Lex, ΟΔΗΓΙΑ (ΕΕ) 2018/843 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΪ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 30ής Μαΐου 2018 για την τροποποίηση της οδηγίας (ΕΕ) 2015/849 σχετικά με την πρόληψη της χρησιμοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες ή για τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας, και για την τροποποίηση των οδηγιών 2009/138/ΕΚ και 2013/36/ΕΕ, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32018L0843>
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο (23/10/2018), EUR-Lex, Οδηγία (ΕΕ) 2018/1673 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Οκτωβρίου 2018, σχετικά με την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες μέσω του ποινικού δικαίου, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32018L1673>
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο (18/12/2019), EUR-Lex, Κανονισμός (ΕΕ) 2019/2175 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 18ης Δεκεμβρίου 2019, διαθέσιμος στην ιστοσελίδα: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32019R2175>

lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:02019R2175-20191227

- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (03-10-2023), Επικαιρότητα, *Γιατί είναι σημαντική η νομοθετική ρύθμιση των κρυπτονομισμάτων;*, διαθέσιμο στα ελληνικά στην ιστοσελίδα:
<https://www.europarl.europa.eu/news/el/headlines/economy/20220324STO26154/giati-einai-simantiki-i-nomothetiki-ruthmisi-ton-kruptonomismaton>
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο (2023), EUR-Lex, Κανονισμός (ΕΕ) 2023/1114 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 31ης Μαΐου 2023, για τις αγορές κρυπτοστοιχείων και για την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΕ) αριθ. 1093/2010 και (ΕΕ) αριθ. 1095/2010 και των οδηγιών 2013/36/ΕΕ και (ΕΕ) 2019/1937, διαθέσιμος στην ιστοσελίδα: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:32023R1114>
- Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (1994), Νόμος 2238/1994: «Κύρωση του Κώδικα Φορολογίας Εισοδήματος» (ΦΕΚ/Α/151/16.9.1994)
- Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (2002), Νόμος υπ' αριθ. 3091/2002 Απλουστεύσεις και βελτιώσεις στη φορολογία εισοδήματος και κεφαλαίου και άλλες διατάξεις (ΦΕΚ/Α/330/24.12.2002), διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://www.kodiko.gr/nomologia/download_fek?f=fek/2002/a/fek_a_330_2002.pdf&t=0458fd0921b2556de243903e5639d6cd
- Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (2010), Νόμος υπ' αριθμ. 3842/2010: «Αποκατάσταση φορολογικής δικαιοσύνης, αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ/Α/58/23.4.2010)
- Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (2018), Νόμος υπ' αριθμ. 4557/2018: Πρόληψη και καταστολή της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας (ενσωμάτωση της Οδηγίας 2015/849/ΕΕ) και άλλες διατάξεις. (ΦΕΚ Α' 139/30-07-2018)
- Θεοδωράκης Ν. (2018), Η Χρήση Κρυπτονομισμάτων για Παράνομες Δραστηριότητες και Σχετικές Νομοθετικές Πρωτοβουλίες, *The Art of Crime*, διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <https://theartofcrime.gr/%ce%b7-%cf%87%cf%81%ce%ae%cf%83%ce%b7-%ce%ba%cf%81%cf%85%cf%80%cf%84%ce%bf%ce%bd%ce%bf%ce%bc%ce%b9%cf%83%ce%bc%ce%ac%cf%84%cf%89%ce%bd-%ce%b3%ce%b9%ce%b1-%cf%80%ce%b1%cf%81%ce%ac%ce%bd%ce%bf%ce%bc/>
- Καϊάφα - Γκμπάντι, Μ. (2007). *Η ποινική αντιμετώπιση του ξεπλύματος βρόμικου χρήματος: Μεταξύ διεθνούς, ευρωπαϊκής και εθνικής νομοθεσίας*, Ποινικά Χρονικά.

- Καρανικόλας Σ. Αθ. (2011), *Η Επίδραση Του Ευρωπαϊκού Ποινικού Δικαίου Στην Ελληνική Ποινική Έννομη Τάξη*, ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.
- Κουλούρης, Ν. (2000). *Προβλήματα εφαρμογής του Ν.2331/1995*, Ποινική Δικαιοσύνη, Τεύχος 4.
- Μπώλος Α. (2013), *Εξωχώριες εταιρείες (offshore companies) και ελληνική έννομη τάξη*, Νομικό Βήμα.
- Ναμίας, Ο. (2007). Ο ρόλος και η ευθύνη του χρηματοπιστωτικού συστήματος, Ξέπλυμα βρώμικου χρήματος, «Καθαρή» ή ελεύθερη κοινωνία, Πρακτικά του Δ' Συνεδρίου Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων, Σάκκουλας, Αθήνα- Κομοτηνή.
- Παμπούκη Χ. (2001), *Οι Υπεράκτιες (Offshore) εταιρείες στο ελληνικό ιδιωτικό διεθνές δίκαιο, Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών*.
- Συκιώτου, Α. (2016). Παγκοσμιοποίηση και Αντεγκληματική Πολιτική, διαθέσιμο στο Μ. Γασπαρινάτου, *Έγκλημα και Ποινική Καταστολή σε εποχή κρίσης*, Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη, Αθήνα, Σάκκουλας.
- Συμβούλιο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (1991), Οδηγία 91/308/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 10ης Ιουνίου 1991 για την πρόληψη της χρησιμοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex%3A31991L0308>
- Τράπεζα της Ελλάδος, Επιτροπή Τραπεζικών και Πιστωτικών Θεμάτων (2009), Απόφαση 281/17.03.2009, Θέμα: 5 Πρόληψη της χρησιμοποίησης των εποπτευομένων από την Τράπεζα της Ελλάδος πιστωτικών ιδρυμάτων και χρηματοπιστωτικών οργανισμών για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.bankofgreece.gr/kiries-leitourgies/epopteia/prolhps-h-kseplymatos-xrhmatos>
- Τσιρίδης, Π. (2019), *Οι κίνδυνοι ποινικής εμπλοκής του δικηγόρου κατά την άσκηση της δικηγορίας*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη.

Αγγλική

- Alldridge, P. (2008), *Money Laundering and Globalization*, Journal of Law and Society.
- BASEL AML INDEX, ASSESSING MONEY LAUNDERING RISKS AROUND THE WORLD, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://index.baselgovernance.org/>
- Bitcoin (2023), *Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System*, Satoshi Nakamoto, διαθέσιμη στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>
- Campbell-Verduyn, M. (2018), *Bitcoin, crypto-coins, and global anti-money laundering governance*, Crime Law and Social Change.
- Casetext (2023), United States v. Ulbricht, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://casetext.com/case/united-states-v-ulbricht-6>
- Chainalysis (2021), The 2021 CryptoCrimereport, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://go.chainalysis.com/2021-Crypto-CrimeReport.html>
- Cian, H., Li, Z., (2016), The Role Decentralised Non-Regulated Virtual Currencies Play in Facilitating Unlawful Financial Transactions.
- Cloherty, J. (29/05/2013), ABC News, *Black Market Bank' Accused of Laundering \$6B in Criminal Proceeds*, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://abcnews.go.com/US/black-market-bank-accused-laundering-6b-criminal-proceeds/story?id=19275887>
- Coin ATM Radar (2023), *Bitcoin ATM Installations Growth*, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://coinatmradar.com/charts/growth/>
- Council of Europe (1980), RECOMMENDATION No.R (80) 10 OF THE COMMITTEE OF MINISTERS TO MEMBER STATES ON MEASURES AGAINST THE TRANSFER AND THE SAFEKEEPING OF FUNDS OF CRIMINAL ORIGIN, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://rm.coe.int/09000016804f6231>
- Council of Europe (1990), *Council of Europe Treaty Series-No 141*, Explanatory Report to the Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800cb5de>

- Council of Europe (2005), *Council of Europe Treaty Series-No 198*, Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime and on the Financing of Terrorism, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://rm.coe.int/168008371f>
- Dilek, S. & Furuncu, Y. (2018), "Bitcoin mining and its environmental effects", 12/05/2018, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/641972>
- European Banking Authority (11/07/2016), 'Opinion of the European Banking Authority on the EU Commission's proposal to bring Virtual Currencies into the scope of Directive (EU) 2015/849 (4AMLD)', διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://extranet.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/documents/10180/1547217/32b1f7f2-90ec-44a8-9aab-021b35d1f1f7/EBA%2520Opinion%2520on%2520the%2520Commission%25E2%2580%2599s%2520proposal%2520to%2520bring%2520virtual%2520currency%2520entities%2520into%2520the%2520scope%2520of%25204AMLD.pdf?retry=1>
- European Commission (2023), High risk third countries and the International context content of anti-money laundering and countering the financing of terrorism, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: https://finance.ec.europa.eu/financial-crime/high-risk-third-countries-and-international-context-content-anti-money-laundering-and-countering_en
- European Commission (2024), Anti-money laundering, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: https://finance.ec.europa.eu/news/anti-money-laundering-2024-03-15_en?prefLang=en
- Europol (06/11/2017), Wannacry Ransomware, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://www.europol.europa.eu/wannacry-ransomware>
- Europol (2020), Internet Organised Crime Threat Assessment 2020, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/internet-organised-crime-threat-assessment-iocta-2020>
- Europol 2020 (15/10/2020), News, 20 arrests in QQAAZZ multi-million money laundering case, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/20-arrests-in-qqaazz-multi-million-money-laundering-case>
- Europol (26/01/2022), *Cryptocurrencies: tracing the evolution of criminal finances*, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://www.europol.europa.eu/publications->

[events/publications/cryptocurrencies-tracing-evolution-of-criminal-finances](#)
(τελευταία επίσκεψη 10/12/2023)

- FATF (1990), *The Forty Recommendations of the Financial Action Task Force on Money Laundering 1990*, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/recommendations/FATF%20Recommendations%201990.pdf>
- FATF-GAFI (20/6/2003), *THE FORTY RECOMMENDATIONS*, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/recommendations/FATF%20Recommendations%202003.pdf>
- FATF (Οκτώβριος 2010), *Money Laundering Using Trust and Company Service Providers*, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: [https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Methodsand Trends/Moneylaunderingusingtrustand companyserviceproviders.html](https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Methodsand Trends/Moneylaunderingusingtrustandcompanyserviceproviders.html)
- FATF (2014), *FATF REPORT, Virtual Currencies Key Definitions and Potential AML/CFT Risks*, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Virtual-currency-key-definitions-and-potential-aml-cft-risks.pdf>
- FATF (2015), *Guidance for a Risk-based Approach, Virtual Currencies*, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/guidance/Guidance-RBA-Virtual-Currencies.pdf>
- FATF (2023), *FATF Members*, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://www.fatf-gafi.org/en/the-fatf/who-we-are.html>
- FATF (2023), *What we do*, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://www.fatf-gafi.org/en/the-fatf/what-we-do.html>
- FATF (2023), *FATF*, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://www.fatf-gafi.org/en/countries/black-and-grey-lists.html>
- FATF (2023), *"Black and grey" lists*, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://www.fatfgafi.org/media/fatf/documents/recommendations/pdfs/FATF%20Recommendations%201990.pdf>
- FATF (2023), *The FATF Recommendations*, Διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Fatfrecommendations/Fatf-recommendations.html>
- Financial Crimes Enforcement Network (18/5/2013), *Guidance, Application of FinCEN's Regulations to Persons Administering, Exchanging, or Using Virtual*

Currencies, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα:
<https://www.fincen.gov/sites/default/files/shared/FIN-2013-G001.pdf>

- Foley S., Karlsen J. and Putnis T. (2019), *The Review of Financial Studies*, Volume 32, Issue 5, May 2019, Sex, Drugs, and Bitcoin: How much illegal activity is financed through cryptocurrencies?, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://www.uts.edu.au/about/uts-business-school/our-research/research-impact/sex-drugs-and-bitcoin>
- Haynes A., Yeoh P. (2020), *Cryptocurrencies and Cryptoassets: Regulatory and Legal Issues*, Abingdon & New York, Informa Law from Routledge.
- International Consortium of Investigative Journalists (2021), *Offshore havens and hidden riches of world leaders and billionaires exposed in unprecedented leak*, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://www.icij.org/investigations/pandora-papers/global-investigation-tax-havens-offshore/>
- McCann H. (2006), *Offshore Finance*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Mitsilegas, V., & Vavoula, N. (2016), *The Evolving EU Anti-Money Laundering Regime: Challenges for Fundamental Rights and the Rule of Law*. Maastricht Journal of European and Comparative Law, vol. 23, (2).
- Nasdaq (14/06/2018), [Bitcoin Magazine](https://www.nasdaq.com/articles/the-genesis-files-if-bitcoin-had-a-first-draft-wei-dai-s-b-money-was-it), "The Genesis Files: If Bitcoin Had a First Draft, Wei Dai's B-Money Was It", διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://www.nasdaq.com/articles/the-genesis-files-if-bitcoin-had-a-first-draft-wei-dais-b-money-was-it-2018-06-14>
- OECD (2009), *Money Laundering Awareness Handbook for Tax Examiners and Tax Auditors*, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://www.oecd.org/corruption-integrity/checklists/money-laundering-awareness-indicators-aci>
- OECD (2023), *Ending offshore profit shifting*, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://www.oecd.org/about/impact/ending-offshore-profit-shifting.htm>
- Office of Public Affairs, U.S. Department of Justice (10/10/2014), Press Release, *Liberty Reserve Founder Extradited from Spain*, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://www.justice.gov/opa/pr/liberty-reserve-founder-extradited-spain>
- Oshri, I. (2011), *Offshoring Strategies: Evolving Captive Center Models*, Massachusetts Institute of Technology: MIT Press Ltd.

- Pandora Papers reporting team, BBC Panorama (2021), *Pandora Papers: A simple guide to the Pandora Papers leak*, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.bbc.com/news/world-58780561>
- Pinkerton, J. (14/11/2023), US News Money, The History of Bitcoin, the First Cryptocurrency, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://money.usnews.com/investing/articles/the-history-of-bitcoin>
- Shaxson, N. (2011), *Treasure Islands: Uncovering the damage of offshore banking and tax havens*, New York: Palgrave Macmillan.
- Sisclari D. (2016), The new anti-money laundering law: First perspectives on the 4th European Union Directive, Palgrave Macmillan, p. 38, doi: 10.1007/978-3-319-29099-7
- Stratiev, O., (2018), Cryptocurrency and Blockchain, How to Regulate Something We Do Not Understand, *Banking & Finance Law Review*, 33 (2).
- Tapscott D. and Tapscott A. (2016), *Blockchain Revolution, How the technology behind bitcoin is changing money, business, and the world*, New York, Portfolio/Penguin, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: https://itig-iraq.iq/wp-content/uploads/2019/05/Blockchain_Revolution.pdf
- UNIC (2023), Blockchain Programs, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://www.unic.ac.cy/blockchain/>
- United Nations (1988), United Nations Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: https://www.unodc.org/pdf/convention_1988_en.pdf
- United Nations (12-15/12/2000), Office on Drugs and Crimes, United Nations Convention against Transnational Organized Crime and the Protocols thereto, διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/TOC%20Convention/TOCebook-e.pdf>
- United Nations (31/10/2003), Office on Drugs and Crimes, United Nations Convention against Corruption, διαθέσιμη στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: https://www.unodc.org/documents/brussels/UN_Convention_Against_Corruption.pdf
- Vlcek W. (2008), *Offshore Finance and Small States: Sovereignty, Size and Money*, Hampshire & New York, Palgrave Macmillan.
- Woolard, K., (22/02/2016), 'UK FinTech: Regulating for innovation', διαθέσιμο στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: <https://www.fca.org.uk/news/speeches/uk-fintech-regulating-innovation>

- Wright, R. (2002), *"The Hiding of Wealth: The Implications for the Prevention and Control of Crime and the Protection of Economic Stability"*, *Journal of Financial Crime*, Vol. 9, No. 3.

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιηθήκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.